

Yusuf NALKESEN

Alçakgönüllü, sevgi dolu,
bilgili, dobra dobra...

ZAGOR

Futbola sadece kramponlarıyla değil,
yüreğiyle adını yazdıranlardan...

İhsan ÜNLÜER

- Afedersiniz, siz Halikarnas Balıkçısı mısınız?
- Ya ne sandın ya?
- İzlanda Balıkçısı sandım.

Gürol KOÇA

"Aklim İzmir'de kaldı..."

KNK

İLKBAHAR 2017 / 31

KONAK BELEDİYESİ ADINA SAHİBİ

Sema PEKDAŞ
Konak Belediye Başkanı

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Işık TEOMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

YAYIN DANIŞMANLARI

Ozan YAYMAN - Fırat SOYLU

HUKUK DANIŞMANI

Mine GENÇ

KÜLTÜR SANAT

M. Salim ÇETİN

HALKLA İLİŞKİLER

Emine KALABALIK

KATKIDA BULUNANLAR

Gökhan AKÇURA - Yaşar AKSOY
Tufan ATAKIŞI - Orhan BEŞİKÇİ
Siren BORA - Hürol DAĞDELEN
Lütfü DAĞTAŞ - Sinan DOĞAN
Hüseyin ERCİYAS - Saadet ERCİYAS
Gürkan ERTAÇ - Tayfur GÖÇMENOĞLU
Mehmet GÜLÜMSER - Ahmet GÜREL
Nalan KOLAĞASI İMRE - Asil KAYA
Mevlüt KAYA - Atilla KÖPRÜLÜOĞLU
Sancar MARUFLU - Uğur ORAL
Atilla ÖZDEMİR - Tayyar ÖZDEMİR
Metin ÖZER - Neslihan PERŞEMBE
Umur SÖNMEZDAĞ - Ayşe TEOMAN
Mutlu TUNCER - Hüdai ÜLKER - Yaşar ÜRÜK
Mazlum VESEK - Engin YAVUZ
Duygu ÖZSÜPHANDAĞ YAYMAN
Okan YÜKSEL

EDİTÖR

Ayşe TEOMAN

GRAFİK

Emre FEDAKER

Kapak fotoğrafı

İzmir Agora
Atilla ÖZDEMİR

BASKI TARİHİ

NİSAN 2017

YÖNETİM YERİ

İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No:6 **Basmane/İZMİR**
Tel: +90 (232) 484 53 00 / 1590 - 1591
Internet: www.konak.bel.tr

BASILDIĞI YER: Anadolu Matbaacılık Ltd. Şti.
Çamdibi No: 6 Bornova / İZMİR

YAYIN TÜRÜ

Yerel-sürelî-üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Manisa Akhisar Oteli (Anafartalar Caddesi)

Merhaba,

Nice zamanları birbirine bağladı bu topraklar, nice devirleri, devrimleri ve hayatları da... Kadimliğini her fırsatta vurgulamaktan gurur duyduğumuz şehrimiz Konak, her devrinden izler taşıyor göğsünü gere gere... Dergimiz KNK da, özenle hazırladığımız her sayısında, işte bu binbir rengi çalıyor bugünün tuvaline ve her dönemin hikâyelerini fısıldıyor usta bir öykü anlatıcısı gibi...

Şehrimizin zengin yaşamından çeşitli duraklardır sizleri bu sayımızda götüreceğimiz yerler... Binlerce yıl öncesinden İzmir'i yansıyan, derinlere saldıığımız köklü geçmişimizin tanıdığı Agora'nın tarihini bulacaksınız sayfalarımızda... 122 yıl önce basılmış belgesel bir kitabın, Smyrna'yla ilgili bölümleri de karşınıza çıkacak bu sayımızda: "Galilee Adamının Ayak İzleri ve Havarilerinin Yolculukları".

Geçtiğimiz yıl açtığımız Tarık Dursun K. Yazar Evi'nde ağırladığımız çevirmen Gürol Koca'nın İzmir günlerini okuma fırsatı da

bulacaksınız. "İzmir hâlâ güzel, Konak kendi içinde ayrı bir güzel... Ayaklarım beni hep Kemeraltı Çarşısı'na götürdü. En çok da insanların telaşsız hallerine bayıldım" diyor Koca, sanki bu kadim şehrin tarihten aldığı rolü topraklarındaki tüm insanlara nasıl da bölüştürdüğünü hissediyor gibi...

Dergimiz, özgürlük mücadelemizi başlatan o ilk kurşunun atıldığı günlere de götürüyor sayfalarında sizleri, aslında yeniden nasıl var olduğumuzu bir kere daha kayıt altına alıyor... KNK'nın bu sayısında daha pek çok konu başlığımız var.

Ve tabii Yusuf Nalkesen... En güzel bestelerini İzmir'de yapan bestecimizin hayatı da bu sayımızda...

KNK'nın sayfalarını çevirmeye başladığınızda eşsiz bir tarih yolculuğudur bizimle paylaşacağınız...

Sema PEKDAŞ / Konak Belediye Başkanı

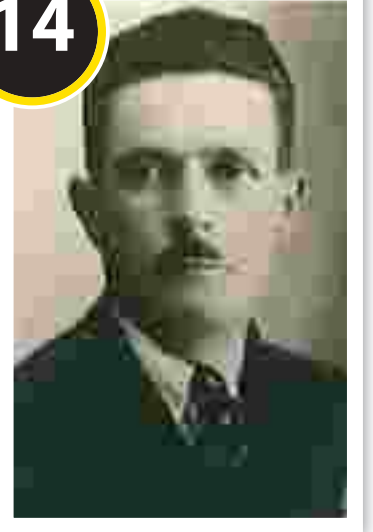

6

İki bin yılın
uygarlık tarihi
Agora'da
yazıldı

14

Gavur Mümin

32

Tıbbın Anadolu'daki kökleri

36

Dr. İhsan Ünlüer

38

48

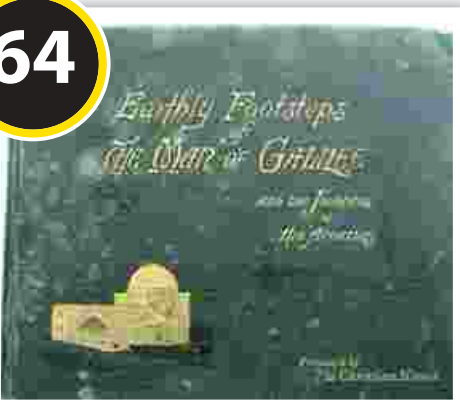
Kampana çalanlar

54

İzmir'in
mezarlıkları

64

Smyrna'dan
geçen
Galilee'nin
ayak izleri

72

İzmir'de
Venedikliler
Venedik'te
Osmanlılar

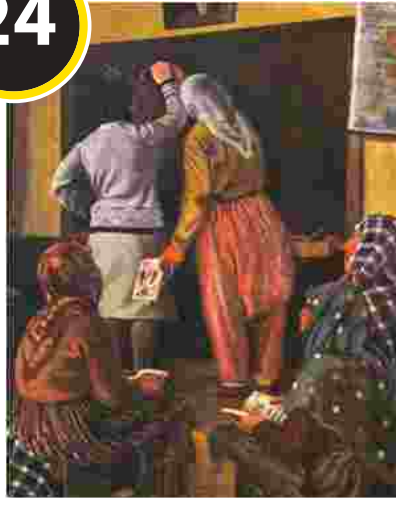
76

20

İlk kurşun

24

Aydınlığa öncülük eden şehir İzmir

30

Atatürk İzmirli gençlere Cumhuriyet'i nasıl emanet etti

42

Yusuf Nalkesen en güzel bestelerini İzmir'de yaptı

Mirali Mahallesi

60

Veba salgınının Yahudi cemaati üzerine etkisi

68

Baba Gürkan'ın Kemeraltısı

78

Aklım İzmir'de kaldı

Altay'ın simge futbolcusu Zagor Zafer

İki bin yılın uygarlık tarihi, Agora'da yazılı

Dünyanın kent merkezindeki en büyük agorası burası... Batı Anadolu'nun en büyük zemin mozaigine, bilinen en büyük Roma Dönemi bazilikasına sahip. Duvar yazıları, kabartmaları, günlük yaşamda kullanılan aletleri, heykelleri ve yapılarıyla iki bin yıl önceki İzmir, Smyrna Agorası'ndan yansıyor. Kurulduğundan bu yana kentin kalbindeki yerini koruyan Agora, çevresindeki beş yüzyıllık mahalleleriyle yaşamı bugünlere taşıyor.

■ Duygu ÖZSÜPHANDAĞ YAYMAN

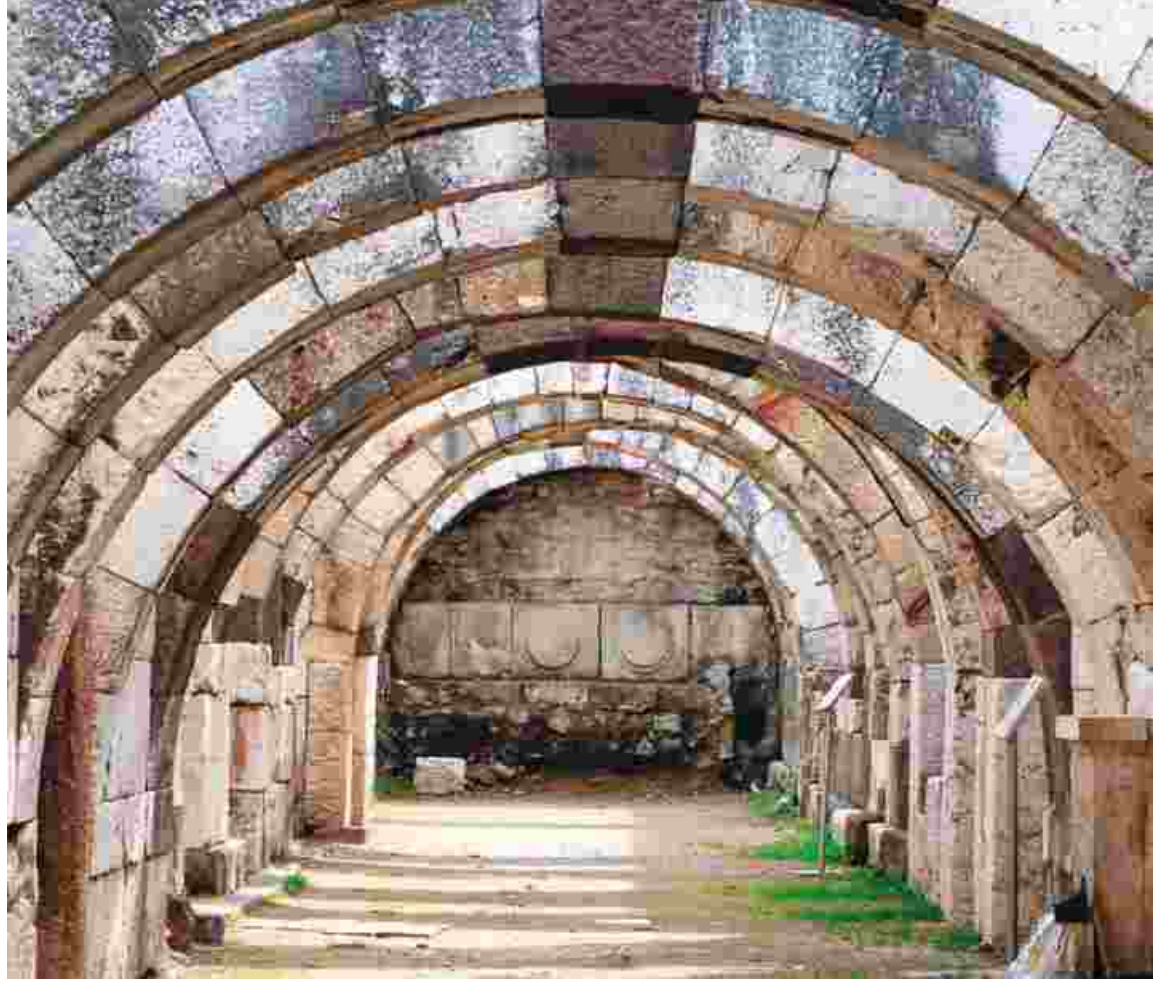
■ Fotoğraflar: Atilla ÖZDEMİR

Mekânların da genetik hafızası var. “Cansız varlığın genetiği mi olur!” demeyin. Orayı var eden taşın toprağın, o toprakta biten otun ağacın, o taşı elden ele taşıyanın canı yok mu? Ki kültürler de yüzyıllar arasında böyle taşınmıyor mu?

Mekânlar da isimlerinin anlamıyla yaşar. Hikâyesini anlatmaya, adlarından başlar. Bir yere ‘Agora’ denmişse vardır bir hikmeti diye düşünmek gerek. Eski Yunancada ‘toplanmak’ fiilinden türetilen, ‘toplanma yeri, kamuya açık alan’ anlamına gelen adını, yüzyıllardır aynı haşmetle taşımaya şaşmamak gerek.

Eski Roma İmparatorluğu'nun politik ve ticari merkezi Smyrna Agorası, Osmanlı İmparatorluğu'nun namazgâhıydı. Hatta derler ki askerler sefere çıkmadan burada toplanır, namaz kılarlardı. Osmanlı'nın İzmir'deki ilk pazaryeri de burada kuruldu. Dünyanın yaşayan en eski açık hava çarşılarından Kemeraltı ile iki bin yıl öncenin alışveriş merkezi Agora'nın dip dibe olması

İlk kez 85 yıl önce kazıldı

● Agora'da arkeolojik kazılar 1932-1941'de Rudolf Naumann, Prof. F. Miltner ve İzmir Efes Müzeleri Müdürü Selahattin Kantar tarafından yapıldı. Dikdörtgen formda büyük bir avlu etrafında, sütun ve kemerler üzerine inşa edilmiş üç katlı yapı ve merdiveni, Agora hakkında ilk ipuçlarını verdi. Uzun yıllar yapılmayan kazılara, Kültür Bakanlığı'nın izni, İzmir Valiliği ve Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü işbirliğiyle 5 Ağustos 1996'da yeniden başlandı. Çalışmalar, 2001 yılında hazırlanan planın ardından hızlandı ve sistematik hale geldi.

tesadüf değil. Dünyanın kent merkezindeki en büyük agorası, antik İzmir'den bugüne varlığını hikâyesiyle taşıyor.

Depremde yıkılıp yeniden yapıldı

Agora'nın kuruluşu Helenistik Dönem'e gidiyor. Büyük İskender'in Smyrna'yı ikinci kez kurduğu Pagos Dağı'nın (Kadifekale) kuzey yamacında, M.Ö. 4'üncü yüzyılda inşa edilir. Ancak Antik Roma zamanında, M.S. 178'deki büyük depremde zarar görür. Roma İmparatoru Marcus Aurelius tarafından yeniden kurulur. Roma Dönemi'nde kentin devlet agorası niteliğindeki bölge, kamu binalarıyla çevrilidir. Dönemin sonlarına doğru, ticari bir anlam kazanır. Osmanlı Dönemi'nde ise mezarlık ve namazgâhtır.

Bugün, kalıntıları üzerinde yeniden yükselişine tanık olduğumuz Agora, İmparator'un izini taşıyor. Batı girişinde, kemerli kapının kilit taşı üzerindeki büst, Aurelius'un eşi Faustina'ya Smyrnalıların teşekkürü niteliğinde. Rivayete göre Faustina, depremde yıkılan Smyrna'nın kısa sürede tekrar yapılması, inşa faaliyetlerine daha çok para göndermesi için eşine gözyaşı döker. Bunun üzerine Smyrnalılar, Batı Stoa Kapısı'nın iki bölümden oluşan sütunlarından birinin üzerine Faustina'nın gözyaşı döken büstünü, diğerine de Marcus Aurelius'un portresini işler.

Kazı ve restorasyona büyük destek

Üç katlı inşa edilen Agora'nın günümüze, deprem nedeniyle iki katı ulaşabilmiş. İyon agoralarının en iyi korunmuşu olarak

tanımlanan Smyrna Agorası, dikdörtgen biçiminde ve ızgara kent planına uygun yapılmış. Ortasında sütunlu galerilerle çevrili, geniş bir avlu bulunuyor. Kültür Bakanlığı tarafından 1991'de birinci ve üçüncü derece arkeolojik sit olarak tescil edilen Agora'da kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 'Antik Smyrna Kazıları' kapsamında sürdürülüyor. Kadifekale ve Antik Tiyatro ile birlikte yürütülen Agora kazılarına en büyük desteği İzmir Büyükşehir Belediyesi veriyor. Belediye, 2001 yılında 1/1000 ölçekli Agora ve Çevresi Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı'nı hazırladı. Plan, 2005 yılında sırasıyla Konak Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylandı. Büyükşehir, 'Agora ve Çevresi Koruma, Geliştirme ve Yaşatma Projesi' kapsamında kamulaştırma çalışmalarıyla antik bölgenin çevresindeki niteliksiz yapıları ortadan kaldırdı, kazı alanının sınırlarını üç katına çıkardı. Sadece kamulaştırmaya 37,5 milyon liranın üzerinde bedel ödendi. 2. yüzyıla ait Roma Hamamı, su kanalları ve mozaik döşeme, kamulaştırmaların ardından bulundu. İzmir Büyükşehir Belediyesi, kazılara maddi destek de veriyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'yla yapılan protokol doğrultusunda Smyrna Antik Kenti'ne 2017 yılı için ayrılan pay, 1 milyon 260 bin lira. Agora'daki nitelikli yapılara da restorasyonla işlev kazandırılıyor. Büyükşehir, İzmir Kalkınma Ajansı'nın destek programından yararlanarak bir yapıyı 'Agora Kazı Evi' şeklinde restore etti. İki-çişmelik Caddesi'ndeki iki tescilli bina da restorasyonla 'Agora Müze Evi' olarak kente kazandırılıyor. Agora'da çıkarılan eserler, burada sergilenecek.

Smyrna Adliye Sarayı

● Bilinen en büyük Roma Dönemi bazilikası, İzmir Agorası'nda bulunuyor. Ortada geniş ve yüksek, yanlarda ise dar ve alçak, ince uzun koridorların paralel uzandığı Bazilika, Smyrnalıların adliye sarayıydı. Roma Dönemi sonlarına doğru ticari nitelik de kazandı. Agora'nın doğu ve batı girişleri, kent meclisi, mermerli yol, Roma Hamamı gibi önemli yapılarına da kazılarda ulaşıldı.

Agora silüetini oluşturan sütunların altında, bu antik dünya uyanıyor. Roma Dönemi'ne ait çeşme, 2 bin 500 yıldır aralıksız akıyor. Aynı döneme ait, iki metre yüksekliğinde ve bir metre genişliğindeki su tüneli de, içinde suyla bulundu. Kadifekale'deki suyu Agora'ya ulaştıran tünel, bir dönem dilek kuyusu olarak kullanıldı. Adliye ve kent meclisi surlarının altındaki alanda ise kemerler ve taşıyıcı tonozların yanı sıra alışveriş merkezi, depolama alanları ve Kemeraltı'na çıkış kapıları yer alıyor.

Kazı Başkanı Akın Ersoy, "Agora, Roma Dönemi'nde kentin kamu binalarının ve alışveriş merkezinin bulunduğu bir alandı. Adliyeye ve kent meclisine gelenler, bu arada alt kata inerek alışveriş yapıp zaman geçiriyorlardı" diye anlatıyor bu dünyayı.

Ayrıca, ilk dönem kazılarında çıkarılan Zeus sunağı kabartmalarının devamı olduğu anlaşılan Tanrıça Vesta kabartması, Denizler Tanrısı Poseidon ile Toprak ve Bereket Tanrıçası Demeter'e ait kabartmalar, Tanrı Hermes, Dionysos, Eros, Herakles heykelleri; pek çok erkek, kadın, hayvan heykeli, baş, kabartma, figürin; mermer, taş, kemik, cam, maden ve pişmiş topraktan objeler de kazılarda ortaya çıkarıldı.

Antik Smyrna'da günlük yaşam

İlkçağ coğrafyacısı Strabon, 2000 yıl önce Smyrna'yı, döneminin en güzel kenti ola-

rak tanımlıyor. Yar. Doç. Dr. Akın Ersoy başkanlığında yürütülen 'Antik Smyrna Kazıları' ile bu güzellik, günümüz İzmirliyle buluşuyor. Dönemin kültürel, siyasi, samsal yapılarından izler arasında şüphesiz

en çok ilgi çeken detaylar, M.S. 2. ve 4. yüzyıllar arasındaki Smyrna'nın ve Roma dünyasının hikâyesini anlatan graffitiler... Akın Ersoy, Agora'da dünyanın en zengin Yunanca graffiti koleksiyonunu ortaya çıkardıklarını söylüyor. İki katta da yer alan duvar yazıları ve resimler, meşe kömürü ya da kömür demir karışımı bir boya ile veya sivri uçlu nesnelere kazılarak yapılmış. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Doç. Dr. Cumhuriyet Tanrıver'in destekleriyle okunan graffitilerde neler yazıyor? Kadınlar, erkekler, gladyatörler, balık ve kuş gibi hayvan resimleri, mimari tasvirler, geometrik şekiller, çift yönlü balta gibi kutsal objeler var. Savaş ve ticaret gemileri, çok detaylı ve büyük resmedilmiş. Aşk, hasret, şükran, kızgınlık duyguları da yansıyor; adak yazıları, kelime oyunları, bilmeceler, şifreler de... Kimi yerde tek kelime yazıyor, kimi yerde yedi satır... Akın Ersoy bu yazıların, başka kaynaklardan edinilemeyen ilginç bilgiler sunduğunu vurguluyor. Örneğin Roma İmparatorluğu'nda Asya eyaletinin başkenti olan Ephesus'un yanında Smyrna'nın ikinci derecede kaldığı, iki kent arasında rekabetin doğduğu okunuyor. Bir graffiti, Smyrna kastedilerek "Asya'nın birincilerine" ithaf edilmiş. Daha sonra başka biri, bu yazının içine "Ephesuslular'a" yazmış.

Akın Ersoy, Türkiye'nin en zengin Osmanlı tabakalarının da Agora'da ortaya çıktığı bilgisini veriyor, şöyle diyor: "1650-1900 arasında yaklaşık 300 yıllık bir süreç kazıldı. En zengin Osmanlı portföyü burada. İzmir'in o dönemini seramik, metal objeleriyle, testilerinden lazımlıklarına, damataşlarına kadar görmek mümkün. Burası Türk döneminde mezarlık olarak kullanılmış. Namazgah adı da oradan geliyor. O yüzden korunmuşluk derecesi yüksek."

"İzmir'in orta yeri..."

Agora'nın çevresindeki yaşamın diğer adı Namazgah, bu tarihten geliyor. Şair ve şarkı sözü yazarı Şahin Çandır, bu nedenle doğup büyüdüğü semt için "İzmir'in tam ortası" diyor. Çandır'ın sinemaları, fırınları, hamamları, camileri ve insanlarıyla eski Namazgah'ta aradığı izler, bizi beş yüzyıl önceye götürüyor. 1500'lerden bu yana varlığı bilinen Türk - Müslüman mahallelerinin ortasında, Musevi mahallelerinin kesişme noktasında, kâh Agora kâh Namazgah diye anılan semt, katlı otopark gibi beton bir kültenin arkasına saklanmış üç mahalleden oluşuyor: Namazgah, Pazaryeri ve Yeni mahalleleri.

Namazgah semtinin adı hep Agora ile gündeme geliyor ama arka sokaklarında

En büyük zemin mozaiği

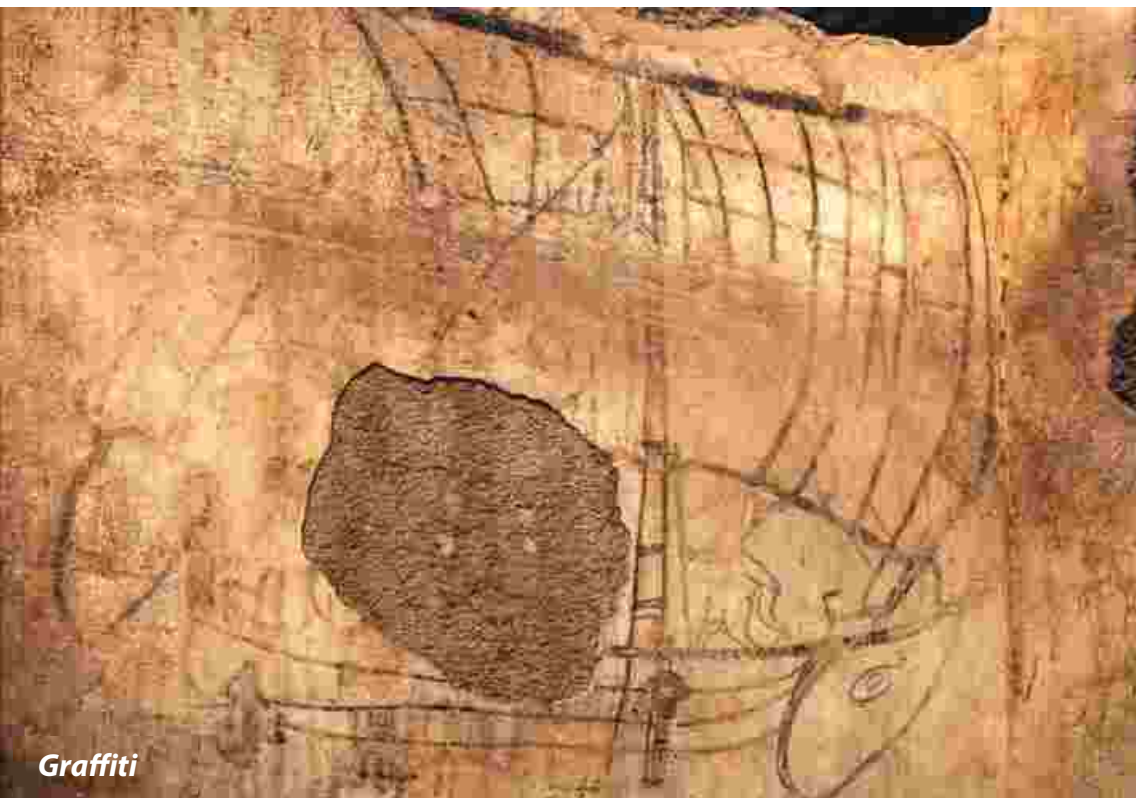
● Batı Anadolu'nun en büyük zemin mozaiği, Agora'da bulundu. 900 metrekarelik alanın hemen hemen yarısını kaplayan, geometrik desenlerden oluşan mozaik döşeme, büyüklüğü ve yerinde korunmuş olması ile İzmir ve Batı Anadolu için bir ilk niteliğinde. Kazı Başkanı Ersoy, "Mozaik tabanın yaklaşık 200 yıl kullanıldığını görüyoruz. En üst tabaka, M.S. 4. yüzyıla ait olan ikinci evre. Birinci evre mozaik tabanı

ise, M.S. 2. yüzyıla ait. Bir yangın geçirmiş, tahrip görmüş ve onun üzerine yeni bir döşeme oluşturmuşlar. Şimdi biz ikinci evre mozağine sahibiz" diyor.

unutulmuş nice tarih hazinesini barındırıyor. Emir Sultan Türbesi'nin karşısında Şeyh Camii'nin yanında, Kadı Avlusu olduğu, dava için getirilen hastaların önce burada tedavi edildiği, sonra davanın görüldüğü anlatılıyor.

Agora kazı alanının doğu tarafında ise adı dünya dinler tarihine yazılmış Sabetay Sevi'nin evi var. 1626'da Namazgah'ta doğan, 1665'te bağımsız İsrail devletini kurarak dünyanın dört bir yanındaki Yahudileri toparlayacak mesih olduğunu yaymaya başlayan, ilk vaazlarına Namazgah'ta veren ve kalkışmaya yol açtığı

Graffiti

için Sultan 4. Mehmet tarafından cezalandırılan Sevi'nin... Bu tarihi kişiliğin evi de İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin restore ederek kültürel mirasa kazandırmaya hazırlandığı yapılardan. İsrail'in kurulmasıyla çoğu ülkesine göçen, kalanları da Karataş'a, Alsancak'a taşınan Musevi komşular ise anılarda yaşıyor. Bir zamanlar Agora'nın doğusunda Musevilerin, batısında ise Türklerin yoğun olarak yaşadığı; yani Namazgah'ın iki cemaatin buluşma noktasında yer aldığı anlatılıyor.

Kimler geldi, kimler geçti...

Semt, İzmir'in ilk Osmanlı pazaryerini de barındırıyor. 16'ncı yüzyılın ilk yarısındaki kayıtlarda Pazar Mahallesi'nin adı var. 1885'te Muhtarlık Teşkilatı'nın kuruluşu sırasında ise bu isim Pazaryeri olarak yer

Arkeoloji ve sanat parkı

● 210 hektarlık "Kadifekale-Agora-Kemeraltı" aksı, dev bir 'arkeoloji ve tarih' parkına dönüştürülüyor. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Konak Belediyesi tarafından hazırlanan ve Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilen alan; tarihi, kültürü ve ekonomisi korunup canlandırılarak turizm açısından bir çekim merkezi haline getirilecek. Bu kapsamda Agora; Kadifekale, Kemeraltı, Antik Stadyum ve Antik Tiyatro bütünleştiriliyor.

alıyor. Semtin girişi Namazgah ise, çıkışı Pazaryeri... 1800'lerin başında giysi, sebze, meyve gibi ürünlerin toplu alışverişi -Kemeraltı dışında- bu pazarda yapılıyor. Az ilerideki Altınordu'da ise at pazarı kuruluyor. 1960'larda alanı daralan pazaryerinin, bu tarihlerde kaldırıldığı söyleniyor.

Namazgah'ın artık anılarda kalan sakinleri arasında Burhan Özfatura, Süha Baykal, Ali Galip, Carfiler, Kapanizâdeler var... Kapanizâdelerin sarayı ve hamamının olduğu anlatılıyor. Eski Agoralıları yetiştiren Misak-ı Milli İlkokulu, 1980'lerde geçirdiği yangınla yok olmuş. Geriye kalan ihata duvarı da kazı alanının genişletilmesi sırasında yıkılmış. Özfatura ve Baykal, semtin en eski bakkalı Behçet Kalabalık'ın müşterilerindenmiş. Ve daha adı bunca ünlenmemiş nicelerini anıyor: "İnkılap adlı bir ağabey vardı, baskıcıydı. Sonra Güzel Sanatlar Akademisi'nde görev aldı. Daha

Faustina Kapısı

eski bakkal Sami Ağabey, tasavvufu se-verdi. 2000'lerdeki ekonomik krizde tutunamadı. Güzelbahçe Camcı Durağı'na adını veren, İzmir'in ilk seyyar camcısı Veli Bey buradaydı. Buradan 1950'lerde Güzelbahçe'ye gidip orada seyyar camcılık yaptı. Sayfiye yerlerinde daha sadece Levantenler, zenginler yaşarken Güzelbahçe'de ilk yazlık evi yapan da oydu."

Agora'nın semtine uğrayın

Semtin yerlileri, burası işyerleri bölgesine dönüşünce ve göçler yoğunlaşınca birer ikişer taşınmış. Namazgah Mahallesi Muhtarı Erol Ertürkmen, "Her yer yıkılıyor, biz ayaktayız" diye özetliyor durumu. Maddi durumu iyi olmayanlara yardımcı olduğundan, çocukları okusun diye uğraştığından söz ediyor. Muhtar, Agora'nın do-

Kapanizade Köşkü

ğudan göçen en yoksul ve eğitimsiz kesimle oluşan yeni nüfusuna, belki de burada yaşamının armağanını sunuyor.

İzmir'in diğer kadim merkezi Basmane ile Agora/Namazgah arasında eski İzmir semt-

İslam medeniyetlerini iç içe yaşatan bir merkez burası. Osmanlı ileri gelenlerinin defnedildiği Emir Sultan Türbesi, az ötesinde... Oysa şimdi başka seferlerle düşmüş bir kale gibi... Geride bırakılan, hepsi hepsi; sokaklar boyu yıkık cumbalar,

haşmeti yağmalanmış konaklar, müdahale görmüş camiler ve hamam, bir iki eski esnaf, bir iki eski komşu...

Yalınayak başıkabak çocukların, hava karardıktan sonra buralarda dolaşmayı tehlikeli kılan adamların, kapı önlerinde manav tezgâhlarının başında geçim derdine düşen kadınların memleketi şimdi Namazgah. Agora da olmasa, semtine uğranmayacak.

leri uzanıyor. Eteğinde Tilkilik'i, sırtlarında Topaltı'nı, Dolaplıkuyu'yu taşıyor. Vaktiyle sokaklarına nakşedilmiş evlerini, konaklarını, o muteber insanlarını, yani kendini unutmuş; Agora'dan yayılan hazineleri seyre duruyor. "Beni de Agora gibi aslıma döndürseler..." diyor mu acaba?

İzmir'in nüfuzlu ailelerini yetiştiren, insana saygıyı kuşaktan kuşağa aktaran, Batı ve

"Tarihi eserden kaplumbağa çıkaramazsın!"

● Doğma büyüme buralı Namazgah Mahallesi Muhtarı Erol Ertürkmen, bir gece Agora kazı alanına girmiş. Orada bulunduğu yavru kaplumbağayı almış, eve götürecekti. Lakin bekçi engeliyle karşılaşmış: "Bekçi 'Olmaz!' diyor. 'Burası tarihi eser, hiçbir şey çıkaramazsın.' Sonra izin verdi, götürdüm. Yıllarca baktım ona, kocaman oldu. Eşime kendini sevdireliyordu, ben sevmeye kalkınca kafasını içine çekiyordu. Büyüyünce kötü kokmaya başladı, aldığım yere bıraktım. Sonra gazetede haberini gördüm; Agora'da kaplumbağa bulundu. Hayvanat Bahçesi'ne götürüldü, diye."

Namazgah Hamamı

İzmirli Gavur Mümin...

Gazi Paşa'nın 1 numaralı casusu

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'de Yunan işgali başlayınca Jandarma Yüzbaşısı Mümin, Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükümeti'ne bağlı bir eski subay görünümünde Yunan işgal komutanlığı ile yakın ilişkiye girdi. İşbirlikçi bir Osmanlı olarak ünlendi. Kendi halkı ona 'Gavur Mümin' şeklinde küçültücü bir lakabı uygun buldu.

Gavur Mümin (Fotoğraf: Yaşar Aksoy Arşivi)

Yaşar Aksoy

Uluslararası İzmir Araştırmaları
Genel Yönetmeni

Gazi Paşa'nın Kurtuluş Savaşımızdaki bir numaralı casusu İzmirli Gavur Mümin üzerine; tam kırk yıl boyunca devlet arşivlerinde, romancımız Samim Kocagöz'ün dizi dibinde, Naci Sadullah, Attila İlhan gibi yazarların bana kişisel anlatımlarında ve Gavur Mümin'in üyesi olduğu Osmanzade ailesinin tüm fertlerinin hatıralarında gezindikten sonra, bu kahramanımızın madalyalarına, hatıra defterlerine, tabancasına, kalpak ve fotoğraf albümlerine nasıl ulaşıp arşivime kattığımı anlatıp yaşam öyküsünü kısaca vermek istiyorum.

Gavur Mümin hatıratına kavuşuyorum

Nihayet bir gün, Gavur Mümin'in tüm yaşam öyküsüne kavuştum.

Hem de kendi el yazısıyla hatıralarına, fotoğraf albümlerine, tüm askeri yazışma ve belgelerine...

Osmanzade ailesinin küçük evladı, göbek adı da Mümin Aksoy'u hatırlatması için ailece 'Mümin' ismini taşımasına karar ve-

riyen Yeni Asır gazetesi grafikeri merhum sevgili dostum kardeşim Orhan Aksoy, bir gün elinde koca bir plastik poşetle çıktı geldi ve babası Osmanzade Saruhan Aksoy'dan ona intikal eden (Orhan kardeşim bekar olduğu için, babasının ölümüne kadar Bostanlı'daki aile evlerinde babasıyla yaşadı) tüm paha biçilmez belgeleri bana armağan etti. O an kalbim duracak gibi

olmuştu. Ve bana, "Bu hikayeyi gerçek olarak ancak sen yazacaksın, böylece dayımın ruhu aziz olur" dedi.

Şimdi bu olayı anlatayım.

Orhan Abi, benden küçük olmasına rağmen, herkes gibi ona "Abi" derdim... Çünkü onda gizli bir doğal abilik, koruyucu bir meleksi yapı, yiğit bir yürek vardı. Ama

Gazeteci Yaşar Aksoy, 40 yıldır Gavur Mümin konusunu araştıran ve ölmeden önce yakınlarından hatıra ve belgelerini teslim alan tek araştırmacı.

Paha biçilmez bir fotoğraf... Gavur Mümin, Çanakkale Savaşı'nda siperde saatine bakarken... İlginçtir, bu fotoğraf için ordu fotoğrafçısı tarafından canlandırma yapılmıştır. (Fotoğraf: Yaşar Aksoy Arşivi – Her hakkı noterlikçe mahfuzdur)

Orhan Abi, bu babacan görünüşünün derinliğinde çok ıstıraplı bir hüznün içerisinde yaşar giderdi... Müzmin mahzundu. Hep hüznüydü, hep mahzundu, hep birilerini, bir şeyi özler gibiydi... Belki anasını, belki babası Tarih öğretmeni Saruhan Hocamızı, belki hiç görmediği dayısı Gavur Mümin'i,

belki el bebek gül bebek çocukluğunu, kim bilir olmayan saçları örgülü kızları... Attila İlhan'ın dediği gibi "Ne kadınlar sevmiştik, zaten yoktular!"

Bizim gazetenin, Yeni Asır'ın grafikeriydi... Küçük masasında koca gazetenin

grafik, reklam resimleri ile uğraşır durur, sonra akşamüstü doğru meyhaneye, iki parça peynir bir şişe rakıya, sonra gece yarısından sonra evine, biralamaya... Her gün böyleydi.

Orhan Abi usta bir karikatürcü idi... Ama

İşte Gavur Mümin'in direkt Mustafa Kemal'e bağlı gizli örgütünün tüm liderleri. Aydın teşkilat başkanı Hadimizade Cevdet Bey, Manisa teşkilat başkanı Esrapçızade Mehmet Bey, Sultanhisar teşkilat başkanı Dürükzade Mehmet Fuat Bey ve teşkilat genel başkanı Osmanzade Mümin Bey. 22 Şubat 1923. İzmir Mumcu Kahvesi, Dana Bayramı... Fotoğraf: Yaşar Aksoy Arşivi – Her hakkı noterlikçe mahfuzdur.

Gavur Mümin'i ilk kez ayrıntılı olarak Yaşar Aksoy'a anlatan Osmanzade ailesinin ünlü üyesi romancı merhum Samim Kocagöz. (Karşıyaka'daki evinde, 1984 – Fotoğraf: Ercan İşsever)

ön plana çıkmayı hiç sevmez, karikatürlerini yayımlatmazdı. Bizim gazetenin karikatür dergisi Gıcık'a bile karikatür verdiği görülmemiştir.

Ama bir gün karikatür sergisi açtı... Hem de bir meyhanede... Sergi, rakı karikatürlerinden oluşuyordu... Her şeyi rakı-şarap eskizleri içine hapsetmişti. Sanki dünya alkollü bir derya içinde yüzüyordu. Ya aşkın simgesi olan kıpkırmızı bir kalp rakı şişesinin etiketi olarak parlamaktaydı ya da balıklar Yeni Rakı etiketli şişenin içinde yüzüyordu. Buna benzer onlarca nefis karikatür İzmir Kemeraltı'nda Şükran Meyhanesi'nin duvarlarını süslemişti. Beni de çağırdı. Kalktık gittik. Kalabalık daha sergi açılmadan içmeye başlamıştı. Herkes rakı karikatürlere bakıyor, dolanıyor, bu arada ellerindeki rakı kadehlerini kafalarına dikiyordu. Orhan Abi koluma girdi, beni yaptığı karikatürün önüne getirdi. Beni, rakı şişesi biçiminde bir İzmir Saat Kulesi şeklinde karikatürize etmişti. Üstüne de "Pardayyanlar Hiç Ölmeyecek!" diye yazmış. Orhan Abi bana, "Pardayyan gibi adam" derdi. Beni, haksızlıklara karşı kılıç sallayan cesur Fransız şövalyesi Pardayyan'a benzetirdi. Çünkü o yıllar sert ve

yürekli yazılar yazardım. Hatta Yazı İşleri Müdürümüz sevgili kardeşim Yılmaz Özdil (şimdilerin Sözcü gazetesi yazarı) gaze-

Gavur Mümin'in yeğeni ünlü yazar ve gazeteci Naci Sadullah.

tenin patron vekilini bile eleştiren sert yazılarım karşısında beni kibarca ikaz eder, biraz dizginlemek isterdi, kulakları çınlasın. Orhan Abi, sergi gecesi kulağıma eğilerek, "Abi, yarın sana bir sürprizim var" demez mi?

Orhan Abi, ertesi gün gazetede yanıma gelerek Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'ndaki 1 numaralı casusu Mümin Aksoy'un tüm belge, fotoğraf ve evraklarını bana armağan etti. Ne yazık ki, birkaç yıl sonra, merhum Osmanzade Saruhan Aksoy ve merhume Ayhan Aksoy'un oğulları, Tufan Aksoy ve Mükafat Hanımefendi'nin kardeşi, Gül Ersoy ve Süreyya Karakaplan'ın kayınbiraderi, Kerem ve Cem'in amcası, Efe ve Hakan'ın dayısı, herkesin sevgilisi Orhan Abi, 21 Mayıs 2002 günü vefat edince onu Tepecik morgundan alıp Bostanlı Beşikçioğlu Camii'ne ben götürdüm... Gözyaşları içinde Balçova Kabristanı'nda aile bölümünde Gavur Mümin'in yanına gömdük... Ondan bana 'Rakılı Saat Kulesi' karikatürü ve Gavur Mümin'in mirası kaldı.

Daha sonra da Orhan Aksoy'un ağabeyi Osmanzade Tufan Aksoy'u, yani Türk ba-

sınının simgelerinden Yeni Asır, Hürriyet, Yenigün gazetelerinin eşsiz yazı işleri müdürlerinden ve yazarlarından bir büyük gazeteciye de kaybettik. Çok güzel bir insandı...

Gavur Mümin'in gerçek yaşam öyküsü

Osmanzade Orhan Aksoy'dan edindiğim gerçek belgelerin ışığında Gavur Mümin'in hayat hikayesini araştırmam çok uzun yıllarımı aldı... Yakında yayımlanacak olan 700 sayfalık "Gavur Mümin'in Gerçek Yaşam Öyküsü" kitabımdan hareketle artık bu büyük kahramanın hayatının kısa bir dökümünü verelim. Bu dökümden Gavur Mümin'in Türk İstiklal Savaşı ile sınırladığım yaşamını sunacağım. Cumhuriyet Dönemi'nde yaptığı büyük vatan hizmetlerinden asla söz etmeyeceğim. Kurtuluş Savaşı'ndaki hizmetlerinden kat kat daha önemli ve değerli Cumhuriyet Dönemi hizmetleri 'devlet ve millet sırrı' olarak sonsuza kadar gizli kalacaktır. Çünkü hem kendisi hem de devlet vicdanı, milli sır olarak kalmasını uygun görmüştür.

Bu bakımdan magazinci basın ve kolaycı

akademik araştırmacılar "Bu kahraman kişinin niçin askeri arşivlerde kaydı yok" diye şikayet etmektedirler. Evet ciddi anlamda kaydı yoktur ve varsa da asla açıklanmayacaktır; çünkü bu gavur adam, hem Osmanlı rütbesi hem Kurtuluş Savaşı rütbesi hem de Cumhuriyet Dönemi rütbesiyle muhteşem gizli görevler üstlenmiştir. İsmi; magazin haberleri, hayali sinema, TV dizileri ve kolaycı akademik tezlerle piyasaya sürülemez. Çünkü vatan hizmeti, reklama ihtiyaç duymaz. Benim bu konudaki son sözüm budur!

Bu arada Gavur Mümin'i eldeki bilgilerle defalarca topluma tanıtmak için yazılar yazmış olan benim gibi alaylı tarihçi olan gazeteci yazar Ergun Hiçyılmaz ağabeyimle, Gavur Mümin romanını yazmış olan hemşerim Erdoğan Baysal'a sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Gavur Mümin konusunda, yıllar süren araştırmalarımda bana yardım eden, gizli kozmik bilgilere ulaşmamı sağlayan Genel Kurmay, Kara Kuvvetleri personeli olarak, 'Mustafa Kemal'in askerleri' olan tüm muvazzaf ve emekli asker dostlarıma da şükranlarım sonsuzdur. Şeref sözü verdiğim üzere isimlerini kalbime gömdüm.

Fırtınalı bir yaşam öyküsü

Gelelim Gavur Mümin'e...

Osmanzade İbrahim Bey'in oğlu olan Mustafa Mümin (Aksoy), 1892 yılında İzmir'de doğdu. 1911 yılında Beylerbeyi Yedek Subay Okulu'nu bitirip meslek olarak asker ocağını seçti. Trablusgarp Savaşı'nda 6. Tümen, 16. Piyade Alayı, 1. Bölük Takım Komutanlığı'nda bulundu. Balkan Savaşı'nda Çatalca Savunma Hatı'nda görev yaptı, Edirne'nin geri alınmasında bulundu. Cemal Paşa Komutasındaki 4. Kolordu'nun Süveyş Kanalı'na yaptığı harekate katıldı. Çanakkale Savaşı'nda Seddülbahir muharebelerinde görev aldı. Çanakkale savaşında üsteğmeni. 1917 yılında 17. Kolordu Komutanlığı emrine atandı, sonra 1 Mart 1919 tarihli emirle İzmir Jandarma Alay Komutanlığı emrine verildi. Böylece jandarma sınıfına geçmiş oldu. Bu görevi Mart 1920 tarihine kadar sürdürdü. Yeraltı faaliyetlerine geçeceği için disiplinsizlikler yaptı ve jandarma subaylığından kaydı silindi.

15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'de Yunan işgali başlayınca Jandarma Yüzbaşı Mümin, Padişah Vahdettin ve İstanbul Hükümeti'ne

İşte Gavur Mümin'in Osmanzade Ailesi'nden en yakın akrabaları... 1980 yılı boyunca bu büyük kahramanı defalarca buluştukları Yaşar Aksoy'a anlattılar. Tarih öğretmeni Osmanzade Saruhan Aksoy, Galatasaray ve Milli takımın ünlü futbolcusu Osmanzade Lütfü Aksoy (Lap Lap Lütfü) ve Diş Doktoru Osmanzade Osman Nail (ünlü Çuval Osman)... (Fotoğraf:Ahmet Aydın)

Osmanzade ailesinden merhum gazeteci Tufan Aksoy, İzmir Milli Kütüphane'de ailenin en büyüğü Kurtuluş Savaşı'nda İzmir milletvekili olan Hamdi Aksoy'un fotoğrafı önünde. (Fotoğraf: Yaşar Aksoy – 2005)

bağlı bir eski subay görünümünde Yunan işgal komutanlığı ile yakın ilişkiye girdi. İşbirlikçi bir Osmanlı olarak ünlendi. Kendi halkı ona 'Gavur Mümin' şeklinde küçültücü bir lakabı uygun buldu. Yunan makamlarıyla yakın ilişki içinde olan dayısı İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nın varlığı, Mümin Bey'in Yunan çevrelerine sızmasına imkan tanıdı. Oysa Ankara'daki Milli Mücadele cephesinin, hatta bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın özel istihbarat elemanıydı.

Trikopis ile takas edildi

Mümin Bey, çok uzun bir süre akıl almaz bir faaliyet içinde kendisine bağlı küçük ama etkisi güçlü bir istihbarat ağını da yöneterek çok önemli görevler üstlendi. Kurtuluş Savaşı'nın son döneminde Konya Delibaş İsyanı asilerinden Bozkırlı Hacı Mustafa'nın oğlu Hacı Halil Fuat'ın ihbarı üzerine Yunan istihbaratı tarafından fark edilen Mümin Bey, tevkif edilerek idam istemi ile Yunan Askeri Mahkemesi'ne çıkarıldı. İdama mahkum edildi. Ancak Türk

makamlarının elinde bulunan Yunan esirlerin akıbeti gündeme gelince ölünceye kadar cezaevinde kalması kararlaştırıldı. Atina'ya götürüldü. Mora yarımadasının güney doğusunda bulunan Palamadis Zindanı'na, sonra Atina yakınında Palis Strataus Hapishanesi'ne atıldı. Türk-Yunan esir değişimi sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile bir yıldır esir tutulan Yunan Orduları Başkumandanı Trikopis ile değiştirildi.

5 Nisan 1923'de özgürlüğüne kavuşan ve doğduğu şehir olan İzmir'e geri dönen Mümin Bey, yetkili makamlarca resmen sorgulandı ve istihbarat elemanı olduğunu hukuken ispatladı. Rütbesi ve jandarma subaylığı görevi iade edildi. 30 Eylül-Ocak 1926 arasında İzmir İl Jandarma Komutanlığı'nda görev yaptı. 1 Mart 1921'den itibaren yüzbaşı, 30 Ağustos 1923'te Binbaşı, 30 Ağustos 1942'de Yarbay, 30 Ağustos 1946'da Albay rütbesine yükseltildi. Uzun süre Doğu illerinde görev yaptı.

4.dereceden Mecidiye Nişanı, Çanakkale Harp Madalyası, Kafkas Cephesi Kılıçlı Liyakat Madalyası ve İstiklal Madalyası sahibiydi.

Sır perdesi arkasındaki yaşam

Gizli faaliyetleri dilden dile anlatıldığı için bir şehir efsanesi olarak 'Gavur Mümin' ismi ile ünlendi. Ama gerçek yaşamı hep sır perdesinin arkasına gizlendi. Yeğeni

Gavur Mümin'in hatıra defteri ve fotoğraf albümünü Yaşar Aksoy'a teslim eden yeğeni, aynı ismi taşıyan merhum gazeteci Mümin Orhan Aksoy.

İlk kurşun

Gür bir ses duyulmuş ve bu ses; o kalabalığın o zafer çığlıklarının arasından mermi gibi kulaklara saplanmıştı: - Durun! demişti... Böyle ellerinizi kollarınızı sallayarak nereye girdiğinizi sanıyorsunuz? Bu kadar kolay mı? Bu kadar kolay mı bu şehri işgal etmek! Askerler durmuştu. Genç bir gazetecinin sesiydi bu. Kalabalığın önüne geçmiş, sıra sıra uygun adım hükümete doğru giden askerleri durdurmuştu. "Bu kadar kolay olmaz" diye haykırıyordu. Aydınlik yüzlü bu genç adam, Hukuk-u Beşer gazetesinin başyazarı Hasan Tahsin'di...

Mutlu TUNCER

15 Mayıs 1919 saat 06.30

Mayıs ayının tatlı serinliği ile uyandı İzmir... Ağaçlarında tomurcuklanmış rengarenk çiçekler, kuş cıvıltıları, havayı ısıtmaya başlayan güneş, İzmir'in tertemiz havası, yaşanacak bu günün şehrin tarihine acıyla yazılmasına engel olamayacaktı.

Güneş uykusuz bir gecenin üzerine doğmuştu. Ne yukarı mahallelerde oturan Türkler, ne de Punto (Alsancak), Buca ve Bornova'da oturan Musevi, Rum, Ermeni ve Levantenler gece boyunca gözünü kırpmamıştı.

Bugünkü Bahribaba Parkı'ndan aşağıya, Konak'a doğru binlerce insan geliyordu. Yüzleri asıktı, yüreklerinde acı vardı. Birbirleriyle mırıldanmalarından doğan koca bir uğultu onları takip ediyordu. Kordon, Fransız ve Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Pasaport'a kadar uzanan mahşeri bir kalabalık vardı ve ortalıkta bir bayram havası hakimdi. Rumlar ellerinde Yunan bayraklarıyla bağırıyorlardı:

"Zito Venizelos!"

Bahribaba Parkı'ndan gelenler, Konak Meydanı'nı, Hükümet Konağı'nın önüne kadar doldurmuşlardı. Onlar da haykırıyorlardı hep bir ağızdan: **"Ya istiklal ya ölüm!"**

Saat 07.30

Kordonu doldurmuş binlerce insanın coşkusu Yunan gemileri uzakta görünmeye başladığında artmıştı. 30 parçalık deniz filosu, git

gide İzmir'e yaklaşıyordu. Gemilerin yanaşacağı mavnalar bütün gece boyunca çıkış yerlerine çekilmiş ve bağlanmışlardı. Bazı binaların duvarlarına İzmir'i Yunanlar'a peşkeş çeken yabancı devlet adamlarının resimleri asılmıştı. Ancak Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos'un (Megaliidea'nın fikir babası) resmi hepsinden büyüktü. On metreye beş metre boyutlarındaki dev resim, yedi ressam tarafından bir branda üzerine üç günde yapılabilmmişti. Altında ise **"Bugün İzmir, yarın Konstantinapol"** yazıyordu.

Gemilerden bir kısmı kıyıda 35-40 metre uzağa demirledi. Birkaçı Kordon'un kalbi sayılan Kramer Palas önüne bağlanmış mavnalara yanaştı. İnanılmaz bir coşku vardı. Bando Yunan marşları çalıyor, sahilde toplananlar zafer çiğlikleri atıyorlardı...

Kara sakallı Hrisostomos (din adamı), yapacağı dini ayin için gemiden subayların inmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Ve ilk subayın elini sıkıp onu takdis edip bağırırdı:

"Tek Türk kalsın, hepsini öldürün!"

Artık işgal kuvvetleri önce mavnaya, oradan da karaya çıkıp sahildeki yerlerini alıyorlardı alkışlar ve **"Zito"** çiğlikleri arasında... Bu çiğliklere saatler dokuzu gösterdiğinde, Aya Fotini Kilisesi'nin çanları ve Rumların Puntodaki fabrikalarının düdüklere de eklenmişti. Kıyamet günü gibiydi...

14 Mayıs 1919 Çarşamba (işgalden bir gün önce)

Yunan işgali söylentileri İzmir'de yayılmıştı. Kiliselerde, Levanten ve Rum evlerinde hazırlık yapılıyordu. Kordonboyu bayraklarla donatılıyor, konfetiler hazırlanıyordu. Yunan donanmasının ertesi gün İzmir'e geleceği ve asker çıkaracağı, yani İzmir'in işgal edileceği söylentileri zaten birkaç gündür şehirde kabus gibi dolaşıyordu... Türk mahallelerinde de haber duyulmuştu. Ancak yine de kimse buna ihtimal vermiyor ya da vermek istemiyordu. Söylenti o kadar yayılmıştı ki, bazı mahallelerde Rum, Levanten ve Türkler arasında huzursuzluk baş göstermiş, Osmanlı askeri ise Türkler'e müdahale ederek onları gözaltına almaya başlamıştı.

14 Mayıs 1919 saat 09.00

İngiltere'nin İzmir Konsolosu Morgan, Vali Kambur İzzet Paşa'nın makamına giderek Amiral Calthorpe imzası taşıyan notasını vermişti. Nota öyle çok uzun uzadıya ayrıntı içermiyordu: **"Mondros Antlaşması'nın 7. maddesi gereği; Foça, Urla, Karaburun ve Yenikale istihkamlarının Fransız, İngiliz ve Yunan birliklerince öğle üzeri işgal**

edileceğini bildiririz. Kuvvetlerin görevi sırasında hiçbir taşkınlığa mahal verilmemesi konusunda gerekli önlemlerin alınmasını sağlayınız." Aynı nota birkaç saat sonra İngiliz bir yarbay tarafından **17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya** da iletilmişti.

14 Mayıs saat 14.30

Ali Nadir Paşa, aldığı notayı şifreyle İstanbul'a iletmış, ayrıca şehre virüs gibi yayılan; **"Yarın Yunan, İzmir'e çıkacakmış"** söylentilerini de eklemişti. Beklediği cevap bir saat içinde gelmişti. Harbiye Nazırı Şakir Paşa imzalı şifreli telgrafta şöyle deniyordu: **"Bab-ı Ali'nin işgal konusunda hiçbir bilgisi yoktur. Ancak Zat-ı Şahanelerinin antlaşmaya uyulması hususunda emirleri vardır. Antlaşma şartlarına ehemmiyetle ve itirazsız uyunuz. Taşkınlıklara ve karşı gelmelere izin vermeyiniz. Halk arasındaki söylentilere kulak asmayınız. Gereken emirleri gereken yerlere iletiniz."** Ali Nadir Paşa da bu telgrafa eklentiler yaparak, kendisine bağlı birliklere ivedilikle gönderecekti. Paşa'nın emirleri şöyle olacaktı:

1- İtilaf Devletleri tarafından mütarekenin 7. maddesine dayanılarak İzmir ve civarındaki istihkamlar işgal edilecektir.

2- İşgal bugün öğleden sonra başlayacak ve İtilaf Devletleri istihkamlara birer müfreze göndereceklerdir.

3- Bugün gönderilecek olan müfrezelerin istihkamlara varışlarında toplar, kama ve nişangahlar ve geri kalan bütün kısımlar, müfreze kumandanlarına tamamen teslim edilecek ve istihkamlarda bulunan komutanlar, subaylar ve erler bir araya ge-

lerek, kolordudan verilecek emri bekleyeceklerdir. Yenikale'de bulunanlar kaleden toplanacaklardır.

4- İstihkamların işgali sırasında katiyen karşı konulmaması ve kendilerine gereken kolaylıkların gösterilmesi zat-ı Şahanelerinin emirleridir.

Vali Kambur İzzet Paşa, sabah saatlerinde eline tutuşturulan notayı iyice okuduktan sonra soluğu İngiliz amirallik gemisinde almıştı. Notadaki imza sahibi Amiral Calthorpe ile görüşmek istemiş ve kabul edilmişti. İzzet Paşa'nın, **"Yunan İzmir'e mi çıkacak, doğru mu anladım?"** sorusuna Amiral'in cevabı net olmuştu:

- Evet. Kesinlikle doğru anlamışsınız.

- Ancak bu, ahali tarafından kabul edilir gibi görünmüyor, daha şimdiden insanlar protestolarda bulunuyorlar.

- Siz bütün gücünüzü herhangi bir tatsız olayın çıkmaması için harcayınız. Bunu yapmanızı ısrarla tavsiye ediyorum. Aksi takdirde olaylar hiçbirimizin istemediği şekilde tezahür edebilir. Bu konuda kesinlikle kararlı olunuz. Yunan donanmasının gelişinin engellenmesi gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir...

Vali Kambur İzzet Paşa'nın süngüsü düşürmediği...

- Aman efendim, ne demek? Benim burada bulunma sebebim, hazırlıkların ikmali bakımından ne yapabileceğimizi sormaktı. Zat-ı Şahanelerinin emirleri de bu yöndedir. Elbette asayişin sağlanması bakımından gerekli tedbirler alınacaktır. Ancak sizlerin de yardımı gerekecektir...

Amiral sert bir tavırla Kambur İzzet Paşa ile görüşmesini sonlandırmıştı:

- Karadaki kuvvetlerimize gereken emirler verilecektir!

Vali, Yunan Kuvvetleri'ni karşılamak için gerekli hazırlıkları yapadursun, şehir çalkalanıyor, yer yer gösteriler oluyor, **"Yunan buraya giremez"** diyen insanlar caddeleri dolduruyordu. Osmanlı Kuvvetleri ise bunları engelleme görevlerini yapabilmek için canhıraş bir gayret içerisindeydi. Karaya çıkan İngiliz askerleri de müdahalelere destek veriyordu...

Ve gece 22.00 sularında Amiral'in ikinci notası Vali'ye ve tüm askeri birliklere ulaştırıldı. Calthorpe artık detay vermekten kaçınmıyordu ve şöyle diyordu:

"Yarın saat 07.00'den itibaren Mondros Antlaşması'nın 7. maddesi gereğince, İtilaf Kuvvetleri adına Yunan askeri kuvvetleri İzmir'i işgal edeceklerdir. Durum Sultan'a ve hükümete bildirilmiştir. Bu işgal sırasında Osmanlı Kuvvetleri'nin herhangi bir harekette bulunmaması, asayişin temini konusunda yardımcı olmaları gerekmektedir. Telgraf haberleşmeleri yarın, 15 Mayıs 1919'da, saat 07.00'den itibaren İtilaf Kuvvetleri denetimine geçecek, telgrafhaneler sadece resmi yazışmalar için, sansürden geçirilerek kullanılabilir. Herhangi bir taşkınlık İtilaf devletleri kuvvetlerinin müdahalesi ile sonuçlanacaktır."

Vali İzzet Paşa, bu telgrafi şifreli olarak saraya göndermişti. Ancak hiçbir cevap alamamıştı. Anlaşılan Vahdettin ve hükümeti artık cevap yazmaktan da vazgeçmişti. O sırada sarayda Damat Ferit ile birlikte olan Sultan durumu değerlendiriyor ve sadrazamına şöyle diyordu:

- İmzaladığımız antlaşma gereği bunu yapacaklar. Haklarıdır. Eğer biz buna izin vermezsek, Osmanlı diye bir şey bırakmayacaklar. Hiç değilse şimdi bir karış toprakta da olsak hanedanlığımızı sürdürebileceğiz. İzmir'in işgalinde bir karış çıkma olmaması hepimizin hayrındır. Dua edelim de her şey yolunda gitsin.

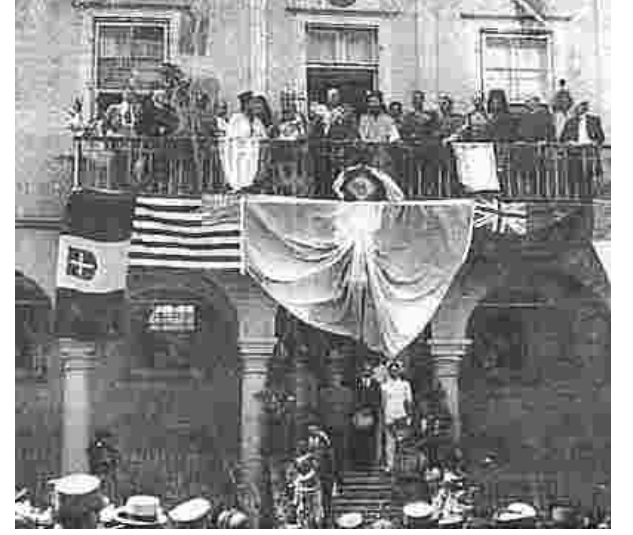
Yunan İzmir'e nasıl çıktı?

Yunan'ın İzmir'e çıkmasına 18 Ocak 1919 yılında Paris'te karar verilmişti. İtalya bu fikrin karşısındaydı. Ancak ABD, İngiltere ve Fransa'nın desteği Yunan'ın İzmir'e çıkması yönündeydi, karar da zaten bu yönde alınmıştı. Bunun sebepleri aslında gizli anlaşmalarda saklıydı...

Birinci Dünya Savaşı devam ederken, boğazlar gizli anlaşmalarla Rusya'ya verilmişti.

Gemilerden bir kısmı kıyıdan 35-40 metre uzağa demirledi. Birkaçı Kordon'un kalbi sayılan Kramer Palas önüne bağlanmış mavnalara yanaştı. İnanılmaz bir coşku vardı. Bando, Yunan marşları çalıyor, sahilde toplananlar zafer çığlıkları atıyordu...

İngiltere yine gizli anlaşmalarla, Ege ve Akdeniz Bölgeleri'ni İtalya'ya vermekte bir sakinca görmemişti. Çünkü Marmara'daki Rusların altında güçlü bir İtalya, onların daha aşağılara girmelerine engel olabilirdi. Rusya'nın savaştan çekilmesi, boğazlara İngiltere'nin yerleşmesine neden oldu. İngiltere ise artık boğazların etrafında İtalya'yı istemiyordu. Öteden beri bölgede hak iddia eden Yunanistan'ı kıskırtmış, iştahlandırmıştı. İngiliz devleti Yunanistan'dan, Paris Barış Konferansı'na elle tutulur iddialarla gelmesini istemiş, bu iddiaları destekleyeceklerine dair sözler vermişlerdi. Öyle de oldu. Yunanlar öyle iddialarla Paris Konferansı'na gittiler ki, hiç kimse Yunanistan'ın Ege'ye çıkmasında bir mahzur görmediği gibi, bunun ivedilikle yapılması konusunda hepsi hemfikir oldular. Peki Yunanistan'ın düzmece iddiaları neydi? Yunan'a göre bölgenin yüzde 60'ı Hıristiyan, yüzde 40'ı Müslümandı. Hıristiyanlar büyük çilelerle yaşamlarını sürdürüyorlardı; ikinci sınıf insan muamelesi görüyorlar, evleri basılıyor, Müslümanlar tarafından aşağılanıyorlar, dövülüyorlar ve hatta katlediliyorlardı. O kadar abartmışlardı ki; ölenlerin sayısını bile bilemediklerini ifade ediyorlardı. Onlara göre en çok çileyi de Rumlar çekiyordu. Evleri

yağmalanıyor, yakılıyor, aç kalıyorlardı. Korku içindeydiler. Acilen bir devletin bölgeye çıkıp asayişin temin etmesi gerekiyordu. Bu iddialar o kadar çabuk kabul gördü ki; Yunanlar bile şaşırılmıştı. Oysa İzmir'de yaşananlar konusunda hiçbir fikirleri yoktu. Rumlar, Ermeniler, Levantenler son derece büyük bir dostluk içinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. Özellikle Rumlar Türklerle çok yakın komşuluklar kurmuşlardı. Hatta aralarında izdivaç yapanlar bile oluyordu... Ama son birkaç gündür durum değişmişti. Rumlar, **"Burada biz ikinci sınıftık, şimdi siz ikinci sınıf olacaksınız"** demeye başlamışlar, **"Bizimkilerin gelmesi yakındır"** diye İzmirli Türklerle adeta kavgaya girişmişlerdi.

Vatanını seven Allah için gelsin!

14 Mayıs gecesi, işgal haberi artık tüm mahallelerde konuşulmuştu. Bir grup genç İzmir Valiliği'nin önüne yürümüş, valiye nota ileten subayların çıkışları sırasında, **"Bu vatanı sahipsiz sanmayın. Biz ölüyoruz ama yanımızda birçoğunuzu götürüyoruz"** diye protestolarda bulunmuşlardı. Daha sonra bir okulda toplanıp, direniş cemiyeti kur-

muşlar, kurucularından Köprülü Kazım, "İşe yarayan ne varsa, silah olarak kullanabileceğiniz her şeyi alın dağlara çıkalım ve savaşalım" diye haykırıyordu. Bu gençler silahlanarak aynı gece iç bölgelere çekileceklerdi. O sırada İzmir Müdafai-Hukuk Cemiyeti bir bildiri yayınlamış, İzmir halkını milli birliğe ve işgale karşı silahlı direnmeye çağırıyordu. İzmir camilerinin minarelerinden de salalar veriliyor, düşmana karşı birlik ve beraberlikle mücadele çağrıları yapılıyordu.

Yunan donanmasının geleceğinin kesinlik kazandığı 14 Mayıs gecesi artık direniş kararının alındığı tarih olmuştu. Camilerden yapılan duyurularla, direniş bildirilerine insanlar uymuşlar, koşarak toplantı yeri olarak belirlenen Bahribaba Parkı'na gelmişlerdi. Sayıları 40 bine yakındı ve sabaha kadar ateşler yakıp, protesto gösterileri yapmışlardı. Sabahın erken saatlerinde gemiler uzaklardan görünmüş, direnişçiler Konak'a doğru yürümeye başlamışlardı.

15 Mayıs 1919

15 Mayıs'ta yürekleri dağılayan görüntüler ortaya çıkmıştı. İşte Yunanlar sabahın ilk ışıklarıyla ve dev gemilerle gelmişler, birkaç kıyıya yanaşmış, askerlerini alkışlar ve tezahüratlar arasında indiriyordu. Yunan ordusuna mensup 12 bin asker karaya çıkmıştı. Yunan birliklerinin içinde her biri 200 kişiden oluşan İngiliz, Fransız ve Amerikan birlikleri de vardı. Papaz Hrisostomos etrafta koşarak, "Türkleri öldürün. Teki bile kalmamalı!" diye haykırıyor, Rumları ve Ermenileri galeyana getiriyordu. Vali İzzet Bey ve memurları ise işgal kuvvetlerinin dayatması ile Kordonboyu'na karşılamaya getirilmiş, ellerinde

Yunan bayraklarıyla "Zito Venizelos!" diye bağırma mecbur edilmişlerdi. Hiçbir direniş göstermemişler, güçleri yettiğince "Zito Venizelos!" diye haykırıyorlardı.

Ancak emperyalistlerin işgali görüldüğü kadar kolay olmayacaktı. Çünkü İzzet Bey ve memurlarından daha farklı düşünenler çoğunlukta idi... Bu kişiler önce Kramer Palas Otelinin birkaç yüz metre ötesinde toplanmışlar, daha sonra da Hükümet Konağı'nın etrafında beklemeye koyulmuşlardı.

Bir Yunan alayı, ellerinde bayraklar, arkalarında da Rumlarla Konak'a doğru gelmişti. Amaçları Valilik makamına girmek ve şehri teslim almalarını simgelemek için Hükümet Konağı'na Yunan bayrağı çekmekti...

İlk kurşun

Tam o sırada gür bir ses duyulmuş ve bu ses; o kalabalığın, o zafer çığlıklarının arasından mermi gibi kulaklara saplanmıştı:

- Durun! demişti... Böyle ellerinizi kollarınızı sallayarak nereye girdiğinizi sanıyorsunuz? Bu kadar kolay mı? Bu kadar kolay mı bu şehri işgal etmek!

Askerler durmuştu. Genç bir gazetecinin sesiydi bu. Kalabalığın önüne geçmiş, sıra sıra uygun adım hükümete doğru giden askerleri durdurmuştu. "Bu kadar kolay olmaz!" diye haykırıyordu. Aydınlik yüzlü bu genç adam, Hukuku Beşer gazetesinin başyazarı Hasan Tahsin'di...

Hasan Tahsin, elini beline götürdü, tabancasını çıkarttı ve ardı ardına ateşlemeye başladı. Yunan alayı, çil yavrusu gibi dağılmıştı. Askerler sağa sola koşturup siper almışlardı. Hasan Tahsin boşalan tabancasını

doldurmaya koyuldu. Saklanmamış, siper almamıştı. Yunan'dan karşı ateş gecikmedi... Vücuduna birkaç kurşun isabet etmişti. Sendeledi... Tabancası düşmüştü. Son bir gayretle cebinde sakladığı el bombasını fırlatabildi. Patlama oldu ve arkasından sıkı bir kurşun yağmuru... Cansız bedeni yere düşmüş, silahlar susmuştu. Şimdi ortalıkta büyük bir sessizlik vardı... Askerler onun yanına gelmeye çekmiyorlardı. Ölmüş müydü sahiden? Birkaç dakika sonra komutanları çıktı ortaya, emirler yağdırdılar askerlere... Arkadan başka bir grup asker koştu geldi. Büyük bir güvenlik çemberi oluşturuldu. Hasan Tahsin çoktan ölmüştü... Cansız yatan bedenine kurşunlar yağdırdılar, yetmedi süngülerle delik deşik ettiler!

HASAN TAHSİN KİMDİR

Hasan Tahsin'in gerçek adı Osman Nevres'tir. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkartma yapan ve seçkin askerlerden oluşan ezon askerlerine ilk kurşunu sıkarak Türk direnişini başlatmıştır. Tahsin'in sıkıldığı kurşun, Kurtuluş Savaşı'nın simgesi olmuştur. Bu genç gazetecinin ilginç ve hareketli bir hayatı vardı. Öncelikle siyasetten ve memleket meselelerinden asla uzak değildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bursuyla Paris Sorbonne Üniversitesi'nde Siyasal Bilimler öğrenimi gördü. Öğrenim gördüğü esnada Trablusgarp'ı işgal eden İtalya'yı protesto etmek için Mısırlı öğrenci lideri Şeyh Dayef ile büyük mitingler düzenlemiş, eylemler yapmıştı. Paris'te İttihat ve Terakki ile Teşkilat-ı Mahsusa cemiyetlerinde aktif olarak görev almış, birçok toplantı ve miting yapmıştı. İstanbul'a geldiğinde Osmanlı Devleti aleyhine Balkanları karıştıran İngiliz gizli teşkilatı adına çalışan Buxton kardeşlerin faaliyetlerini önlemekle görevlendirildi.

Buxton kardeşlere Bükreş'te bir tünelde suikast düzenleyen Hasan Tahsin yakalanmış, yargılanmış ve on yıla mahkum edilmişti. Ancak 1916 yılında Almanların Balkanlar'a girmesi ile salıverilmiş ve İstanbul'a geri gelmişti. Yurda döndükten sonra verem tedavisi için İsviçre'ye gitmek zorunda kalınca tanınmamak için pasaportuna Hasan Tahsin yazdırmıştı. Daha sonra da hep bu ismi kullanmıştı. Hasan Tahsin adı, Silah gazetesini çıkartan ve bu nedenle 'Silahçı Hasan Tahsin' olarak bilinen eski bir bahriye yüzbaşısının adıydı aslında. Hasan Tahsin Teşkilat-ı Mahsusa'nın silahşörü olarak biliniyordu. Gazeteci Hasan Tahsin, Kurtuluş Savaşı'nın simgesi olmasının yanında Türk basınının da onur kaynağı olmuştu. İzmir'de bulunan 'İlk Kurşun Anıtı'nın yanı sıra şehrin Gazeteciler Cemiyeti de her yıl Hasan Tahsin adına mesleki yarışmalar düzenlemekte, Hasan Tahsin'i anma etkinlikleri yapmaktadır.

İlk kurşunu sıkıyan Hasan Tahsin'in şehit edilmesi kıyımın başlangıcıydı. Yunanlar çoluk, çocuk, genç, yaşlı demeden iki binden fazla insanı öldürecek, evlerini basacak, yağmalayacak ve kadınlara tecavüz etmekten çekinmeyeceklerdi. Sokakta yürüyen insanlara bile kurşun yağdıran askerler, süngülerini de kullanarak ortalığı kan gölüne çevireceklerdi. Diğer taraftan Vahdettin ise İstanbul'dan emirler yağdırıyor; işgal kuvvetlerinin hoşuna gitmeyecek her davranıştan halkı men ediyordu. İzmir kan ağlıyordu. Her mahalleden feryatlar yükseliyor, acılar yürekleri dağılıyordu...

Ama ilk kurşun sıkılmıştı ve arkası gelecekti. İzmir, direnişin simge şehri olacak ve 9 Eylül 1922'de geldikleri gibi geri gideceklerdi. Ancak giderken bu güzel şehri ateşe vermeyi de ihmal etmeyeceklerdi.

Yeni Türk harflerini en kolay ve çabuk öğrenen kentimizdir İzmir. Yasa çıktığında İzmirli, bu harfleri hiç yadırgamadı. Çünkü şehirde yaşamakta olan Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yüzyıllardır bu harfleri sokak levhalarında, reklam afişlerinde, faturalarında, senetlerinde, firma zarflarında ve ambalajlarında, yazışmalarında ve çıkardıkları gazetelerde kullanmaktaydı. Aşağı yukarı her İzmirli Türk de günlük yaşantısında bu insanlarla birlikte olduğundan Latin harflerini tanıyor, bir kısmı da bu dillerde okuyor ve yazıyordu.

■ Umur SÖNMEZDAĞ

Atatürk, bir ulusun gerçek kurtuluşunun eğitim işlerinde başarılı olmakla mümkün olacağını savunmuş ve "eğitim programlarının toplumsal yaşantımızın gerçeklerine ve çağın gereklerine bağlı olması" konusu üzerinde durmuştur. 1923'te Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir Halk Eğitim bürosu kurulmuş ve halk eğitimi çalışmalarını yürütmekle yükümlü tutulmuştur. 1924 yılında eğitim ve öğretimin birleştirilmesinden sonraki yıllarda çalışmalara hız verilmiş ancak 1927-1928 yılları arasında 3.304 adet Halk Dershanesi açılarak 64.302 kişinin okuryazar belgesi alması sağlanmıştır. Bu deneme, Arap harfleri ile yaygın bir eğitim çalışmasının gerçekleştirilemeyeceğini bir kere daha ortaya koymuştur.

Cumhuriyet'in eğitim düzenini geliştirmek için uygun bir yöntem bulunması amacıyla Türkiye'ye dünyaca tanınmış bilim adamları ve eğitimciler davet edilmiştir. Bunlardan

Aydınlığa öncülük eden İzmir'de 88 yıl önce açılan 'Millet Mektepleri'

biri de Columbia Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. John Dewey'dir. 1924 yılında tavsiye ettiği 'Danimarka Halk Okulları' incelenmiş ve özellikle yetişkinlerin eğitimi amacıyla Millet Mektepleri açılmıştır. Millet Mektepleri açılmadan önce, Türk diline ve yazım kurallarına uygun olduğu kadar öğrenilmesi de kolay olduğu bilinen ve adeta uluslararası bir alfabe olan Latin kökenli yeni harfler, 1 Kasım 1928 tarih ve 11 maddeden oluşan 1353 sayılı kanunla yürürlüğe girmiştir.

Harf İnkılabı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı kültürüne yönelmesinin ilk ve en büyük basamağı olarak değerlendirilmelidir. Artık okuma ve yazma oranının %10'larda olduğu toplumumuzda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm fertleri okuma ve yazmayı kolayca öğrenebilecek, böylece Türk halkının eğitim seviyesi yükselecekti. Eğitim ve öğretimin yaygın hale getirilmesi için okuryazar sayısının artırılması gerekiyordu. Türk milletini

yeni harflerden azami ölçüde faydalandırıp büyük halk topluluklarını hızlıca okuryazar hale getirerek, halkı aydın bireylerden oluşan bir topluluk haline dönüştürmek için Millet Mektepleri faaliyete geçti.

Yeni Türk harflerini en kolay ve çabuk öğrenen kentimiz İzmir'dir. Yasa çıktığında İzmirli, bu harfleri yadırgamamışlardı. Çünkü şehirde yaşamakta olan Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yüzyıllardır bu harfleri sokak levhalarında, reklam afişlerinde, faturalarında, senetlerinde, firma zarflarında ve ambalajlarında, yazışmalarında ve çıkardıkları gazetelerde kullanmaktaydı. Aşağı yukarı her İzmirli Türk de günlük yaşantısında bu insanlarla birlikte olduğundan Latin harflerini tanıyor, bir kısmı da bu dillerde okuyor ve yazıyordu. Türkiye'de çıkan ilk gazete 1824 yılında İzmir'de Fransızca olarak yayınlanan 'La Smyrneena' (İzmirli)'dir. Ayrıca Fransızca olarak 'La Spectateur Oriental' (1827-1837),

haftalık 'Courrier de Smyrne' (1828-1905), 'Journal de Smyrne' 1834, 'La Réforme' (1868-1918), 'Affiches Smyrneennes', 'Bulletin de Smyrne', 'Imperial', 'Le Levant' gazeteleri vardı. İngilizce olarak 'Impartial', 'The Smyrna Mail', 'Lloyd Smyrneen'; İtalyanca olarak da 'Eco d'Italia' gibi Latin harfleriyle basılan gazeteler yıllarca satılmıştır. Bunlardan

başka tüm Levantenlerin kendi dillerinde eğitim ve öğretim veren okulları da etken olmuştur. 1891 yılında merkezde 81 Türk ilkokulunda 4.560 erkek öğrenci okurken maalesef 1 kız öğrenci yoktu. Buna karşılık 60 Rum ilkokulunda 5.442 erkek, 3.492 kız ile Levantenlerin 31 ilkokulunda 2.530 erkek, 1.270 kız öğrenci Latin harfleriyle öğrenim görüyorlardı. 1917 yılında 55 Türk okulunda 6.359 erkek öğrenci mevcut iken, gayri müslimlerin 77 okulunda 9.464 öğrenci kendi dillerinde Latin harfleriyle okuyorlardı.

Bu etkenler, İzmirli 'Yeni Türk Harfleri'ne kısa zamanda yaklaştırmıştır. Daha kanun çıkmadan önce İzmir basınının değerli Hizmet, Ahenk ve Anadolu gazeteleri 9 Ağustos 1928 gecesi Atatürk'ün ilk defa Sarayburnu'nda halka Türk harflerini tanıtmıştı. Bundan sonraki günlerde bir köşede yeni Türk harfleri örnek

kelimelerle yazılmaktaydı. Eylül 1928'den itibaren de konu başlıkları ve küçük hikâyeler Latin harfleriyle yazılmıştır. Gazetelerin yeni Türk harflerinin öğretilmesinde önemli bir rol oynadığının bir örneği olarak Hizmet gazetesinde yeni harflerle yazılan "Kaç gün kaldı biliyor musunuz?" başlıklı yazıda şunlar yazıyordu: "Tam on gün... On gün sonra size gazeteyi kâmil yeni harflerle vermeye başlayacağız. Pek tabiidir ki ilk günlerde sayfeler size karanlık görünecektir. Fakat aradan on beş, yirmi gün geçince yavaş yavaş karanlığın açıldığını ve yazıların birer birer dimağınızda izler yaptığını göreceksiniz. Bazı zevat 'okumam' deyip işin içinden çıkıyor. Filhakika o zat okumanın ve umumi hayatla alakadar olmanın zevkini almadığı halde şimdiye kadar laf olsun diye gazete okuyor idiye mesele yoktur. Fakat okumayı ve umumi hayatla alakadar olmayı medeni ve beşeri bir ihtiyaç olarak telakki etmiş ve bu ihtiyacı ruhunda duymuşsa imkânı yok gazetesiz yapamaz... Şurada on günümüz kaldığını tekrar ediyoruz. O zaman zahmet çekmemek için kendinizi şimdiden hazırlayınız. Her gün çıkan yazıları mutlaka okuyunuz. Yalnız yazmak ve bilmek kâfi değildir. Meleke yapmalısınız." Nitekim gazeteler 02 Kasım 1928 gününden itibaren tamamen yeni harflerle basılmışlardı.

Millet Mektepleri nedir?

1928 yılında yeni Türk harflerinin kabulünün ardından halkın yeni harfleri kısa sürede öğrenip daha çok yurttaşın okuryazar olmasını sağlamak amacıyla yoğun bir çalışma başlatılmıştı. Okuma-yazmayı yaygınlaştırmak için okul çağı dışındaki yurttaşlara okumayazma öğreten okullar açıldı. Bunlara Millet Mektepleri adı verildi. Millet Mektepleri'nin işleyiş düzenini belirlemek için bir talimatname hazırlandı. Bu talimatnamede amaç, "Türkiye halkını okuyup yazmağa muktedir bir hale getirmek ve ona hayatı için gerekli olan ana bilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri teşkilatı vücuda getirilmiştir" diye belirtilmiştir. Bu talimatname Bakanlar Kurulu'nun 11 Kasım 1928 tarihli toplantısında kabul edilmiş, 24 Kasım 1928 tarihinde ise yayımlanmıştı. Aynı gün Mustafa Kemal Paşa'nın 'Başöğretmen' olması yine Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Ancak Millet Mektepleri'nin açılmasından sonra bu talimatnamenin yeterli olmadığı görülmüş, yeni bir talimatname hazırlanarak 22 Eylül 1929 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edildi. Milli Eğitim teşkilatına bağlı olarak Millet Mektepleri il, ilçe, bucak ve köy kurulları oluşturuldu. Bunların başlıca görevleri ders-

haneler hazırlamak, ısıtmak, aydınlatmak ve donatmak; kayıt, yoklama defterleri, yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem, kitap gibi öğretim araç ve gereçlerini sağlamak; yerel ekonomik ve sağlık koşullarını göz önünde tutarak, Millet Mekteplerinin başlama ve bitme zamanlarını belirlemek ve öğrencilerin derslere devamını sağlamaktır. Valinin başkanlığındaki İzmir İdare Kurulu bütçesini yaparken, 1929 yılı başlangıcında İl Özel İdaresi'nden, belediyeden, çeşitli bağışlardan gelir kaydederken, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası bütçesinin uygun olmadığını belirterek yardımda bulunmamıştır. Millet Mekteplerinde görev alan öğretmenlere iki aylık için 30 lira, dört aylık için 50 lira ücret ödenecekti. Bu ücretleri de aynı kurullar sağlayacaklardı. Talimatnameye göre kadın ve erkek, her Türk vatandaşı Millet Mektepleri örgütünün yardımcı uzuvları ve talebesiydi.

Millet Mektepleri, talimatname hükmüne göre sabit, gezici ve özel mektepler olarak üçe ayrılacaktı ve her birinin A ve B derslikleri bulunacaktı. 1929 yılında alınan kararla mevcut üç mektebe ek olarak Köy Yatı Dershaneleri ile Halk Okuma Odaları açılmış ve böylece Millet Mektepleri 5 unsurdan oluşan mekteplere dönüşmüştür. A dersliklerinde hiç okuma-yazma bilmeyenlerin, B dersliklerinde ise Arap harfleriyle okuma-yazma bilenlerin eğitilmesi amaçlanmıştır. Bu eğitim esnasında az da olsa aritmetik, sağlık bilgisi ve yurttaşlık bilgisi de verilmiştir. Sabit Millet Mektepleri daha önce okul binası bulunan yerlerde açılmış, ihtiyaca göre kadın, erkek ve karışık olmak üzere derslikler oluşturulmuştur. Gezici Millet Mektepleri, okulu bulunmayan yerlerde bilhassa da köylerde faaliyetlerini sürdürmüştür. Özel mektepler ise devlet kuruluşları, belediyeler, bankalar, demiryolu ve liman idareleri ile hapisane gibi yerlerde açılan mekteplerdir. Zira yirmiden fazla personel çalıştıran şirket, fabrika gibi yerler kendi çalışanlarına okuma, yazmayı öğretmekle yükümlüydü. Cezaevlerindeki vatandaşların da bu eğitimden faydalanmaları düşünülmüştü. Hatta altı aydan fazla mahkûmiyeti olanları, okuma-yazma öğretmeden tahliye eden cezaevi müdürleri hakkında soruşturma açılabilirdi.

İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Paşa'nın başkanlığında bir heyet Millet Mekteplerinin yerlerini, öğretmenlerini, çeşitli ihtiyaçlarını kısa sürede organize ederek, diğer kentlerimizden çok önce hazırlıkları 32.000 liralık bir bütçe ile tamamlamıştır. Yapılan çalışmalar arasında yeni Türk harfleri resmî olarak kabul edilmeden önce, İzmir'de bu harfleri halka öğretecek olan öğretmenler

için 2 Eylül 1928 günü Misak-ı Millî Mektebi'nde bir kurs açılmış, bu kursa 60'a yakın öğretmen bir hafta boyunca devam etmiştir. Mekteplerin amaçları ile sağlayacağı faydaları vurgulayan konferanslar verilmiş, sinemalarda da mekteplerle ilgili tanıtım çalışmaları yapılarak halk aydınlatılmıştır. Mektebe devam edecek öğrenciler, ellerinde yeni harf dövizleri taşıyarak şehrin ana caddelerinde görkemli yürüyüşler yapmışlardır. Gazeteler, Millî Eğitim Bakanlığı'nın talimatnamelerini yayımlamış, Millet Mektepleri'nden belge alanlara devlet memurluğunda öncelik verileceği duyurulmuştur. Açılacak dershanelere yaşları 16 ile 45 arasında olan herkesin devam etmesini, Polis Müdürlüğü Millet Mektepleri Talimatnamesi gereğince sağlamıştı.

Millet Mektepleri açılıyor

Mekteplerin açıldığı 1 Ocak 1929 günü coşkulu törenler yapılmıştır. Gerek şehrin sokakları, gerekse okullar baştanbaşa Türk bayrakları ve değişik süslerle donatılmış, gece için okullar ışıklandırılmıştı. Okullarda öğrenciler bu yeni günün şerefine gösteriler düzenlemiş, piyesler oynamıştır. Esnaf dükkân ve mağazalarını kapatarak, Millet Mektepleri açılış törenlerine katılmıştır. Her mektebe üst düzey bir yönetici şeref konuğu olarak katılarak inkılâbın anlam ve önemini belirten konuşma yapmış, İzmir'deki askerî ve sivil bandolar açılışlarda marşlar çalmıştı. Hanımların derslikleri için açılış töreni 15.00'de, erkeklerin derslik açılış töreni saat 19.00'da yapılmıştır. İlk günde tüm okul binalarıyla beraber Salepçioğlu ve İkiçeşmelik camileri, Sakarya, Gençler Birliği ve Karantina spor kulüpleri, Asansör, Mumcu ve Damlacık kahveha-

İzmir'de yaşayan gayri Müslimler yüzyıllardır bu harfleri firma levhalarında ve zarflarında kullanmaktaydı.

neleri, Eski Salı Tekkesi, askeri gazinolar da dâhil olmak üzere 50 adet Millet Mektebi dersliği açılarak öğretime resmen başlanmıştır.

Böylesine güzel bir günde açılışlarda bir burukluk da yaşanmıştır. Çünkü kanunun çıktığı gün (1 Kasım 1928) Milli Eğitim Bakanlığı'nda Mustafa Necati Bey bulunuyordu. Kendisi İzmir'de doğmuş, hukuk eğitimini tamamladıktan sonra gazetecilik, mebusluk, bakanlık yapmıştır. Yeni Türk harflerinin kabulü ve özellikle halka yeni harflerin öğretilmesi için planlanan Millet Mekteplerinin açılması için geceli, gündüzlü çok çalışmış, kendi sağlığına dikkat etmemişti. Bu değerli İzmirli Milli Eğitim Bakanı çalışmalarının sonucunu göremeden, tam Millet Mekteplerinin açıldığı 1 Ocak 1929 günü apandisitinin patlaması sonucu 35 yaşında rahmetli olmuştu.

Milli Eğitim Bakanlığı'ndan, İzmir Milli Eğitim Müdürlüğüne öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılması için 60.000 alfabe, 50.000 okuma kitabı gönderilmiştir. Şehirde açılan mekteplerin sayısı yeterli olmayınca acilen 5 Ocak 1929 günü Balçova'da bayanlar ve erkekler için 2, Karşıyaka Ankara mektebinde 1, Turan köyünde 1 Millet Mektebi dersliği daha açılmıştı. Köylerde ders verecek 50 gezici öğretmen de Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Dikili, Kemalpaşa, Foça ve Menemen gibi çevre kazalara gönderilmişti.

Uyarı yazıları

Bu devrim hareketi sırasında İzmir basını görevini en iyi şekilde yapmıştır. Hamdi Nüzhet imzalı bir yazıda, "Yeni harflerle gönderilen mektuplarda imlâ hatasının çok olduğu, bu dikkatsizliğe son verilmesi gerektiği" ifade edilirken diğer bir yazıda Mehmet Şevki, "Amaç güzel okunaklı, kısa yazmak ve kaidelere uymaktır. Muameleli kâğıtların bazılarında, el yazılarını okumak adeta imkânsız, zira yeni harflere gözler yeni alışıyor. Böyle rastgele kalem yürütürsek pek faydalı olmayız... Dikkatli, okunaklı yazınız" demektedir. Ahenk gazetesi yazarı

Millet Mektepleri'ne gelir elde etmek için Sarıkışla'nın yanındaki alanda deve güreşleri düzenleniyordu.

A. Kami imzasıyla hazırlanan bir yazıda da, "Halk şu kış gecelerinde evindeki istirahatını bırakarak millet mektebine koştuğu halde bazı yerlerde öğretmen gelmedi gibi cevaplarla karşılaşmaktadır. Herkesin okumak istediği şu zamanda gösterilecek herhangi bir problem, çok fena tesir yapacaktır. Bunun için biraz ciddiyet gösterilmesini temenni ederiz" denilerek idarecilerin dikkati çekilmektedir.

Denetimler

İzmir Millet Mektepleri Heyeti Başkanı olan Vali Kâzım Paşa, güncel olayları basından takip ediyordu. Gazetelerdeki uyarı yazılarından sonra ilk teftişlerine başlamıştır. 2. Karantina spor kulübündeki mektebi gezmiş, kulüp başkanı Reşat Bey'den izahat alarak bazı noksanları kendi parasıyla tamamlamayı vaat etmişti. Bundan sonra Millet Mektepleri Heyeti toplanarak şehir, 4 teftiş bölgesine ayrılmıştır. Buna göre 1. Bölge olan Üçkuyular'dan Duatepe ve Karataş'a kadar olan mektepleri Vali Kâzım Paşa ve Muhasebe Müdürü Tahsin Bey de-

netleyecekti. 2. Bölge'de Belediye Başkanı Hulusi Bey, Jandarma Komutanı Nihat, Bayındırlık Başmühendisi Emin İsmet Beyler görev yapacaktı. İsmet Paşa Mahallesi'nden Alsancak'a kadar ki 3. Bölge'de CHP mutemedi Salih ve Polis Müdürü Ömer Beyler görev alırken, Milli Eğitim Müdürü Naili Bey de Değirmendağı, Eşrefpaşa, İkiçeş-

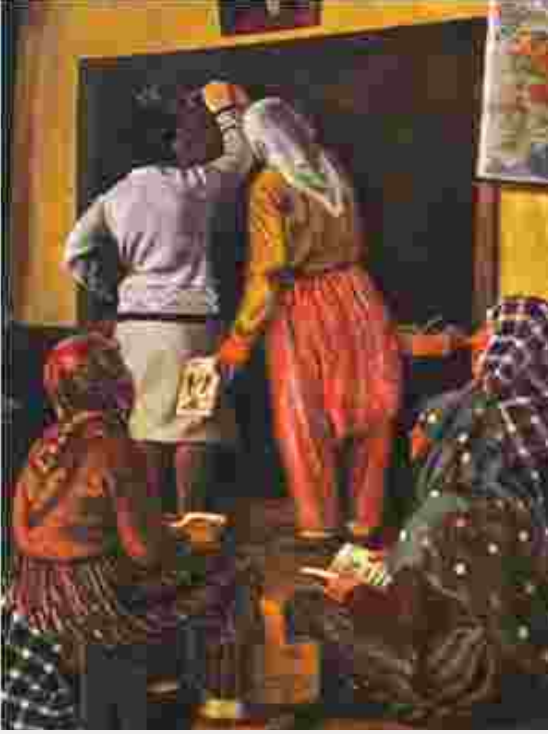
melik, Mumcu kahvesi ve İzmirspor kulübündeki mektepleri teftiş edecekti. 4. Bölge olan Karşıyaka mektepleri de Cumhuriyet Savcısı Hasan Safiyettin, Defterdar Kemal ve Sağlık Müdürü Lütfü Beyler tarafından denetlenecekti. İlk teftişler sırasında gece derslerinde gerekli aydınlatma için gaz lambalarının yetersiz olduğu, camları kırık sınıflar, ısınmak için kullanılan mangal kömürünün bulunmayışı, dersler için gerekli kitap, kırtasiye ve diğer malzemelerin yetersiz olduğu gibi önemli eksiklikler görüldü. Millet Mektepleri İdare Heyeti dersliklere rağbetin çok olması karşısında yeterli öğretmen olmayışından dolayı münevver gençlerden istifade edilmesine ve yeni masraflar için Belediyeden 500 lira istenmesine karar verirken, ek gelir elde etmek için de; "Millet Mektepleri yararına deve güreşleri yapılacaktır" diye gazetelere ilan vermişti. Heyet çalışmalarını kolaylaştırmak için talimatnamenin 47. maddesi gereğince 20'den fazla personeli olan kuruluşlarda ve cezaevinde dersane açılmasını Polis Müdürlüğü yardımıyla sağlamıştı.

1928-1929 döneminde halkın Millet Mektepleri'ne gösterdiği yoğun ilgi, içerde ve dışarıda aydın bir toplum oluşturma amacına ulaşılacağına en büyük göstergesi olarak kabul ediliyordu. Bu konuda iyimser olan Yusuf Ziya Bey, Millet Mektepleri'nin yayın organı Halk Dergisi'nde yayımlanan yazısında, "Okumak bazı insanların sandığı gibi, alfabeyi öğrenip yazıyı sökmek, gazeteyi heceleme değildir. Okumak daimi olmalı, ardı arkası kesilmemelidir. Nasıl günde üç öğün yemek yiyorsak, hiç olmazsa bir öğün de okumalıyız. Okumuş diye her gün okuyana her gün bilgisini arttırana derler" diyordu.

Fakat Türkiye genelinde dershaneye devam eden öğrenci sayısı 1928-1929 döneminde 2.305.466 iken 1929-1930 döneminde %50 bir düşüş olmuştur. 1930'dan sonra ise Millet Mektepleri'ne ilginin oldukça azaldığı

İzmir Vilayetinde Açılan Millet Mekteplerinin Toplam Sayıları										
Yıllar	Öğretici		Toplam	Öğrenen		Toplam	Derslik		Toplam	Masraf Tutarı TL.
	K	E		K	E		K	E		
1928-1929	157	545	702	14.824	34.342	49.166	302	681	983	55.562
1929-1930	103	353	456	7.578	16.847	24.425	176	371	547	28.625

Şeref Akdik Millet Mektebi 1930.

Yeni Türk harfleri her ortamda öğretilmekteydi.

görüldü. Özellikle Mardin, Maraş, Siirt ve Hakkâri gibi bazı şehirlerde yoğun ilgi gözlenmediği gibi, kadınlar bu olanaktan Batı'daki şehirlerde olduğu kadar faydalanmadı ya da geleneksel yapı buna engel oldu. Bu programın uygulanmasında görülen aksaklıkların giderilmesi için 'Teftiş Heyetinin Umumi Raporu' adı altında 1928-1930 yıllarına ait 12 maddelik bir muhtıra, Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir.

Millet Mektepleri'ne devam etmeyenler hakkında hükümet emirlerine uyulması konusunda takibata başlandı. Akşamları yapılan yoklamada bulunmayanların isimleri, polis merkezlerine gönderilmekteydi. Millet Mektepleri'ne devam etmeyerek ders alanlar da Millet Mektepleri'nin sınavına girerek belge almak zorundaydılar. Aksi takdirde kamu kurumlarında ve 20 işçiden fazla kişi çalıştırılan işletmelerde görev almaları mümkün olmuyordu.

Heyecan ile yeni Türk harflerinin öğrenildiği dönemde maalesef sahte diplomalara da rastlanmıştır. İzmir Milli Eğitim Müdürü'nün odacısı Şaban Efendi, müdürlüğün mührünü çalmış, odacılıktan ayrılarak bir kahvehane açmış, oradaki müşterilere kardeşi İsmail ile birlikte 3 liradan 5 liraya kadar Millet Mektebi diploması satmaya başlayınca yakalanmış ve ceza almıştı.

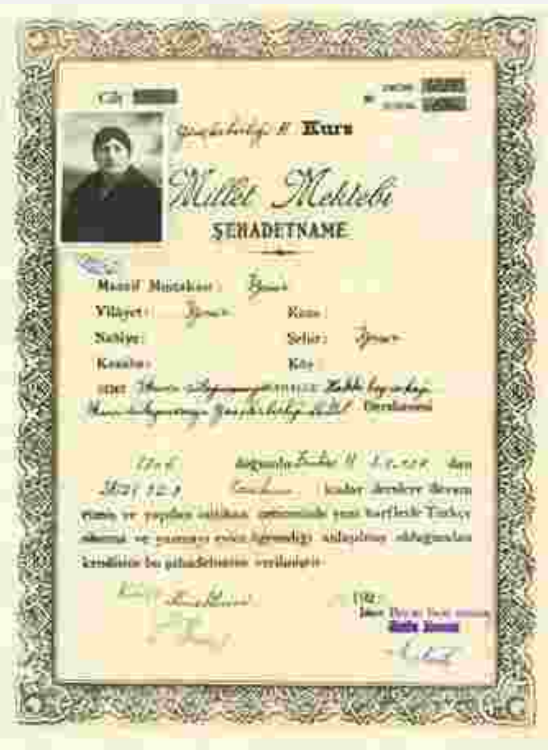
1928-1929 döneminde halkın Millet Mektepleri'ne gösterdiği yoğun ilgi içeride ve dışarıda aydın bir toplum oluşturma amacına ulaşılacağına en büyük göstergesi olarak kabul edildi. Ancak bu yoğun ilgi bir sonraki dönemden itibaren düşmeye başladı. Kuruluş yılında yani 1928-1929 döneminde Türkiye genelinde 20.489 olan dersane sayısı son olan 1935-1936 döneminde 2.274'e düştü. Öğrenci sayısı da

1.045.500 kişi iken, 59.206'ya kadar indi. 1930'dan sonra ise Millet Mektepleri'ne ilginin oldukça azaldığı görüldü. Düşüşün nedenleri arasında 1929'da yaşanan dünya ekonomik krizinin yarattığı olumsuz maddi ortamın etkisi çok olmuştu. Bu durum, Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği toplumu yeniden yapılandıran radikal devrimlerden olan 'Yeni Türk Harfleri'ne muhalif olanların halkı iktidar aleyhine kışkırtmaya başlamasına fırsat vermişse de Harf Devrimi'nin toplumda tutunması sağlanarak önemli bir işlev yerine getirilmiştir.

Anılar

Millet Mektepleri günlerini yaşamış olan bazı kimselerle 1978 yılında yaptığım ve koleksiyonumda bulunan röportajlardan bir kısmını birer anı olması nedeniyle aşağıya alıyorum.

İzmir Gümrüğü'nde serbest komisyoncu olarak çalışan 1910 Selanik doğumlu Kemal Sönmezdağ: "Salepçioğlu kütüphanesinde ders verdim. Oradaki öğretmenler, 'Gel, Fransızca biliyorsun, bize yardım et' dediler ve gittim. Yaşlılar, gençlerden 40-45 kişi vardı. Valinin teftişi sırasında ben de oradaydım. Öğrencilere birkaç soru sorduktan sonra gitti. Gördüklerimden biri de Gümrük Müdürü, büyük depoların uygun bir yerini dershaneye çevirdi ve burada personeline gruplar halinde dersler aldırttı. Mesai saatinden sonra Hisar önünde Çavuş'un kahvehanesinde şehirdeki bütün lise, ortaokul öğretmenleri valinin başkanlığında toplanıp öğretim sohbetleri yaparlardı. Her akşamüstü aynı yerde Kız Lisesi Müdürü ve edebiyat öğretmeni Süleyman Bey, Vasıf Çınar'ın kardeşi gazeteci Mehmet Esat, eczacı Ferit Eczacıbaşı, eczacı ve kolonyacı Kemal Aktaş, Tilkilik Eczanesi sahibi Faik Enver, Dr. Behçet

Uz gibi İzmir'in tanınmış kişilerinin bulunduğu 30-40 kişilik grup toplanır, eğitim meseleleri görüşülürdü."

Orman Baş Müdürlüğü'nde memur olan 1917 Kavala doğumlu Abdülkadir Zırlı: "Yeni harfler kabul edildiğinde ilkokul son sınıftaydım. Öğretmenimiz Niyazi Bey bundan sonra yeni harflerle öğretim olacak, diplomayı almanız için yeni harfleri öğrenmeniz gerekiyor dedi. Memnuniyetle karşıladık. Çünkü Arap harflerini öğreninceye kadar çok dayak yemiştik. Üstelik molla olan babam da, 'Oğlum bak, bu harfler daha kolay, öğreneceksin. Atatürk bunları çıkarttı' demişti. Kısa bir süre sonra İkiçeşmelik İlkokulu'nda ders veren hocam Niyazi Bey'in yanında derslere girdim. 25-30 kişilik sınıfta ders verdim. Öğrencilerimin ekseriyeti doğudan İzmir'e çalışmaya gelmiş olan palabıyıklı kişilerdi. Bunlardan 2-3 tanesi Mezarlıkbaşı'nda hamallık yapıyordu. (A) kursunda bu adam okuma yazma öğrendi dedim mi Niyazi Bey diploma veriyordu. Artık memleketlerine mektup yazmaya

başlamışlardı. 15 günde okuma-yazma öğrenenlerin sayısı çoktu."

Orman Başmüdürlüğü'nde memur olarak çalışan 1914 Demirci doğumlu Ekrem Argun: "Demirci Belediyesinde memur olarak çalışıyordum. İptidai'deki öğretmenimiz Halil (Tüzüner) Hoca, 30-40 kişilik Belediye memurlarını okulda topladı. Bize 15 günde yeni harfleri öğretti. Bizleri çevre köylerine dağıttılar. Ben gerekli belgeleri yanıma alarak atımla Hoşçalar Köyü'ne gittim. Cami odasında 21 gün ders verdim. Bu esnada her türlü ihtiyacım imece usulü ile köy halkı tarafından karşılandı. Kursu küçük çocuklar ve yaşlılardan 13-14 kişi katıldı. Neticede okuma-yazma öğrendiklerine dair yanımdaki belgeleri dağıttım ve Demirci'ye döndüm."

İzmirli eğitim devrimcisi dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey.

Demiryolu emeklisi Uluborlu 1897 doğumlu İbrahim Demirağ: "Çamlık Tren İstasyonu'nda biletçiydim. Çamlık'ta imkânlarım ölçüsünde gazetelerden istifade ederek okuma-yazmayı kendi kendime öğrendim. Fakat İzmir'de şefimiz olan Emin Bey beni çağırttı, 'Sen neredesin? Arkadaşların 10 gündür yeni harfleri öğrenmek için kurslara katılıyor' dedi. Ben de yeni harfleri öğrendiğimi söyleyince hemen önündeki gazeteyi önüme sürdü ve bir haberi okumamı istedi. Okumaya başlayınca da, 'Aferin güzel öğrenmişsin, İbrahim Necmi'yi (Yeni Harflerimizle Türkçe Dersleri yazarı) bile geçtin' diye takılmıştı."

Urla'da ticaret ve ziraatla uğraşan 1908 Girit doğumlu Mustafa Uyal: "Eski Rumca bildiğim için bana çok kolay geldi. Urla Belediyesinin tellalı birkaç defa dolaşip yeni harflerin açılacak kurslarda öğretil-

ceğini duyurmuştu. Çoğunluğunu gençlerin teşkil ettiği 30-40 kişilik gruplar, İzmir'den gelen öğretmenin halkevinde başlattığı kurslara katıldı. Haftada, on günde bir gruplar okuma-yazma öğrendiler mi bir sınav verip, belge alıyorlardı."

1907 Gümölcine doğumlu maliyeci Hilmi Candanözlü: "Eski yazı zordu. Yeni harfleri öğrenmeye gazetelerden başladım. Rüştiyede Fransızca okuduğum için Latin harflerini tanıyordum, bu bakımdan yadırgamadım. Halit Bey İlkokulu'ndaki dershaneye katıldım. Ders veren herhalde yüksek bir memurdu, öğretmen değildi. 15-20 kişilik bir sınıfta derslerimiz oluyordu. Bizim dershaneye gündüzleri hanımlar da geliyordu. (A) kursunu bitirdikten sonra kâfi dediler ve bir belge verdiler."

TRT'den emekli Tekin Özertem'in 'Babam, Babaannemin Öğretmeniyken' başlıklı anısı: "Babam Sabri Kemal Bey, Almanca bildiği için Latin harfleri ile okuyup yazmayı bilmekteydi. Süleymaniye Mahallesi, Hakkı Bey Sokağı'nın köşesindeki evlerine bitişik küçük dükkânda, arkadaşları ile kurduğu Gençler Birliği Kulübü'nü Millet Mektebine dönüştürmüştü. Yeterlilik Kurulundan Millet Mektebi Öğretmeni unvanı ve belgesi aldıktan sonra kulüp binası ile Duatepe ve Tınaztepe ilkokullarında açılan Millet Mekteplerinde de öğretmen olarak görev yapmıştır. Haftada üç gün, en az altı saat ders vermişti. Annesi Zühre Hanım da Gençler Birliği Millet Mektebi'nin ilk öğrencileri arasındadır. Babam çocukluğunda kendisine ninni söyleyen annesine ve tüm öğrencilerine yeni bir ufuk açmak için ABC öğretmiştir. Okuma yazma bilenlerin katıldığı İzmir Gençler Birliği Millet Mektebi'nin ilk B Kursu 1 Ocak 1929 tarihinde başlayıp 28 Şubat 1929 tarihinde sona ermişti."

Kaynakça:

- Umur Sönmezdağ; *Elif-be'den Alfabe'ye tam 50 yıl, Yeni Asır Gazetesi, 1978, İzmir.*
- Yrd. Doç. Dr. Ayvaz Morkoç; *Türk Harf İnkılabı İle Millet Mektepleri Ve İzmir'deki Uygulamalar, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter 2011, p. 1543-1555, Turkey.*
- Yrd. Doç. Dr. Saime Yüceer; *Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri, ucmaiz.home.uludag.edu.tr/PDF/ataturk/2002-1.*
- Hasan Hüseyin Genç; *1929 İzmir'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.*
- Dr. Mustafa Albayrak; *Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları (1928 - 1935), Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt; X, Sayı: 29, 1994.*
- Mustafa Şahin, *Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 1992.*

Atatürk, İzmirli gençlere Cumhuriyet'i nasıl emanet etti

Bu yazımda; 23 Nisan 1920 tarihinde Atatürk tarafından Türk gençlerine emanet edilen 'Cumhuriyet' kelimesinin Atatürk'ün ağzından ilk defa ne zaman çıktığını ve sonradan İzmirli gençler tarafından nasıl korunduğunu anlatacağım.

Ahmet GÜREL

Araştırmacı - Yazar

28 Ekim 1923 gecesini yemekte yaşananları Mazhar Müfit (Kansu) şöyle anlatır:

"Bir gece evvel beraberdik. Mustafa Necati Bey, Vasıf (Çınar) Bey, Yunus Nadi Bey, Mahmut Esat (Bozkurt) Bey ve sair arkadaşlar vardı. Mustafa Kemal Paşa gülerek, 'Ey, çocuklar, yarın Cumhuriyet'i ilan edeceğiz' dedi. Ve bana döndü:

'Erzurum'dan beri ağzından çıkarmadığın Cumhuriyet'in işte zamanı geldi. Yarın istediğin kadar Cumhuriyet diye açıkça artık bahsedebilirsin' dedi. Tabidir ki hepimiz son derece memnun olduk."

Mazhar Müfit Kansu'dan bu konuda başka bir anı ise:

"Eski Adalet Bakanı ve İzmir Milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey bir gün Mustafa Kemal'e başvuruyor:

'Paşam, üniversitede devrim derslerinde okutmak üzere tarafınızdan 'Cumhuriyet' sözlerini ilk önce nerede, ne biçimde ve kimlerin arasında söylediğinizi öğrenmek istiyorum' diyor. Gazi Mustafa Kemal Paşa kendisine şu karşılığı veriyor:

'Bunu Mazhar Müfit'ten öğreniniz. O, günü gününe bu olayları not etmiştir.'

... Bunun üzerine Mahmut Esat Bey bir mektupla bana başvurdu. Ben de yazıyla kendisine yanıt verdim. Bu mektupları yayımlamakla

istediğim açıklamayı yapmış olacağım.

...Derslerinize sevgili gençliğe ve büyük mil-
letime çok büyük hizmetlerde bulunduğunuza
eminim. Başarı ve hizmetlerinizin devamını
kalpten diler, anılarımda aktardığım ve sun-
duğum gibi hükümetin Cumhuriyet olacağı
20 Temmuz 1919 günü Erzurum'da öğrenmiş
bulduğumu bildirerek gözlerimden öperim."

Hulusi Köymen'den Cumhuriyet konulu bir
anı şöyledir:

"Gazi, Mudanya yoluyla Bursa'ya gidiyordu.
Kalabalık bir halk kitlesi tarafından etrafı sa-
rılmıştı. Bir kadının, elinde bir kâğıtla Gazi'ye
yaklaştığı görüldü. Zayıf bir kadındı. Gazi'nin
yolunu keserek, titrek bir sesle:

ben size söyleyeyim, Angarya demektir. Ve
şunu da bilmeniz lazım ki, kanunsuz hiçbir
vatandaşı işten alıkoyamaz, onu çalışmaya
zorlayamazsınız. Cumhuriyet'te angarya
yoktur."

04 Şubat 1924 günü, Akşam gazetesinden
Necmettin Sadık (Sadak) Bey, Gazi Mustafa
Kemal Paşa'yla bir röportaj yapmak üzere
İzmir'e gitmiştir. Sadak, Uşakzade Köşkü'nde
gerçekleşen görüşmeyi şöyle anlatır:

"Gazi'yle bir defa üç, bir defa da dokuz saat
görüştüğüm. Ben ömrümde böyle adam görme-
dim ve iddia ederim ki hiçbir memlekette
böyle bir adam yoktur. Kendisine sorduğum
sorulardan biri şudur:

'Beni tanıdın mı oğul?' dedi... Ben sizin Sela-
nik'ten komşunuzdum. Bir oğlum var; Devlet
Demir Yolları'na girmek istiyor. Siz onu alsınlar
dediniz, fakat müdür dinlemedi. Oğlum işe
almamış. Ne olur bir kere de siz söyleyiniz.'

Gazi'nin çelik bakışlı gözleri samimiyetle par-
ladı. Elleriyle geniş jestler yaparak ve yüksek
sesle:

'Oğlunu almadılar mı?' dedi. 'Ben talimat ver-
diğim halde mi almadılar? Ne kadar iyi olmuş.
Çok iyi yapmışlar. İşte Cumhuriyet böyle an-
laşılacak.'

Kadın kalabalığın içinde kaybolmuştu. Ve
Gazi kendinden geçercesine dolu bir sesle:

'İşte Cumhuriyet'ten beklediğim sonuç' diyordu."

Cumhuriyet'in ilanından sonra Gazi Mustafa
Kemal Paşa Latife Hanım'la beraber Kara-
deniz'e bir geziye çıkmıştır. Bu geziyi Mu-
zaffer Kılıç'tan dinleyelim:

"Bu gezide kendisine eşlik edenler arasınday-
dım. Rize'ye geldik. Yolların düzgünlüğü dik-
katini çekmişti. Vali'ye sordu:

'Yolları nasıl bu hale getirdiniz?' Vali de anlattı.
Bütün yakın köylüleri jandarmalarla toplat-
tırmış ve yol onarımında çalıştırmış. Gazi'nin
kaşları çatıldı. Oldukça sert bir dille:

'Vali Bey, 'corvee' nedir bilir misin? Öyleyse

'Mademki bu meclis Cumhuriyet'i ilan etmeye
kendisini yetkili gördü. O halde bir başka
meclis de başka bir oylamayla meşrutiyet
ilan ederse ne yaparız?'

'Olabilir. Fakat hepsini sopa ile kovalarız'
dedi."

30 Ağustos 1924 tarihinde Gazi çok güven-
diği gençlere Dumlupınar'da şöyle hitap
eder:

"Gençler! Cesaretimizi kuvvetlendiren ve devam
ettiren sizsiniz. Siz almakta olduğunuz terbiye
ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan sevgi-
sinin, fikir hürriyetinin en kıymetli örneği ola-
caksınız. Eyyükselen yeni nesil! Gelecek sizindir.
Cumhuriyet'i biz kurduk; onu yükseltecek ve
devam ettirecek sizsiniz."

1927 yılında Gençliğe Hitabesinde, gençliğe
yine görev verir:

"Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen, Türk İstiklalini,
Türk Cumhuriyeti'ni ilelebet muhafaza ve mü-
dafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin
yegâne temeli budur. Bu temel senin en kıy-
metli hazinendir..."

'Atatürk'ten Gençliğe Unutulmaz Anılar'
adlı kitabımdan alıntı yaparak yazdığım bu
yazımı "İşte Atatürk'ün istediği gençler bu"
diyerek bitiriyorum ve onlarla gururlanıyo-
rum...

Sağlık Şehri İzmir

■ **Serdar ÇELENK**

İnsanlar var oldukça hastalıklar da var oldu. Onlara çare bulmak için de tıp ve doktorlar... 8 bin 500 yılı aşan kültür tarihi boyunca İzmir ve çevresi insanların yoğun yaşadıkları bir bölge oldu. Hal böyle olunca hastalıklar ve onlara şifa arayan tıp ve sağlıkçılar da insanların yanından ayrılmadı doğal olarak.

Antik çağın en önemli Asklepionlarından (hastane-tıp okulu) biri İzmir'de, şimdiki Varyant'ın bulunduğu Damlacık semtinde bulunuyordu. Hipokrat'tan sonra dünyanın en önemli hekimi sayılan Bergamalı Galen de tıp eğitimini burada almıştı. İzmir her dönemde gezginler, tüccarlar, askerler, siyasetçiler ve meraklılar tarafından çeşitli nedenlerle ziyaret ediliyordu. Hem İzmir'e gelenlerin hem de İzmirliilerin başka bölgelere yapmış oldukları seyahatler, salgın hastalıkların İzmir'e taşınmasına sebep olmuştu. Bunu önlemek için hastaneler, hamamlar ve karantina binaları inşa edilmişti. Üç bin yıl önce Truva Savaşı'nda yaralanan askerlerin tedavi edildiği Agamemnon (Balçova) Kaplıcaları, Tepecik semtindeki Uyuz Hamamı olarak adlandırılan Tebhirhane (Buğuevi), çeşitli hastaneler, Urla Tahaffuzhanesi ve Karantina hala tıp tarihinin izlerini taşıyor.

Hastalar, hastalıklar ve doktorlar

Tarihin her döneminde hastalıklar, kazalar ve yaralanmalar oldu. İnsanlar tedavi olmak, kötü ruhları bedenden uzaklaştırmak ve şifa bulmak için hep birilerinden yardım beklediler. Zaman zaman bir büyücüden medet umdular, bazen de bir tanrıya sığındılar. Bir dönem rahip-doktorlar tanrıların elçiliğini üstlendiler.

Hipokrat sahnede

Hipokrat'ın doğduğu ada olan ve antik çağın en önemli üç sağlık merkezinden birinin bulunduğu Kos yani İstanköy Adası hemen Bodrum'un karşısındadır. En önemli rakibi, yine hemen karşısında bulunan Knidos'tur. Tıp dünyasının adeta Kabe'si olan bu ada, sağlıkçıların gitmek için can attıkları çok önemli bir çekim merkezi ol-

Üç bin yıl önce Truva Savaşı'nda yaralanan askerlerin tedavi edildiği Agamemnon (Balçova) Kaplıcaları, Tepecik'teki Uyuz Hamamı olarak da bilinen Tebhirhane (Buğuevi), Urla Tahaffuzhanesi ve Karantina, hala tıp tarihinin izlerini taşımakta...

muştur. Sempozyumlar başta olmak üzere, sağlıkçıların pek çok toplantısına ev sahipliği yapan adada ciddi bir turistik potansiyel oluşmuştur.

Asklepios

Asklepios Yunan mitolojisinde tıbbın ve sağlığın tanrısıdır. Tanrı Apollon ve Korinisin oğludur. Asklepios'un kızı sağlık ve temizlik tanrıçası Hygeia'dır. Günümüzde çok kullandığımız 'hijyen' sözcüğünün etimolojik kökeni ve anlamını oluşturmaktadır. Asklepios'un ölümünden sonra önce kızı Hygeia görevi devraldı, sonra da oğulları Asklepiatlar bir lonca düzeni içinde hekimlik mesleğini asklepionlarda veya gezgin hekim olarak sürdürdüler.

Asklepionlar

Antik Yunan ve Roma Dönemi'nde en önemli ve organize sağaltım merkezleri

Sağlık Tanrısı Asklepios.

asklepeionlardı. Bu sağlık kompleksleri aynı zamanda tıp okulları idi. Kapisında "Buraya Ölüm Giremez" yazan asklepeionlar, antik tıbbın en önemli yapılarıdır. Zamanında Anadolu'nun batısında, Ege adalarında ve Yunanistan'da iki yüzden çok asklepion bulunduğu tahmin ediliyor. O zamanlar asklepion kurabilmek için Epidauros'taki ana asklepiondan izin almak gerekliydi ve Pergamon'da bu başarılmıştır. Epidauros ve Kos'tan sonra en önemli üçüncü asklepion Pergamon'dakidir. Ancak bunlardan da önce bir Knidos (Datça) Asklepionu var ki, adı dillere dstandır. Hatta burada tedavi yapan ve eğitim veren Anaharsis'in, Hipokrat'ın hocası olduğu söylenir.

Aristides: Konuşmacı, seyyah ve hastalık hastası

Asklepionlar hakkındaki bilgimizin çoğunu zengin bir ailenin çocuğu olan hatip ve

seyyah Aristides'e borçluyuz. Mısır gezisi sırasında hastalanan bu seyyah, tekrar Smyrna'ya döndükten sonra tedavi olmak için Bergama Asklepionu'na başvurdu. Uzun yıllar burada kalan Aristides, aslında bir hastalık hastasıydı. Daha sonra pek çok asklepionu tedavi olmak amacı ile ziyaret etti ve burada gördüklerini kaleme aldı. İşte bu sağlık merkezleri hakkındaki bilgiler, tedavi yöntemleri ve uygulamaları bize Aristides tarafından aktarılmıştır.

Bergama Asklepionu

Dönemin en ünlü sağlık merkezlerinden olan Bergama Asklepionu 1 kilometre uzunluğunda sütunlu bir cadde ve Romalıların ViaTecta (Pazar Yolu) ismini verdiği bir tören yolu ile Bergama'ya bağlanmıştır. Pausanias'a göre burada M.Ö. 4'üncü yüzyılda hekimlik tanrısı Asklepios'a adanan kutsal suyun bulunduğu alanda bir tapınak yapılmıştı. Helenistik dönemde alanı çevreleyen sütunlu galeriler ve çeşitli yapılarla genişletilmiştir. Ancak M.S. 2'inci yüzyılda buradaki yapılar yenilenmiş, onarılmış ve bu yapılar ayrıca tiyatro ile bir kütüphane de eklenmiştir. Antik Çağ tarihçileri, asklepius sağlık kültürünün M.Ö. 5'inci yüzyılın ortalarında Bergama'lı Aristakhminos'un oğlu Arkhias tarafından buraya getirildiğini ileri sürmüştür. Söylentiye göre Arkhias, Pindasos Dağı'nda (Madra Dağı) avlanırken düşerek ayağını kırmıştır. Epidavros'a giderek tedavi olan Arkhias, bu tedavi merkezini kurarak Bergamalılarının hizmetine sunmuştur. Nitekim hekim Galinos, Asklepion'un Mysia Dağları'nın eteklerinde temiz havası ve tertemiz suyu olan bir yerde kurulduğunu yazmıştır. Aristedies ise, "Oradaki hastalar kurtarıcı tanrının sesini huzur içinde duyarlar" demiştir.

Asklepios'un kızı Hygea.

Ünlü doktorlar Anadolu'dan

M.Ö. 335'te Kalkedonya-Chalcedon / Kadıköy'de doğan Herophilos, antik çağın en önemli anatomi bilginlerinden biridir. Ptolemaios'un kendisine gönderdiği suçlular üzerinde deneyler yapmış ve anatomi biliminin ilk kavramlarını geliştirmiştir. Anatomi bilimi açısından ilk otopsiyi yapan bilim adamı olarak kabul edilmektedir. Kendi adı ile anılan ve Herophilos Cenderesi adı verilen art kafa kemiğinin arka yüzün-

deki kavşak noktasını bulmuştur. Gözün bölümlerini, karaciğeri, döllyatağı borularını tanımlamıştır. On iki parmak bağırsağına, dil kemiğine ve akciğer toplardamarlarına ilk ad veren odur. Nabzın kalp atışlarıyla eşzamanlı olduğunu da ilk o açıklamıştır.

Anadolu'da yaşamış rakibi Erasistratos (Teos/Sığacık) ile birlikte anatomi biliminin kurucusu olarak kabul edilir. Erasistratos'un hocası da Knidos'lu (Datça) bir hekim olan Kyrissippos'tur.

Kapadokyalı Aretaeus

Tıpta günümüzde kullanılan diagnostik yöntemin babasıdır. Kapadokya'da M.Ö. 1'inci yüzyılda doğan Aretaeus, şeker hastalığını, yüz felci olarak bilinen trigeminal nevralji, migrenle astımı ilk teşhis eden, tanımlayan ve bugün de kullanılan isimlerini veren Anadolu'lu bir hekimdir. Kapadokya dışında Roma ve İskenderiye'de çalışmıştır.

Bergamalı Galen

Tıp tarihi açısından Anadolu'nun en önemli hekimi Galen'dir. Ünlü bir asklepios tapınağının bulunduğu Batı Anadolu'daki Bergama'da dünyaya gelen Galen, genç yaşta felsefe ve hatiplik konusunda eğitim aldı. Babası Nikon'un gördüğü bir rüya ve isteği üzerine İzmir'e giderek oradaki Asklepion'da tıp eğitimi aldı. Daha sonra İskenderiye'ye geçti ve burada anatomiyle ilgilendi.

Buradaki çalışmalarından sonra 28 yaşındayken çok iyi bir doktor olarak Bergama'ya döndü, gladyatörlerin tedavi edilmesiyle görevlendirildi. Gladyatörleri tedavi ederken insan vücudunu daha yakından tanıma olanağı buldu. Hekimlikteki başarılarından dolayı Roma'ya davet edildi ve İmparator'un aile doktoru oldu. Galen, tedavi çalışmalarının yanı sıra anatomi, fizyoloji, farmakoloji bilimleri ve felsefeyle de ilgilendi. Zamanın tıp bilimine tamamıyla hâkim olan Galen, bu bilim dalını orijinal ilkelere göre yeniden düzenledi. Geliştirdiği araştırma yöntemleri ününe ün katmasına, eczacılığın ve spor hekimliğinin babası olarak kabul edilmesine sebep oldu. Eczacılıkta halen kullanılan 'galenik reçete' tabiri onun eseridir. Galenos, damarların hava değil sıvı taşıdığını, kasların tek tek değil takım hâlinde görev yaptığını, göğüs kaslarının solunumdaki rolünü, kalp atışları ile nabız arasındaki ilişkiyi açıklamış, omuriliği zedelenen bir canlının felç olduğunu saptamış, sinir sisteminin önemini ortaya koymuş, sindirim ve boşaltım sistemlerini incelemiştir. Galenos'un tedavide üç temel öğeyi prensip edindiğini anlıyoruz: Perhiz, sıcak ve soğuk banyo ile beden hareketleri...

Agamemnon Kaplıcaları (Balçova)

Savaşta yaralanan askere tedavi.

Bergama Asklepionu girişindeki yılanlı sütun.

Adanalı Dioskorides (Skoridos)

Panadius Dioskorides (M.S. 20-79) Roma İmparatorluğu'nun Kilikya eyaletinde, bu gün Adana'nın Kozan ilçesinin güneyinde bulunan Anavarza şehrinde doğmuştur. Yunan asıllı Romalı bir hekimdir. İskenderiye ve Atina'da tıp eğitimi aldıktan sonra Neron ve Vespasiyen ordularında hekim olarak görev almıştır. Bu görevleri sırasında başta Anadolu olmak üzere bütün Doğu illerini gezmiştir. Bu sırada doğadaki bitkileri inceleyerek ilaçlar hazırlamıştır. Tıbbi bitkilerle ilgili Yunanca kalemeye aldığı kitabının adı 'Peri Hyles İatrikes'dir. İlerleyen yüzyıllarda Arapçaya 'Kitab-al Haşayiş', Latinceye ise 'Materia de Medica' ismiyle çevrilen bu kitap, 1500 yıl boyunca tedavi kitaplarının ana kaynağı olarak kullanılmıştır.

Efesli Rufus

Rufus, Efes'de doğmuş ve tıp eğitimini burada almıştır. İskenderiye'de de eğitim alan Rufus'un yaşamının bir döneminde Roma'da bulunduğu düşünülmektedir. Galen'den sonra Roma İmparatorluğu'nda en önemli Yunan hekim ve anatomisttir. Yazılarından anlaşıldığına göre Rufus, hem pratik uygulama yapan bir hekim hem de bir hocadır. Maymunlar ve domuzlar üzerinde anatomik çalışmalar yapan Rufus'un en kayda değer gözlemi; nabız ve kalp atımı-sistol arasındaki bağlantıyı ortaya koymasıdır. Nabız üzerine kısa kitapçığı önemlidir, çünkü nabızın güzel bir tarifini içermekte ve kalp atımı ile nabız bağlantısını saptamaktadır. Optik kiazmayı ilk kez tanımlamış, gözün geliştirilmiş bir açıklamasını (lensten söz etmiştir) yapmış, hijyen konusunda önerilerde bulunmuştur.

Efesli jinekolog Soranus

Menander ve Phoebenin oğlu olarak M.S. 98'de Efes'te doğmuş, eğitimini tamamladıktan sonra Alexandria, Roma ve Efes'te çalışmıştır. (Trajanus-Hadrianus Dönemi) O dönemlerde yaygın olan bir cilt hastalığı yüzünden M.S. 138'de öldüğü sanılmaktadır. Hayatı ile ilgili fazla bir şey bilmesek de, yazdığı 4 ciltlik kitaplarından birçoğu günümüze kadar gelmiştir. "Methodic School" öğretisinin en ünlü temsilcisidir. "**Ebelik ve Kadın Hastalıkları**" kitabında doğum kontrolü ve doğum teknikleri ile ters doğum; M.S. 2'nci yüzyılda yazıldığı halde 15. yüzyılda daha yeni yeni uygulanmaya başlanmıştır. Raşitizm hastalığının belirtilerini anlatmış, sinir bozukları ile ilgili önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler günümüzde psikoterapide kullanılmaktadır. Şimdiye dek bulunmuş en eski yazıt olan Eber (M.Ö. 1550-1500) yazıtlarından anlaşıldığı üzere,

Galen-Bergama

doğum kontrolü ve kürtaj ilk kez Mısır'da tatbik edilmiştir. Kadınlara özel reçeteler ile hamileliğini bitirmek isteyen (düşük) ya da hamile kalmak istemeyenlere bitkisel reçeteler hazırlanırdı. Önerilen doğum kontrolleri işe yaramadığı zamanda da, kadın kendi bedeni üzerinde hakimiyet sahibi ise kürtaj/düşük kaçınılmazdı. Köleler sadece sahibinin izniyle kürtaj olabilirlerdi. Doğum sırasında komplikasyon sonucu hem anne hem de bebek tehlikeye girebiliyordu. Bütün bunların cevabını arayan Soranus aslında kürtaja karşıydı. Efes'te kürtaj yasal olmasına rağmen sadece hayat kadınlarının hamile kalması halinde veya annenin hayatı tehlikedeysen kürtaja yanaşıyordu.

Selçuklular ve Osmanlılarda tıp

Bugün hastane olarak adlandırılan sağlık merkezlerine, Selçuklu ve Osmanlılarda günümüzdekinin aksine şifahane adı veriliyordu. Yani hasta, hastalık kelimeleri kullanılmadan doğrudan sağlığa ve şifaya çağrışım yapılıyordu. Din, dil, ırk ayırımı yapılmaksızın ücretsiz olarak hizmet verilen bu yerlerde daha çok kimsesiz, sokakta

Bergamalı ünlü hekim Galen.

kalmış ya da kalma ihtimali olan insanlara hizmet edilirdi. Bu sebeple büyük geçiş yolları üzerine kurulan şifahanelere vakfiyeler kanalıyla parasal kaynak sağlanırdı. Akıl hastalarına musikiyle tedavi uygulayan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde, Avrupa'nın bundan çok uzak olduğunu biliyoruz.

Bugün eczacıların kullandığı tıp ilmini ifade eden yılanlı simge, Selçuklu döneminde şifahane simgesi olarak kullanılmıştır. Manisa Hafsa Sultan Külliyesi içerisinde bulunan şifahane, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi tarafından yaptırılmıştır. Haseki Darüşşifası külliye halindedir. Süleymaniye Darüşşifası, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde sağlık merkezi idi. Topkapı Sarayı içerisinde harem kısmında bulunan şifahane, Mimar Sinan'a yaptırılan Atik Valide Sultan Şifahanesi ve daha pek çok şifahane Osmanlı Dönemi'nde on binlerce hastayı tedavi etti.

Müzikle tedavi

Gerek iç hastalıklar, gerekse ruhsal hastalıkların tedavisinde müzikten yararlanılması oldukça eski bir uygulamadır. 1154'te Şam'da, Selçuklu Türk Atabeyi Nureddin Zengî tarafından tesis edilen bir hastanede müzikle tedavi yönteminin kullanıldığını biliyoruz.

İzmir, insanların huzur bulduğu bir kent... Tarih boyunca sağlık kenti olarak bilinen İzmir'in bu yönünü öne çıkartamadık maalesef. Sağlıklı ve lezzetli yemekleri, tertemiz havası, şifalı suları, muhteşem iklimi, doğası ve kültür varlıkları ile İzmir bir sağlık kenti olmayı fazlasıyla hak ediyor. Sizce?

Hernes

2. Bayezid Külliyesi Salk Müzesi Edirne.

Dr. İhsan Ünlüer:

Oku Oku Budur Sonu!

- Afedersiniz, siz Halikarnas Balıkçısı mısınız?
- Ya ne sandın ya?
- İzlanda Balıkçısı sandım.
Güldü ve ekledi:
- Nükteli bir adama benziyorsun sen."

■ Lütfü DAĞTAŞ

Büyük olasılıkla 1960'lı yıllar... İzmir'in Konak Alanı. Alan bugünkü görüntüsünde değil. İskele daha geride, Belediye Sarayı, Merkez Bankası, yanındaki Sümerbank henüz yok. Yani bu beton yığınları henüz cânım İzmir'in Körfez'den bakılınca albeniyle bizi sarıp sarmaladığı görüntüsünü bozmamış. Ya da İzmir'den bakış açısıyla Körfez'in görüntüsü yara almamış! Kemeraltı'nın ağzından Devlet Hastanesi'ne doğru SSK Blokları denilen ucube beton yığını da öyle kalas gibi yatmıyor, çünkü bu bloklar da yok!

O yıllar işte. Anlatıyor Dr. İhsan Ünlüer:

"...Doğduğum İzmir kentindeyim. Konak Alanı'ndaki Milli Kütüphane'nin önünden geçerken genç bir yaşlı adam çarptı gözüme. Aydınlık yüzü, upuzun boyu, bembeyaz saçları ve elinde kitapla dolu iki filesi vardı. Bakışlarım istem dışı takılmıştı bu genç yaşlıya. Bir yerden anımsıyordum sanki onu. O da dikkâtle bakıyordu. Birdenbire basbariton bir sesle bağırdı adam:

- Merhaba!

- Afedersiniz, siz Halikarnas Balıkçısı mısınız?

- Ya ne sandın ya?

- İzlanda Balıkçısı sandım.

Güldü ve ekledi:

- Nükteli bir adama benziyorsun sen."

*

1970'li yıllar. Üniversite yıllarım. Cumhuriyet gazetesini her gün alıp okuyorum. Gazetenin birinci sayfasına göz atar atmaz arka sayfalarda hemen bulup okuduğum yazar *Dr. İhsan Ünlüer*. Yanlış anımsamıyorsam haftanın iki günü yazısı yayımlanıyor. Tıp Hekimi olduğunu biliyorum ama bu yanı beni ilgilendirmiyor. Köşesinin adı: "*Oku Oku Budur Sonu!*" Günceli mizahla karıştıran müthiş kıvrak bir kalem. Üstüne üstlük çizimi de var, yazılarına yine kendi elinden çıkma karikatürleri de şıpın işi konduruyor. Gerçekten keyif alıyorum yazılarını okurken. Eskilerin deyişiyle müptelâsıyım. 1990 yılının 4 Nisan'ında yaşama gözlerini kapattığını gazete haberi olarak okuduğumda; Dr. İhsan Ünlüer için çok üzülüyorum. Onu özleyeceğimi iyi biliyorum. İçinde bulunduğumuz, kaostan kaosa sürüklendiğimiz yaşamakta olduğumuz ortamın mizahi değerlendirmesini onun kaleminden artık okuyamayacağıma da ayrıca yanıyorum. Bu gerçekten bir boşlukta kalma duygusu.

Yazılarını iki kitapta toplamış. *Sevgi Aşk ve Tutkularımız* (1972), *Oku Oku Budur Sonu* (1978).

Ölümünün ardından; Kadın Doğum Uzmanı olmasının dışında operacı, yazar, mizahçı, çizer, radyo programcısı İzmirli hemşehrimiz Dr. İhsan Ünlüer'i de ne acıdır ki unuttuğumuz bir süreç başlıyor. Ara ara usuma geliyor günlük tıkanıklıkların tanıdığı olduğumda tıpkı Aziz Nesin gibi, sonra koşuşturmacada kafamdan silinip yitiyor. Tâ ki 20 Şubat 2005 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, onu anımsayıp hakkında bir sayfalık güzel bir yazı kaleme alan, kendisinin de hekim olduğunu düşündüğüm Zeynep Erdoğan'ın yazısıyla karşılaşıncaya değin.

O nedenle İzmir'in Topaltı Semtinde doğan, yazılarında sıklıkla gurur duyarak söz ettiği babası ayakkabıcı İsmail Usta ile ev kadını Hediye Hanım'ın, son derece renkli kişiliğe sahip oğlu Dr. İhsan Ünlüer'i de KNK sayfalarına mutluluk ve gururla taşıyorum, geleceğe bir iz kalması adına...

Mizaha nasıl başladığını şöyle anlatmış bir röportajında *Dr. İhsan Ünlüer*:

"Tıpta 'sıvak' dediğimiz bir tabir vardır. Mesela şu ihlamurun içine aspirini atarsınız... Bu, aspirinin sıvaki olur. Yani ilâcı kamufle eden şey. Belirli bir konuyu anlatmak istiyorsunuz. Mizahı buna sıvak yapıyorsunuz. Ben de hekimliği anlatmak istiyorum. Bunu mizaha sıvadım. Mizah zaten tek başına olduğu zaman mizah değildir. Böyle başladım."

Yaptığım araştırmalar sonucu onunla ilgili yayımlanmış yazılarda, tıp eğitimini seçmesinin nedeni olarak yoksul bir kunduracının oğlu olmasından hareketle, maddi sıkıntı yaşatmayacak bir meslek vaat ettiği düşüncesinin yattığını okuyorum. Ancak önce eğitimi, ardından da icra ettiği mesleği sırasında içindeki mizah duygusuyla resim yapma ve şarkı söyleme tutkusunu asla ötelememesi kişiliğinin sağlam yanı. Resim ile karikatüre kendini o denli vermişti ki, tüm cerrahi resimlerini ve tıp konusundaki karikatürlerini tam dört kez İstanbul'da, bir kez de Akşehir'de Nasrettin Hoca Festivali'nde, uluslararası düzeyde sergiler.

Yaşamını hekimlikten kazanıyor olsa da karikatür ve mizah yazılarını ikinci bir uğraş olarak kararlılıkla sürdürmektedir. Bir gün Doğan Nadî'den Cumhuriyet'e düzenli yazma önerisi gelir. Ağırıklı olarak tıp konularını mizah yoluyla ele alacaktır. Yazılarına başlar, çoğu zaman işlediği konuyu çarpıcı kılan karikatürlerle bezer onları. Bu işte büyük başarı elde eder. Öyle ki, geniş bir okur

kitlesi oluşur. İşte o müdavim okurlarından biri de ben olurum, Dr. Ünlüer de benim vazgeçilmezim olur. Öyle ki, bu yazılarından derlenen "Oku Oku Budur Sonu" kitabı birkaç yılda yedi baskı yapar.

Bir ara İstanbul Radyosu'nda söyleşi programları yapmış, bunları söylediği şarkılarla süslemiştir. Öyle ki sonraları sinema eleştirmeni Attila Dorsay, bir tango yorumunu bulup yayımlamıştır.

Bir de opera sanatçılığı vardır İhsan Ünlüer'in. Sahneye bariton olarak çıkar.

Üniversitedeki kadın doğum hocası Tefrik Remzi Kazancıgil'in yüreklendirmesiyle doktorluk ve opera sanatçılığını bir arada yürütmeye başlar.

Kimi zaman ameliyattan kalan talk pudrası, hastaneden çıkıp sahneye koşan İhsan Ünlüer'in makyaj malzemesi olacaktır. İhsan Ünlüer; müzik kariyerini İstanbul Devlet Opera Stüdyosu'nda beş yıl, İtalyan Kültür Derneği'nde üç yıl şan ve müzik dersleri olarak yapar. Madam Butterfly operasında oynadığı Amerikan Deniz Teğmeni Benjamin Franklin Pinkerton başrolüyle haklı bir üne kavuşur.

1960 sonrası üniversiteden uzaklaştırılır

İhsan Ünlüer, o sıralar 27 Mayıs 1960 sonrası üniversiteden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinden biri olduğu için hekimlik görevini yapamamaktadır. Geçim sıkıntısı olduğundan bir ilaç firmasına kapağı atar. İlaç firması Amerikan firmasıdır. Bu Amerikan ilaç firması yaptığı iş anlaşmasında, çalışanlarına başka

bir işle uğraşmalarını yasaklamıştır. Operadaki rolünün kimsenin dikkatini çekmeyeceğini ve böylece iki işi bir arada yürütebileceğini düşünür. Ama durum farklı gelişir. Ünlüer, nereden bilsin operada başrolü alacağını; isminin sokak ilânlarında afişe edileceğini... Oyunun gala gecesinde İstanbul'daki pek çok Amerikalı doldurur salonu. Gerisini Ünlüer'den dinleyelim:

"Durum hoş olmadığından ve Amerikan ilaç firmasındaki işime son verilme korkusuyla üzgündüm. Ama sahnedeki rolümle, çalıştığım firmanın milliyeti arasındaki özdeşlik bana teselli veriyordu. O gece temsil başladı; ilk perde: 'Dünya doludur bin türlü heyecanla, bir Amerikan denizcisine vatandır her yer' aryasını attım. Böylece aryanın sonunda dünyanın her ülkesinin sahanlığına demir atan uçarı Amerikan askeri olarak Amerikan konsolosu mister, şapkasıyla birlikte Amerika şerefine kadeh kaldırarak allegretto bagirmento makamında 'America Forever! -Yaşasın Amerika' diye birinci perdeyi tamamladık. Çiçekler ve alkışlar... Oyun bitti." Eve dönüşte öğrenir ki; Amerikan Deniz Teğmeni Benjamin Franklin Pinkerton rolündeki başarısıyla alkış alan Dr. Ünlüer, o günkü başarısına karşın fark edilmiş, ardından da firmasındaki işinden atılmıştır.

Sınıf arkadaşı Cerrah Tarık Minkarı, Dr. Ünlüer'i anlatıyor

"Fakülte sıralarındayken iki hocamı çok sevmiştim: Prof. Koswig ve Prof. Schwartz. İkisi de 1933'te Almanya'dan gelmiş, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde görev almışlardı. Prof. Schwartz babacandı, öğrencilerini sever ve korurdu, şaka yapmaktan hoşlanırdı. Derse

tepsi üstünde, formol içinde kurumuş, büzülmuş organlar getirir, bizleri masanın etrafında toplar, onları bize tek tek gösterir, anlatır, öğretirdi. O gün masanın üstünde kurumuş pankreas ve karaciğer dokuları, ayrıca şeffaf bir bardak içinde, limoni bir miktar sıvı vardı. Hoca gözlerini üstümüzde dolaştırdıktan sonra kurbanını seçti. İhsan'ı aşağıya çağırırdı. İhsan Ünlüer askeri tıbbiyeli, uzun boylu, atletik, üstüne okka gibi oturmuş elbisesiyle ilâh gibiydi. Sonraki yaşantısında doktor, jinekolog, artist, Carmen'in Don Jose'si, yazar, karikatürist, mukallit, hayat dolu bir dostumdu. İhsan aşağı indi, Hoca bir elini İhsan'ın omzuna koyduktan sonra dersi anlatmaya başladı:

"Bakın çocuklar, sizin kuşak çok talihli! Şimdi idrarda şeker olup olmadığını anlamak için birkaç damla ilaç damlatmak yetiyor. Halbuki benim babamın devrinde doktor idrarda şekerin olup olmadığını anlamak için onu tadardı" dedi ve masanın üstündeki bardağın içine parmağını batırdıktan sonra onu yaladı. Bizim soluğumuz kesildi, iğrendik. İhsan'a döndü, onun gözlerinin içine baka baka 'Haydi çocuk, sen de yap!' dedi. İhsan dondu kaldı, parmağını bardağa doğru uzatamadı. Hoca ısrar etti: 'Haydi çocuk ben denedim, ölmedim, sen de dene!' İhsan utandı, sıkıldı ama direnemedi. İstemeye istemeye sağ elinin işaret parmağını bardağa batırdı ve sonra onu iğrene iğrene yaladı. Hoca sinsi sinsi güldü. Bize dönerek, 'Hekim, her şeyden evvel çok iyi bir observatör olmalıdır' dedi. Sonra parmaklarını göstererek; 'Ben bu parmağımı batırdım ama şu parmağımı yaladım. Halbuki genç arkadaşımız aynı parmağın batırdı, aynı parmağın yaladı!'

Hepimiz şaşkın şaşkın bakarken bu kez hoca uzandı, içmeye başladı. Yarısına gelince kadehi İhsan'a uzattı. 'Güzelmış' dedi. 'Hadi sen de iç!'

İhsan suratını buruşturdu ve öğürdü.

Hoca sakin, 'Şerbet güzel, niçin kusuyorsun?'

İhsan inanmadı ve içmedi.

Hiçbir derste bu kadar eğlenmedim."

İyi etmedik mi Topaltı semti doğumlu hemşehrimiz hekimimizi anmakla. Yaşadığı kent İstanbul, Kadıköy'de onun adını bir sokağa verdi, ben de KNK sayfalarına neon ışıklarıyla yazdım. Işık içinde yatсын, sevgiyle...

Mirali Mahallesi

Yüz yılı aşan tarihe sahip Servilitepe Su Pompa İstasyonu günümüzde kullanılmamaktadır. İzmir su tarihinde adı geçen binanın yapılış öyküsü, müzelik su motorları ve ekipmanlarıyla su müzesi haline getirilmesi, Mirali Mahallesi'ne ve İzmir su tarihine önemli katkı sağlar....

■ **Orhan BEŞİKÇİ**

■ **Fotoğraflar: Atilla ÖZDEMİR**

Kocakapı girişi

Mirali Mahallesi'ni sıklıkla ziyaret eder, eski İzmir'i solumak isteyen dostlara; mahalleyi Servilitepe'den seyredip çıkmaz sokaklarını gezmelerini, her çıkmaz sokağın farklı öyküsü olduğunu, sayıları azalsa da İzmir mimarisinin özgün değerlerini mahallede bulabileceklerini söyler, bazen de gezilerine eşlik ederim.

Mirali Mahallesi'nde meyilli arazide inşa edilen, ana kapısına merdivenle ulaşılan Servili Mescit, 954 Sokak üzerinde yer alır. Ahşap taşıyıcıları, sıvası dökülmüş duvarları, kiremit örtülü kubbesiz çatısı, çürümüş saçak görüntüsü, mescidin acilen onarılmasının sinyalıdır. Prof. Dr. Münir Aktepe "İzmir Yazıları&Camiler, Hanlar, Med-

reseler, Sebiller" kitabında; Miralemliler tarlasında, Çoban Çeşmesi'nde, Arap Kuyusu'nda, Ayvalık karşısında Kanlıdere'de, Taştarla'da ve İzmir'in daha başka semtlerinde 238 adet zeytin ağacının vakfedildiğini, vakıf eseri olan Servili Mescit'in inşa tarihi konusunda kesin bilgi olmamakla birlikte avlusunda Hacı Osman Efendi ve Sabuncuzadelere ve 1766-1767 tarihlerine ait mezar taşları bulunduğunu anlatır.

Cumhuriyet Halk Fırkası Çeşmesi

Servili Mescit'in güneyinde, minaresinin kaidesinin bulunduğu çıkmaz sokakta, devamlı kapalı olan demir kapının arkasındaki hazirede, İzmirililer tarafından ziyaret edilen 'Arap Dede' mezarı, diğer mezarlarla birlikte kayboldu. Prof. Dr. Münir Aktepe kitabında, Mirali Mahallesi'nde Arap Sokağı'nda, Abdullah Hoca duvarında bulunan çeşmeden bahseder. Eski karakol duvarına bitişik olan cephesi batıya bakan C.H.F (Cumhuriyet Halk Fırkası) Mirali Ocağı tarafından inşa edilen bu çeşmenin teknesinde ateş yakılrsa da, zamana meydan

CHF çeşmesi

okumuş ve ayakta kalmayı başarmıştır. Mescit'in sağ köşesinde, faaliyetini 1960'lı yıllarda sonlandıran Servili Mescit Karakolu'ndan günümüze, zemin katında bulunan taş söveli penceresinden başka bir şey kalmadı. 954 Sokak uzantısında eski İzmir evinin duvarına hayrat olarak yaptırılan Sofyalı Mehmet Çavuş çeşmesi de bakımsız durumda. Mescidin doğu bitişiğinde bulunan diğer çıkmaz sokağın girişindeki kafes pencereli, ahşap Türk evinin yıkılacak duruma gelmesi, "Eski İzmir evleri yaşatılsın" diyenleri ziyadesiyle üzmektedir. 1021 Sokak'ta mahalleye sırtını dayamış olan İzmir evinin kapısındaki binek taşı, ulaşımın hayvanlarla yapıldığı yıllardan kalan ve sayıları gün geçtikçe azalan taşlardan biridir.

Yukarı mahallenin yüzünü güldüren su tesisi

Geçmiş yıllarda mahalle çeşmelerinden, sarnıç ve kuyulardan temin edilen içme suyu sağlıklı olmadığı için, salgın hastalıklar en fazla yukarı mahallelerde görülürdü. Yukarı mahalleleri temiz içme suyu ile buluşturan ilk su tesisi Servilitepe'de kuruldu.

Halkapınar su tesislerinden Servilitepe'ye pompalanan temiz içme suyu yakın zamana kadar buradan diğer mahallelere tevzi edilirdi. Belçikalı şirketin yukarı mahallelere su verme işini neden engellediğini Dr. Sadık Kurt 'İzmir'de Kamusal Hizmetler 1850-1950' isimli kitabında şöyle anlatır: "1901 yılında yukarı mahallelere su çıkarıl-

ması için belediyece hazırlanan projeler (iki harita) Ticaret ve Nafia Nezaret'i'ne sunulmuştur. Ancak girişim, su şirketinin bazı zorluklar çıkartması üzerine uzun süre gerçekleşmemiştir. Şirket, iş için gereken havuz ve yolların belediyece yapılmasını istemekte, bazı arazi sahiplerininse zorluk çıkardığını öne sürmekteydi. Ayrıca şirket işe ticari açıdan baktığından, en az 1500 abone garantisi istemekteydi. Burada yaşayan halk çok fakir olduğundan yeterli

Mirali Mahallesi

Servili Mescit yanı

abone çıkmamakta, bu yüzden proje gecikmekteydi. Çok uzun uğraşlardan sonra kumpanya 'yukarı mahallat'a su çıkarmayı kabul etmiştir. Yapılan anlaşmaya göre fabrika ve depoyu şirket yapacak, belediye de yolların düzeltilmesinde kumpanyaya yardımcı olacaktır. 1912 yılında Salih Dede kabristanı yakınlarında bir arazi, havuz yapmak için kamulaştırılmıştır. 1913 Haziran'ında yukarı mahallelere su çıkartılması hedeflenmiş olmasına karşın, bu tarihte ancak borular sipariş edilebilmiştir. 1913 Temmuz'unda dağ mahallatına kumpanya suyu çıkartılması için gereken makine ile diğer araç gereçler Belçika'dan gönderilmiştir. Dağ mahallelerine su çıkartılması için kullanılacak motor 40 beygir gücünde olup 4 tulum bası vardı. Makine dairesi ile

Kocakapı'dan geriye kalan bölüm

Servili Mescit

Servili Mescit Karakolu kapısı

su havuzunun inşaatı 1914 yılı başında tamamlanmış olmasına karşın boru döşeme işi gecikmiş, yukarı mahalle halkının ancak bir bölümü su derdinden kurtulmuştur. Servilitepe'de bulunan tesisler; makine dairesi, malzeme deposu, makinist evi, su deposu ve bekçi evini içermekteydi."

Yüz yılı aşan tarihe sahip Servilitepe Su Pompa İstasyonu günümüzde kullanılmamaktadır. İzmir su tarihinde adı geçen binanın yapılış öyküsü, müzelik su motorları ve ekipmanlarıyla su müzesi haline getirilmesi, Mirali Mahallesi'ne ve İzmir su tarihine önemli katkı sağlar.

Salih Dede

Binek taşı

Tarihi Kocakapı'nın kemeri

Mahallenin diğer önemli yapılarından biri de Kocakapı veya Karakapı adı ile bilinen kemerli kapıdır. Kocakapı'nın kemerini taşıyan yaklaşık iki metre genişliğinde olan ve kesme taştan yapılmış kemer ayaklarının biri Mirali Mahallesi sınırları içerisinde yerini alır. Araştırmacı yazar İlhan Pınar; 'Gezginlerin Gözüyle İzmir XVIII' isimli kitabında, seyyah Richard Pococke'nin, "Kaleden aşağıya 1 mil kadar uzaklıkta ve bu yol üzerinde bir kapıyla çeşitli duvar yıkıntıları yer alıyor. Duvar karşıdaki tepeye kadar uzanıyor. Sanıyorum şehre girişi kontrol etmek gibi bir işleve sahipti" dediğinden bahseder.

Yine aynı kitapta; 1752-1753 yıllarında İzmir'i ziyaret eden M. Stephan Schulz'un; "Buraya gelirken bahçeleri ve kalenin arkasındaki dağı geçtikten sonra düzlüğe inmeden eski yıkık bir kapı ile karşılaştık. Türkler buraya Karakapı diyorlar. Bazıları su kemeri olduğunu söylüyor, fakat ben eski şehirden bir kalıntı olduğunu zannediyorum. Bu eski kapının bulunduğu yerde kısa bir süre önce İsveçli bir tüccar, üç yeniçeri tarafından öldürülmüş, katiller hemen yakalanıp idam edilmiş; olay yeniçeriler arasında korkuya yol açmış. Şimdi rahatça gezilebiliyor" şeklindeki açıklaması yer alıyor.

İkinci örneği olmayan tarihi kapının yıkık kemerinin bir an önce onarılması, yan duvarları ile birlikte koruma altına alınması, tarihi şehir dokusunun korunması için gereklidir. Şehrin giriş kapısı olan Kocakapı'nın su kemeri olup olmadığı konusunda şu ana kadar bilimsel çalışma yapılmadı. Duvar güzergahında yapılacak araştırmalar, bilinmeyenleri ortaya çıkarıp aydınlatacaktır.

Tarihi duvarda gizemli bir oyuk

Kocakapı Caddesi'nden Ballıkuyu'ya çıkan merdivenli yolun hemen başlangıcında, Kocakapı'nın doğuya bakan duvar oyuğunda, İzmirlilerin sıklıkla ziyaret ettiği Salih Dede'nin (Sali Dede) mezarı bulunmaktadır. Günümüzde hala pek çok insan tarafından dileklerinin gerçekleşmesi umu-

duyla ziyaret edilen yataının temizliği o civarda yaşayan halk tarafından yapılıyor. Adak adayanların horoz kesip dua ettiği ve mum yaktığı yataır, özellikle salı geceleri

ziyaretçi akınına uğruyor. 1282 ve 967 sokaklardan Agora istikametinde 954 Sokak'ı takip ederek İzmir'in bu kadim mahallesine ulaşabilirsiniz.

Ahmet Özhan,
Behiye Aksoy ve
Taner Şener ile.

Ünlü bestekar Yusuf Nalkesen en güzel bestelerini İzmir'de yaptı

Tanıştığımız yıllarda Tepecik'te bir ilkokulda öğretmenlik yapıyordu. Şarkıları daha yeni yeni duyulmaya başlamıştı. Ama o da 'ünlü' besteciler arasına girmeyi başarmıştı. Hem öğretmenlik mesleğini hem de müziği çok seviyordu. İlk izlenim önemli. Alçakgönüllü, sevgi dolu, bilgili ama dobra dobra...

■ Tayfur GÖÇMENOĞLU

Dostluğumuz 38 yıl sürdü. Tepecik'teki iki katlı evine her gittiğimde sadece onun değil, gülyüzlü eşi Melahat Hanım'ın, oğlu Süleyman'ın ve rahmetli İnci'nin gözlerinden fıskıran sevgiyi fark etmemem mümkün değildi. Diğer çocukları Ebru ve Selçuk'u pek görmezdik.

Tepecik'teki ilkokulda öğretmenlik yaparken.

Uzun yıllar Almanya'da yaşayan Yüksel Özkasap sık sık gelir, ondan beste alırdı.

Gönül Yazar'la.

Mediha Şen Sancakoğlu ile.

Şu ev, sadece dostlukların paylaşıldığı bir mekan değil, aynı zamanda bir müzik ve sanat dergahıydı. Sanatçıların biri gider, diğeri gelirdi. Hiçbir misafir, Nalkesen ailesine yük olmazdı, sevgili eşi Melahat Hanım ikramda bulunmak için adeta çırpınırdı.

Besteler zuladan çıktı

O unutulmaz bestelerin çoğu burada hayat bulmuştu. Ama Yusuf Nalkesen'in aslında pek çok bestesi de tabiri caizse 'zuladan' çıkmıştı. Onları zamanında bestelemiş ve saklamıştı. Galiba 1970'li yılların başında ünlü 'O Ağacın Altı' da bunlardan biriydi. Yusuf Nalkesen, hem duygusal hem cesur hem de duygularını gizlemeyen bir sanat adamıydı. Sevdiğine sevgisini alabildiğine gösterir, kızdığına ise kibarlık edip yumuşak davranmak gibi bir ikiyüzlülüğü sergilemezdi. Ekspres gazetesinde o yıllarda çok moda olan müzik sayfasını hazırlamaya başladı. Bu sayfada, her hafta olay yaratacak konulara değiniyor, müzik adına gündem oluşturuyordu. Öğretmenlikten ayrılmış, sadece İzmir Radyosu'nda udi olarak çalışıyordu.

Sendikal faaliyetin öncüsü

Bir yazı getirdi. Yazısında; kemani Muammer Çetinyay'ın TRT'deki özlük haklarıyla ilgili bir sorununa değiniyordu. Muammer de kendisi gibi aynı kurumda çalışıyordu. O yıllarda TRT içinde bir sendikal faaliyet başlamıştı ve Yusuf Nalkesen, bu hareketin öncüsü konumundaydı. Aynı yıllar, bestecilerin, bestelerinin TRT repertuarına girmesine izin veren bir sansür kurulu vardı. Bu kurul, bestecileri fitik ederdi. Ku-

Zeki Müren, sahnede ve plaklarında en çok onun bestelerini seslendirmişti.

rulun üyeleri, hep hedef adamlar olurdu. O yıllar, kurulun başkanlığını da önemli bir müzik adamı olan Cinuçen Tanrıkorur yapıyordu. Yusuf Nalkesen de Tanrıkorur'a takmış. Balsa, bir kaşık suda boğacak. Cinuçen Bey, aynı zamanda TRT Yönetim Kurulu'nda. Getirdiği yazıyı okudum. "Ağabey, bu yazıyı yayımlarsak başın derde girer. TRT'deki konumunu unutma" dedim. "Boş veeer" dedi. "İnceldiği yerden kopsun. Bu yazıyı yayımlayamazsam bana uyku haram. Ne olacaksa olsun!"

O kadar ısrar etti ve o kadar kararlıydı ki, sırf onun mutluluğu adına yazıyı yayımladık. 13 Ağustos 1973 tarihinde TRT'den aldığı yazıyı gösterdi. İşine son vermişlerdi. Sanki daha mutlu olmuştu. Bir dava uğruna başına gelen böyle bir şey onu daha da gururlandırıyor.

Eflatun Nuri'nin yaptıkları

Yusuf Nalkesen, artık sadece bir besteciydi. Kendini daha çok bu işe verdi. Türk Müziği, aslında altın dönemini yaşıyordu. Gazinolar,

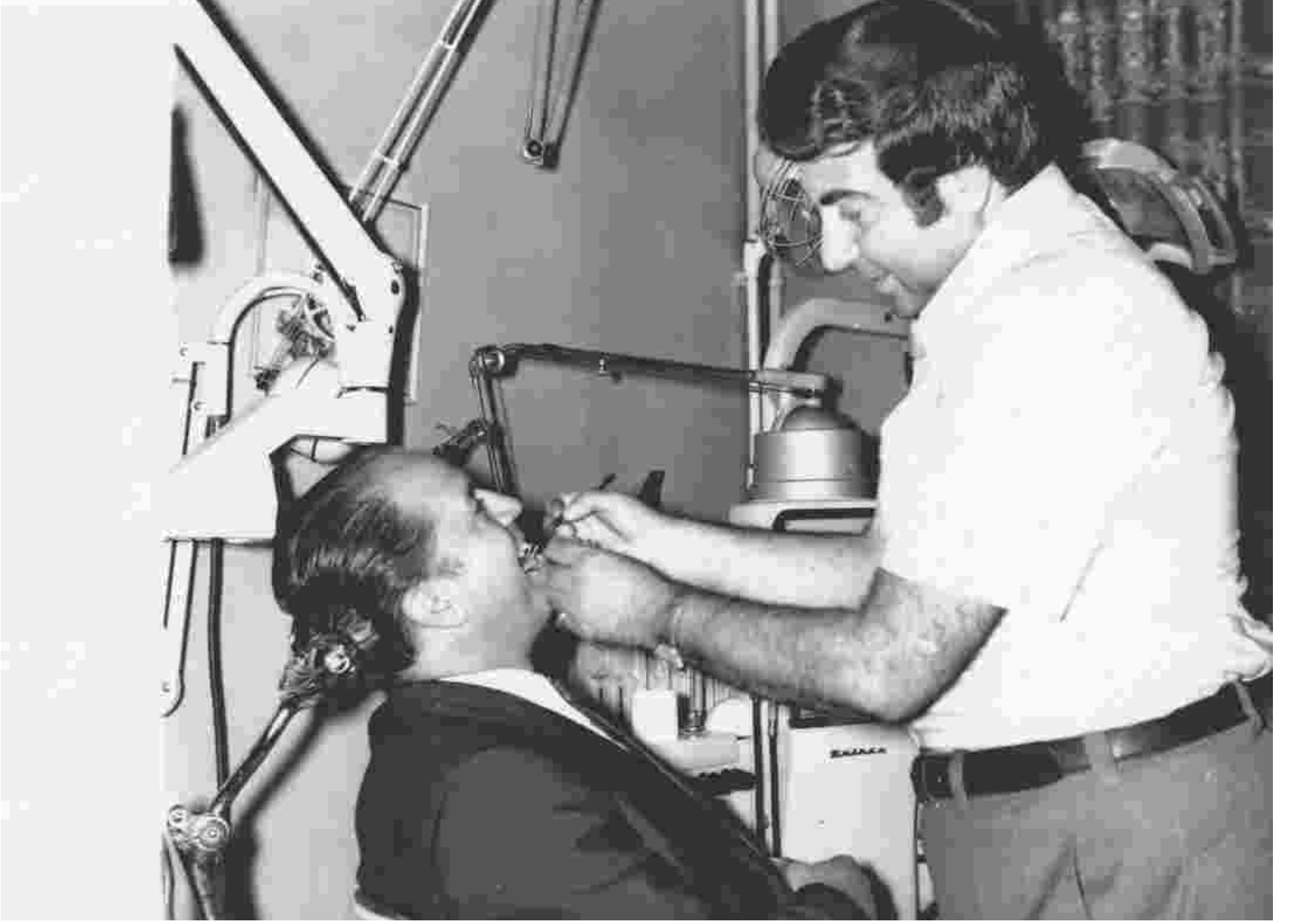
plak endüstrisi öyle canlı ki, besteler havada kapışılıyor. Bir gün Yusuf Nalkesen Tepecik'teki evini kiraya vereceğini, Karşıyaka'da yaşamak istediklerini söyledi. Eve her gidişinde cenaze levazimatçılarının önünden geçmek, doğrusu moralini bozuyormuş. "Sıra sıra tabutları görüp eve gidince beste mi yapılır?" diye sitem etti. Kiracı arıyormuş. Yanımda birlikte çalıştığımız ünlü karikatürist Eflatun Nuri vardı, eve talip oldu. Anlaştılar. Bir ay sonra Yusuf Ağabey evde kalan bir eşyasını almaya

Yusuf Nalkesen, hayatı boyunca pek çok altın plak kazandı.

Zeki Çetin'le.

Aynı zamanda diş hekimi olan sanatçı Orhan Şener'le.

gitmiş. Gördüğü manzara karşısında deliye dönmüş. Koştı geldi. "Yahu evim ne hale gelmiş?" Anlattı. Eflatun Nuri karikatürist ya, bütün evin duvarlarını karikatürlerle doldurmuş. "Üzerine boya sürerim, bir şey kalmaz" dediyse de Yusuf Ağabey'i yatıştıramadı. Anlaşmayı bozdular.

Huzur buldu ama kızı İnci...

Nalkesen, Karşıyaka'da huzuru bulmuştu ama sevgili kızı İnci, amansız bir hastalığa yakalandı. Kısa sürede de öldü. Dünyası yıkılmıştı. Evlat acısının en büyüğünü yaşadı. Cenaze arabası, evine gelmiş, biricik kızının bulunduğu tabut arabaya yerleştirilmişti.

Ama araç çalışmıyordu. Şoför, "Bir itelim arkadaşlar" dedi. O da itti. Ama istemeyerek. Gözyaşları sel olmuş halde. Bir itiyor, bir kızının bulunduğu tabuta sarılıyordu. İnci, dünya iyisi, dünya güzeli bir kızdı. Diğer çocukları gibi çok iyi yetişmiş, ana baba sevgisi ve saygısı ile büyümüştü.

İnci'nin ölümü dönüm noktası oldu

Onun ölümü, Yusuf Nalkesen'in hayatında dönüm noktası oldu. Türk Sanat Müziği'nde yeni bir sayfa açmaya karar verdi. Artık alışılmış şarkılar değil ilahiler besteleyecekti. Bülbül Hoca (Mustafa Sakarya) ile anlaştı. Söke Bağarası'nda yaşayan Bülbül Hoca, bestelerini yorumluyor ve bir anlamda onlara can veriyordu. Zeki Müren bile bu hocayı merak etmiş, Bağarası'na gidip kendisiyle görüşmüştü.

Ama nasıl olduysa oldu, yollarını ayırdılar. Yusuf Nalkesen, Bülbül Hoca'ya küstü. Aynı yıllar, çok sevdiği Zeki Müren'e, Mine Koşan'a da... Hem de ne küsmek. Telefonlarına çıkmıyor, her fırsatta ağzına geleni söylüyordu onlar hakkında.

Onun istediği, birazcık vefa, birazcık saygı,

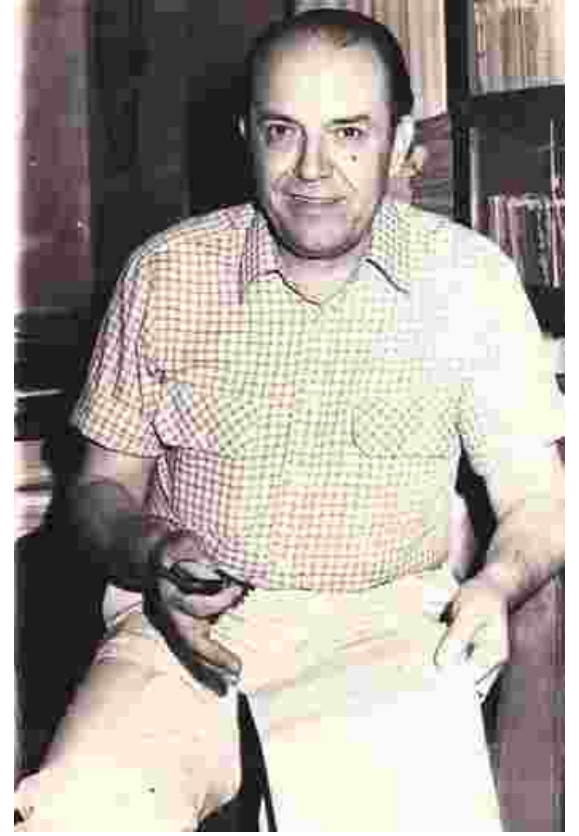
Yusuf Nalkesen'le Karşıyaka'daki evinde.

Zeki Müren, İzmir'e her gelişinde onu ziyaret ederdi. Ancak son yıllarda bu ziyaretler gerçekleşmedi. Çünkü araya kırgınlık girmişti.

Hasan Tezel'le.

TRT'den gönderilen ilişki kesme yazısını gösterirken hiç de üzüntülü değildi.

birazcık dostluktu. Özellikle Zeki Müren'i Zeki Müren yapan 1960'lı, 1970'li yıllarda Sanat Güneşi'nin repertuarının neredeyse yarısını onun besteleri oluşturuyordu. Bir devlet adamına da çok kırgın olduğunu söylerdi hep. Oğlu Süleyman için bir ricada bulunmuş, yapılmamış. Süleyman da kızmış, Suudi Arabistan'a gitmiş çalışmak için. İstenecek şeyse, sadece onun kariyerinden faydalanmak adına bir şeydi. Yani öyle torpil falan da istenmemişti. Ve üstelik hemen de yapılabilirdi. Ama olmadı. O da Yusuf Ağabey'in kara listesine girdi.

Sanat güneşi öldüğünde

Zeki Müren öldüğünde hemen onu aradım. Çok üzüldü. Ertesi gün Fuar'da İzmir Televizyonu önünde bir tören yapılacaktı. Katılıp katılmayacağını sordum. "Çok isterim. Ölüm başka bir şey. Bütün küskünlükleri unutturur" dedi. TRT Bölge Müdürü İhsan Öztamer de aramış, "Üstadım, bir konuşma yapar mısınız?" diye. Gittim, evinden alıp tören alanına getirdim. Burada öylesine güzel, duygulu bir konuşma yaptı ki. Fonda çoğunu kendi bestelediği ve Zeki Müren'in seslendirdiği radyo terbiyesindeki şarkılar çalıyordu. Ağladı, "İyi günlerimiz daha fazlaydı" dedi. Ama yürümekte zorlanıyor, hareketleri kısıtlanıyordu. Belli ki bir rahatsızlığı vardı. Kimseye minnet etmeden tedavisini sürdürdü. Yaşamını idame ettirdi.

Ve bir gün bu dünyadan göçüp gitti.

O da unutulmaz şarkılarla. Unutulmaz insanlığıyla, dostluğuyla.

İnci'sinin yanına gitti.

Kampana çalanlar

İzmir’de, Türk, Ermeni, Rum, Yahudi, Levanten ve Roman mahalleleri vardı. Bu insanlar, sahip oldukları kültürlerini paylaşarak yaşarlardı bu topraklarda. Anadolu’nun Avrupa ile ticaretinde önemli bir liman olan İzmir’de her dil konuşuluyordu.

■ Mehmet ERDÜL

Emperyalist ülkelerin kışkırtması ile İzmir’e, Anadolu’ya çıkan Yunan Orduları, Türk halkının direnişi ve Türk ordularının zafer kazanması ile geri çekilirken, Batı Anadolu’da geçtiği her yeri ateşe veriyordu. Tarihin, kimler tarafından yakıldığını kesin olarak yazamadığı, **“Rumlar yaktı, Ermeniler yaktı, Türkler yaktı”** savlarının ileri sürüldüğü bir karanlık dönemde, Yunan orduları ile Türk ordularının arasında kalan İzmir, 1922 yangınıyla yok olmanın eşiğine geldi.

İzmir günlerce yandı...

Sadece Türklerden oluşan bir Türkiye ve sadece Yunanlardan oluşan bir Yunanistan fikri de, asırlardır var olan, bir arada yaşama kültürü de, bu yangınla yok edilmeye kalkıldı. İzmir yangınından geri kalan kısım, Alsancak (Punta), Kemeraltı, Yahudi ve Türk mahalleleri oldu.

Yangında yok olan, Rumların yaşadığı Fasula, Agios Nikolas ve Demetrius, Agia Katerina, Mortakya ve Ermenilerin Haynots (Basmane) mahalleleri üzerine yeni İzmir kuruldu. Bir zamanlar Rum, Ermeni ve Levanten nüfusun yaşadığı bölgenin üzerine **‘Alsancak’** dikilmiş adı değiştirilmişti. **Cafe de Paris’in** bulunduğu arsaya, İzmir Palas Oteli; Sporting Club yerine de Ticaret Odası Lokali kuruldu. **Fasula Meydanı’nın yerine**, Lozan Meydanı kuruldu ve ona uzanan yolların isimleri de-

ğiştirildi. Galazzio Sokağı, Vasıf Çınar Bulvarı oldu. Rumların yaşadığı, Aya Katerina Mahallesi’nde, Fuar’ın 26 Ağustos kapısı ile Namık Kemal Lisesi yer aldı. Yanan Şinadika Mahallesi’nden kalan alanlara, Namık Kemal Lisesi, Atatürk Spor Salonu yapıldı. Yangın öncesi İngiliz Hastanesi olan bina Turizm Lisesi oldu.

Alsancak Garı ile liman ve Kordon’un en kuzey kesimini kapsayan mahalleye **‘Punto’** denilirdi. Yangın öncesi, Rum ve Levantenlerin yaşadığı, Gündoğdu Meydanı ve çevresine, Bella Vue ya da Bella Vista denilirdi. Kültürpark alanının Basmane yönündeki yerleşime Aya Demetrios, Aya Nikola ve Çikudya mahallelerindeki yangından Evangelistria Kilisesi kurtulmuştu ama sonradan yıkıldı. Aya Vukla Kilisesi’nin bulunduğu bölge, Basmane’den, Kapılar bölgesi ve Ballıkuyu’ya uzanan alan, Rumların yaşadığı semt, İzmir’in koruyucu azizi olan Aya Vukla’nın adını taşıyordu.

İzmir Anadolu’nun en eski yerleşim alanı

2003’teki kazılarla kuruluş tarihi M.Ö. 8 bin yılına giden İzmir’in, Anadolu’nun en eski yerleşimlerinden biri olduğu öğrenildi. 1914 Osmanlı nüfus sayımına göre 211 bin nüfusun 73 bini Rum, 19 bini Ermeni, 24 bini Musevi ve 1785’i de, Levanten’di. İzmir’de 198 Ortodoks Kilisesi vardı. İzmir’in en eski kilisesi Yukarı mahallede bulunan Aylos İoannis o Theologos İzmir yangınında hasar görmedi ve hala ayakta duruyor. Rumlar on fabrika dışında İzmir ekonomisine hâkimdi. 1888 yılı verilerine göre İzmir’in en büyük 368 tüccarından, 208’i, 78 ticari mümessilinden 71’i, 65 avukatından 37’si, 44 bankerinden 30’u, 40 kuyumcusundan 27’si, 31 alkol üreticisinden 27’si Rum’du. 1922’de ise 125 doktordan 103’ü, 50 eczacıdan 35’i Rum’du.

Ermeniler

İzmir’e ilk gelen Ermeniler, Kadifekale sem-

Karataş Kilisesi

tinde, amfiteyatronun üst kısımlarındaki alanda, Türk Mahallesi’ne yakın bir bölgeye yerleşerek, bir şapel ve mezarlık kurdular. Sonraki yıllarda tepelerden ayrılan Ermeniler, kentin merkezine, Kervan Köprüsü’nün çıkışına yerleşip, günümüzdeki İzmir Fuar alanının yer aldığı bölgeye, Haynots (Ermenilerin Yeri) adıyla bir Ermeni Mahalle’de kurdular. İzmir Ermeni yaşamının kalbi olan Haynots’un kuşkusuz en önemli yapısı merkez kilise St. Etienne’di. Kilise, Reşadiye Caddesi ve Bölükbaşı Sokağı’nın köşesindeydi. Bahçesi ve Patrikhane binası ile İzmir’in en büyük kiliselerinden biriydi. 1845 yılında yanan kilise onarılarak yeni baştan inşa edilmişti. Yeni kiliseye İtalyan tarzda bir kubbe eklenerek daha gösterişli bir hal alması sağlandı. Mimarı İstanbul’dan gelen Melkom Yeramian olan kilisenin yanındaki patrikhane binası, Balulu Kaçadur Gazeryan’ın bağışı ile 1858 yılında yapılmıştı. Kilise 1922 İzmir Yangını’nda yarak yok oldu. Bugün temelleri dahi bulunmayan kilise; Kültürpark’ın Basmane 9 Eylül kapısından girince sağ kesimde yer almaktaydı. Bu Patrikhane’de, İzmirli Ermeni din adamlarının konut alanları vardı. Haynots Mahallesi’nde, Saint-Mesrop Erkek Lisesi vardı. 1845 yılındaki yangından kurtulan yapı 1886 yılında yenilenmişti. Ohannes Spartian bu okula bir laboratuvar ile Ermenice, Fransızca, Osmanlıca, Yunanca, İtalyanca, İngilizce ve Rusçadan meydana gelen 2 bin

eserlik bir kütüphane kurmuştu. Haynots dışında Azize Hrpsime Kız Lisesi yer almaktaydı. Celali İsyanları, Anadolu ve Kafkasya'yı kasıp kavurduğunda, Nahçıvan, Karabağ ve Yerevan'dan bin kadar Ermeni ailesi, canlarını kurtarmak için göç etti ve İzmir'e yerleşti. Şah Abbas'ın, 17. yüzyılda Gürcü, Ermeni ve Çerkes çocukları tutsak olarak İran'a götürmesi ve kalanlara uyguladığı sürgün politikasından kaçan Ermenilerin bir bölümü de İzmir'e yerleşti. Sultan I. Mahmut, 18. yüzyılda, Osmanlı-İran savaşlarının en yoğun olduğu dönemde, günümüzdeki Ermenistan sınırları içinde bulunan Aşdarak, Oşagan ve kısmen de Anadolu'nun göbeğindeki Ankara'dan yaklaşık üç yüz aileyi İzmir'e yerleştirdi. Aynı yıllarda, İsfahan'ın Afganlar tarafından yıkılmasından sonra, Ermeniler, 1722'de Yeni Culfa'dan, 1740'a doğru Nahçıvan'dan İzmir'e toplu göçlerle geldiler. 19. yüzyılda güvenlik ve geçim derdinde olan Erzurum, Tokat, Kayseri, Tiflis, Bursa, İstanbul ve Manisa'dan birçok Ermeni ailesi İzmir'e yerleşti. 1894 ve 1909 tarihleri arasında yüzlerce yetim ve mülteci İzmir'e sığındı. 1845 tarihli büyük İzmir yangınında Ermeni mahallesi tümüyle yok oldu. Bu yangında var olan Ermenilere ait 900 evden sadece 37 ev yanmaktan kurtarılabildi. İşyerleri, Hiripsimyants Okulu, Surp Isdepanos Kilisesi, arşivleriyle birlikte yandı. St. Greguar Ermeni Hastanesi, 1801'de Hagop ve Hovhannes Spartian tarafından kuruldu. Hastane, 1878'de tamamen yenilenmişti. Üç katlı bina, büyük bir meyve bahçesi, bir çiçek bahçesi ve bir sebze bahçesiyle çevriliydi. Hastane bahçesinde ayrı bir klinik yer almaktaydı. **Haynots**, on beş kadar hayır ya da kültür derneğinin merkezlerinin bulunduğu bu semt, Ermeniler için bir vakit geçirme ve buluşma yeri idi. Haynots Mahallesi, iki tiyatro binası, çeşitli kafelere ve Basmene Caddesi'nde 1868 yılında açılan 'Okuma Kulübü'ne sahipti.

Yahudiler

Yahudilerin İzmir ve civarında ne zamandan beri yaşadıkları tam olarak belirlenemiyor ancak, bölgedeki geçmişlerini M.Ö. 530'a

Aya Fotini Kilisesi

kadar gerilere götüren tarihçiler bulunuyor. İber Yarımadası'nda yaklaşık bin yıldır varlığını sürdüren Yahudiler 15. yüzyılın sonlarında ya dinlerini terk ederek Hıristiyan olmaları ya da ülkeyi terk etmeleri arasında bir tercihe zorlanmışlardı. Bu nedenle, birçok Yahudi'nin Hıristiyanlığa girdiği yazılıp konuşuluyor. Ancak Hıristiyanlığa girmeyi reddettikleri için yine birçok Yahudi 1492 yılında bölgeden sürgün edilmişti. Göçler ilk başta İtalya ve Kuzey Afrika ülkelerine olmuştu. Buralardaki Sefarad Yahudilerinin büyük çoğunluğu ise daha sonra Akdeniz havzasına göç etmişti. 1492'de İspanya ve 1497'de Portekiz'den kovulan Yahudiler Osmanlı topraklarına sığınarak canlarını korumuşlardı. Tarih sayfalarında, o tarihlerde Osmanlı topraklarına yaklaşık olarak 12 bin ailenin geldiği yazıyor. 1800'lü yıllarda İzmir Yahudilerinin içinde yaşadıkları ortam 'yoksulluk, dilencilik, eğreti yaşam koşulları' şeklinde anlatılıyor. Yüzyılın sonunda Yahudi cemaat üyeleri ticari açıdan güçlenmeye başladılar. Bu güçlenen sınıf Göztepe, Karantina ve Karataş'a yerleşti. Böylece 20. yüzyılda Havra ve Göztepe-Karataş olmak üzere iki Yahudi bölgesi oluştu. Cumhuriyet öncesi dönemde İzmir'de Yahudilerin yaşadıkları mahalleler, Yahudi adı taşımakla birlikte 1923 yılında adları, Hahambaşı Mahallesi, Güzelyurt, 'Sonsino' ise 'Oruçisa' olarak değiştirilmişti. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Yahudiler İstanbul ve Trakya ile İzmir ve Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaşmışlardı. İzmir, İstanbul'un ardından, Yahudi nüfusu açısından ikinci sıradaydı ve bu insanların büyük çoğunluğu Karataş semtinde ikamet ediyordu. İzmir Yahudileri dini ve sağlık ihtiyaçlarını kendi cemaatleri içerisinde rahat bir şekilde karşılayabilmek amacıyla bir takım dini kurumlar ve hastaneler kurmuşlardı. İzmir'de, Etz Hahayim, Şalom, Foresteros, Pinto, Bakış, Sonsino, Sin-

yora Giveret ve Portekiz sinagogları vardı. Şalom Sinagogu, Hayim Eskapa döneminde kullanılmıyordu ve on dükkândan elde edilen gelirler ile sinagogun giderleri karşılanıyordu. 1800 ve 1841'de restore edilmişti. Yine 17. yüzyılda yapıldığı söylenen Sonsino Sinagogu'nun yapımında, mimari açıdan 1592 yılında yapılan Hisar Camii'nden esinlendiği ileri sürülüyor. 1908'de sinagogların İzmir'deki sayısı 17'yd. Karşıyaka Alaybey'de Kal Kadoş Sinagogu, Bornova'da Algranti Sinagogu vardı. En büyük sinagog 1907'de henüz inşaat tamamlanmadan ibadete açılan Karataş Beit İsrail Sinagogu'ydu. 1908 yılında, Çeşme'de 3, Tire'de 2, Bergama ve Mene-men'de birer sinagog vardı. Varyant'taki Bahribaba mezarlığında bulunan bir mezar taşındaki 1565 tarihi, 16. yüzyılda İzmir'de bir Yahudi mezarlığının var olduğunu gösteriyor. 20. asrın başlarında ise, Bahribaba (Maşatlık), Gürçeşme (Kançeşme) ve Bornova'da Yahudi mezarlıklarının olduğu söyleniyor. İzmir'de, yoksullara, hastalara, yaşlılara, işsizlere, yetim ve kadınlara, göçmenlere yönelik olmak üzere Fukaraperver Cemiyeti, Talmud Tora Beyan Komitesi, İyi Niyet (Buena Velundat), Aşevi, Malbuş Aronim, Bigde Kodeş, Oel Moed ve Dansa gibi Yahudi yardım kurumları vardı. 1642 yılında Eskapa tarafından kurulan Kutsal Mezarlık Kurumu (Hevra Kaduşa şel Kabarim) hasta ve yaşlılara hizmet veren bir kurumdu. İşsizlere yardım etmek amacıyla da 1902'de biçki-nakış kurslarının yanı sıra 'Evrensel İsrail Birliği' tarafından ziraat ve çırak okulları kurulmuştu. Cemaat içerisindeki yoksullara, yetimlere ve kadınlara bakmak için Yoksullar Yurdu (Lazaretto), Yetimler Yuvası, Yetimler Kurumu (Hevrat Yetumot), Kız Çocuklarına Yardım (Ezra la Yeladot) ve Mohar u Matan gibi yardım kurumları oluşturulmuştu. Yahudi cemaatinin kullanımında olan Kemeraltı bölgesindeki Algazi, Bikur Holim, Şalom (Aydınlılar), Etz Hahayim, Sinyora Giveret, Al-sancak'taki Şaar Aşamayim, Karataş'taki Beit İsrail, Roş Aar (Tepebaşı) gibi 8 sinagog vardı. Karşıyaka, Alaybey'deki Kaal Kadoş Sinagogu da cemaat yokluğu nedeniyle müze oldu. Kemeraltı Havra Sokağı'nda, Algaze Havrası'nın karşısında Şalom (Aydınlılar) Sinagogu vardı. Sinyora Giveret Havrası, Bikur Holim Havrası, Bizans devrinden kalma Etz Hayim (De Ariva) Sinagogu, Talmud Tora (Hevra) Sinagogu, konumlandığı Algaze Havrası Sinagogu hala hizmet veriyor. Saray Otel olarak kullanılan bina, aslında Kortijo adıyla bilinen İzmirililerin Yavuthane dediği yoksul Yahudi ailelerin yaşadığı mekândı. Bu Kortijo'nun tapu kayıtlarında vasfı Yahudihane olarak geçiyor. İzmir'de, Müslümanlarla Yahudiler birbirine bitişik mahallelerde yaşadılar, birbirlerinin dinî inançlarına saygılı

oldular. Müslüman ve Yahudi ailelerinin yaşadığı mahalleler Frenk Mahallesi'ne kıyasla daha gösterişsiz ve bakımsızdı. Osmanlı Dönemi'nde farklı kültürde ve dinlerde yaşayan insanların kendilerine ait ortak yaşam sergiledikleri mahalleleri vardı. İzmir kent tarihi, Yahudiler ile Müslüman Türklerin birbiri ile iç içe bir yaşam sürdürdüğünün kanıtlarına sahip. İzmir'de Müslüman Türk Mahallesi ile Yahudi Mahallesi yan yanadır. Basmane'de yer alan Hurşidiye Mahallesi'nde Müslüman Türkler ile Yahudiler bir arada, iç içe yaşıyorlardı. Türkler ve Yahudiler, İzmir'de yüzyıllarca, aynı caddeyi ve sokakları kullanarak camilerine ve sinagoglarına gittiler, birbirlerinin düğünlerine, cenazelerine katılıp bayramlarını kutladılar...

Yahudi bayramları

Yahudi bayramlarına göz atmadan konuya girmek eksik anlatım olur. Bir öykü ile başlayalım. **Purim**, Yahudi takvimindeki en neşeli bayramlardan biridir. Yahudilerin eski İran'da yok edilmekten kurtulmalarını kutlar. Purim'in hikâyesi Eski Ahit'te **'Ester'in Kitabı'**nda anlatılır. Hikâyenin kahramanları, eski İran'da yaşayan çok güzel bir genç Yahudi kızı olan Ester'le onu kızı gibi yetiştirmiş olan kuzeni Mordehay'dır. Ester, İran Kralı Ahaşveroş'un sarayına gelin gider. Ahaşveroş Ester'i bütün öbür kadınlarından daha çok sever ve onu kraliçe yapar. Bu süre içinde Mordehay'ın tavsiyesi ile kimliğini saklamış olan Ester'in Yahudi olduğunu bilmez. Hikâyedeki kötü adam Kral'ın bencil ve kibirli veziri olan Aman'dır. Aman, kendisinin karşısında eğilmeyen Mordehay'dan nefret eder ve bu nedenle bütün Yahudileri cezalandırmayı planlar. Kral'a; **"Hükmettiğiniz diyarlarda kendi halkınızın içinde, farklı kanunlarla yaşayan ve Kral'ın kanunlarına boyun eğmek istemeyen bir zümre var. Bu kişilere hoşgörü Kralımıza yakışmaz"** deyince Kral Yahudilerin kaderini Aman'a bırakır. Aman da bütün Yahudileri öldürmeyi planlar. Durumu öğrenen Mordehay, Ester'i Yahudiler adına Kral Ahaşveroş ile konuşmaya ikna eder. Bu durum Ester'i tehlikeye atar çünkü Kral'ın karşısına çağırılmadan çıkmanın cezası, çoğunlukla ölümdür. Ester kendini hazırlamak için üç gün boyunca oruç tuttuktan sonra Kral'ın karşısına çıkar. Kral onu sıcak ve samimi karşılar. Ester daha sonra Kral'a veziri Aman'ın Yahudilere karşı kurduğu tuzakları, entrikaları anlatır. Yahudiler kurtulur ve Aman darağacına asılır.

Purim Bayramı

Genellikle Mart ayına düşen, Yahudi takvimindeki Adar ayının 14'üncü gününde kutlanır.

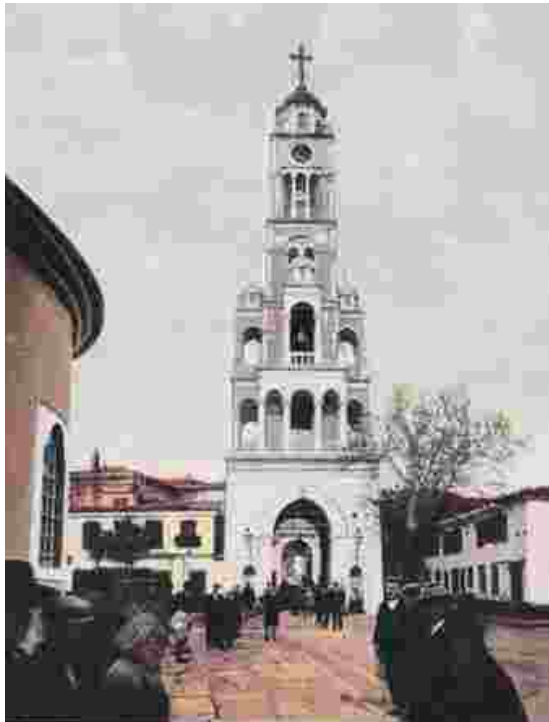

Bella Vue

Ermeni Mahallesi

13 Adar tarihi Aman'ın Yahudileri öldürmeyi planladığı, Yahudilerin hayatlarını kurtarmak için düşmanlarıyla çarpıştıkları gündür. Artık yıllarda iki Adar ayı olduğundan, Purim ikinci Adar ayında, Pesah'tan bir ay önce kutlanır. **Purim** sözcüğü **'kura'** anlamına gelir ve Aman'ın katliamın gününü saptamak için seçtiği kurayı temsil eder. Purim'de karnaval gibi kutlamalar yapmak, temsil ve parodiler

Agia (Aya) Fotini Rum Ortodoks Kilisesi'nin çan kulesi. İzmir'in en görkemli kiliselerinden biriydi.

sahnelemek gelenekseldir. Purim'de diğer bayramlarda olan kısıtlamalar yoktur ancak bazı kaynaklara göre bayrama saygı olarak iş yapmamayı önerir.

Roş Aşana

İbranicede Roş Aşana **yılın başı** veya **yılın birinci günü** demektir. Roş Aşana'dan sekiz gün sonraya denk gelen Yom Kipur Yahudi takviminin en önemli bayramıdır. **Yom Kipur, kefare, günah çıkarma günü** anlamını taşır. Ruhun arındırıldığı, geçmiş yılın günahları için özür dilendiği bir gündür. Yom Kipur günü, hiçbir iş yapılmaz. Yahudiler o gün yemek yemezler ve su içmezler. Yıkanmak, kozmetik veya parfüm gibi maddeleri vücuda sürmek, deri ayakkabı giymek ve cinsel ilişki Yom Kipur'da yasaktır.

Sukot Bayramı

Yom Kipur'dan beş gün sonra başlar. Yılın en kutsal, en vakur bayramından en neşe dolu olanlardan birine geçiştir. Tarihi yönden Sukot, İsrailoğulları'nın çölde geçici barınaklarda yaşayarak dolaştığı kırk yılı temsil eder. Zirai olarak Sukot hasat bayramıdır. Sukot kelimesi **çardaklar** anlamına gelir ve **geçici barınaklara** gönderme yapmak için kullanılır. Yahudilere bu bayramda, çölde geçirdikleri kırk yılı hatırlamak için, çardakların altında yaşamaları buyrulmuştur.

Işıklar Bayramı Hanuka

Yahudilerin, **yeniden adama** bayramıdır. Büyük dini simgesi açısından değil, Noel bayramına yakınlığı yüzünden Batıda en çok bilinen Yahudi bayramıdır. Yahudi olmayan birçok kişi bu bayramı Yahudi Noel'i olarak değerlendirirler. İbranicede **adama** veya **kutsama** anlamına gelen Hanuka, Yunan hükümdarı Antiokus'un askerlerinin kutsiyetini kirlettiği Kudüs'teki kutsal tapınağın tekrar adanmasına dayandırılır.

Hanuka Roş Bayramı

Aşana, Yom Kipur, Sukot ve Pesah kadar önemli bir dini bayram değildir. Tek dini geleneği kandil veya mum yakmaktır. Mumlar, Menora ya da Hanukiya denilen dokuz kollu özel bir şamdanda, her gece için bir mum, ayrıca bir de onlara **"hizmet"** eden **"şamaş"** (hizmetkâr) bir mum yakılır.

Hamursuz Bayramı, Şavuot ve Sukot ile birlikte Tarihi ve zirai önemi olan üç büyük bayramın birincisidir. Yahudi takviminin Nisan ayının 15'inde kutlanır. **Pesah** sözcüğü İbranicede **geçmek veya atlamak** anlamında bir kökten gelir. Yahudi inancına göre, Mısırlıların ilk doğan çocuklarını öldürmeye gelen Tanrı'nın Yahudi evlerini atlamasını,

yok sayılmasını simgeler. Pesah ayrıca Kudüs'teki tapınakta kurban edilen kuzuya verilen addır. Bu bayram Bahar Bayramı olarak da anılır. Pesah'la ilgili en belirgin gelenek Yahudi evlerin hametsten (mayalı hamur) arındırılmasıdır. Bu, Yahudilerin Mısır'dan aceleyle çıkarken ekmeklerinin mayalanmasına bile vakitleri olmadığını hatırlamak içindir. Pesah'ta yenilen buğdaydan yapılmış mamulün adı '**matsa**'dır. **Hamursuz** demektir Matsa. Matsa mayasız ekmektir, un ve su karışımını çok çabuk pişirerek yapılır. Yahudilerin Mısır'dan kaçarken aceleyle pişirdikleri ekmek budur. Pesah'ın ilk gecesi Yahudiler aileleriyle birlikte, kendilerine hürriyetin önemini ve **köleliğe hayır** dediklerini hatırlatan, pek çok geleneksel, çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışların uygulandığı bir yemek yerler. Bu bayramın diğer önemli bir mesajı da bütün yabancıları evine kabul etmektir, çünkü bu onlara atalarının Mısır'da yabancı olduklarını hatırlatır. Bu yemeğin adı, İbranice anlamı **düzen** olan **seder**dir. Seder'de sadece 'kırmızı Kaşer Lepasah şarap' kullanılır. **Şarap, neşe ve sevinci; kırmızı ise 'kan'ı simgeler.**

Kan, Yahudilerin, esaret günlerinde nasıl ezilip çekip, içlerinin kanadıklarını ifade etmektedir. Mısır'dan çıktıkları günden bir akşam önce, Yahudilerin, Mısır'da kutsal sayılan kuzuyu kesip, kanını evlerinin kapısına sürdükleri ve son felaket olan ailenin ilk erkek çocuğunun ölümünün gerçekleşmediğine inanılır. Yahudiler de, **Pidyon Ha Ben**, ya da kısaca **Pidyon**, ilk doğan erkek çocuğu Kudüs Tapınağı'ndaki görevlerinden azat etmek için çocuğu bir Kohen'den kurtarmak adına yapılan bir ayindir. İbranicedeki Pidyon sözcüğünün Türkçede tam sözlük karşılığı **fidyedir.**

Antik çağlardaki inanca göre, insan veya hayvan, her canlıdan ilk doğan Tanrı'ya aitti. Ailenin ilk doğan erkek çocuğuna **Ben Behor** adı verilir ve Behor, büyüyünce Tanrı'ya hizmet edecek şekilde yetiştirilirdi. Bu kişiler, Kutsal Tapınakta (Bet Amikdaş) din görevlisi, hizmetkâr veya müzisyenlik vazifelerini görürlerdi. Yahudilerin ülkesinden serbestçe çıkmalarına izin vermeyen Mısır halkını, Tanrı üst üste gönderdiği on ayrı bela ile cezalandırır. Bu cezaların onuncusu ve sonuncusu '**Makat Behorot**'tur. İlk doğan her erkek canlının (Ben Behor'un) ölmesi demektir bu... Göç anlatısında Tanrı'nın; on belayı Mısırlıların üzerine musallat ederek, İsrail çocuklarını kölelikten kurtarılmasına yardım ettiği yazılıdır. On belanın sonuncusu, her evde ilk doğan çocuğun ölmesi oldu-

Izmir Yangını haritası. Mahalleler eski isimleriyle belirtilmiştir. (levantineheritage.org)

Punta

ğundan, İsraili'lerden evlerini kuzu kanıyla işaretlemeleri istenilmiştir. İnanışa göre, böylece, bu son bela onların evlerine dokunmadan üzerlerinden geçecektir.

Kan iftirası

Rumların toplu olarak yaşadığı her yerleşim biriminde, Yahudilerin **Hamursuz Bayramı** yaklaştığında bir **Kan İftirası** olayı gündeme geliyordu. **Kan İftirası veya Kan Suçlaması**, Yahudilerin, çocukların kanlarını dini ayinlerde ve bayramlarda kullandıkları yönündeki iftira ve suçlamalardı. Bu iftiraya göre, Yahudilerin Pesah Bayramı'nda Matsa yapabilmeleri için insan kanına ihtiyacı vardı ve yine bu suç-

Kordon ve tramvay hattı - 1890

lamaya göre Hıristiyan çocukların kanları tercih edilirdi. Tarih içinde bu iddialar, Avrupa'da Yahudilere işkence etmek için kullanılmıştı. Tarihin her dilimde, sebebi bilinmeyen çocuk ölümlerinden kan iftirası sorumlu tutulurdu. Bazen de kurban edildiği iddia edilen kişiler şehit mertebesine konulup onun adına kültler oluşturuldu. Kimi zaman, bu kişiler azizleştirildi. Yahudi geleceğinde kan ve kurban uygulamasının esası Yahudi karşıtlığı veya Yahudi düşmanlığı; Yahudilik dinine, ırkına, kültürüne veya milletine karşı duyulan düşmanlıkla uydu-rulan işkence ve insan kurban hikâyeleri, Yahudilik öğretilerine ters düşüyordu.

Tora'daki 'On Emir' cinayeti yasaklıyordu

Ayrıca herhangi bir canlının yemekte kanının kullanılması Kaşer kurallarına aykırıydı. Kurban edilen hayvanların kanları tüketilemez; kanın akıtılması ve toprakla örtülmesi gerekirdi. Levililer kitabına göre kurbanın kanı sadece Kudüs Tapınağı'ndaki Altar'a konulabilirdi. Hıristiyanların başlattığı kan iftiraları döneminde Tapınak bulunmuyordu ve bunun yanı sıra, insan etinin tüketimi de kaşer kurallarına aykırıydı. Hayvan kurbanı antik Yahudilikte yer alırken, Tanah ve Yahudi öğretileri insan kurbanının şeytani olduğunu ve pagan Kenanlılarla, İbraniler arasındaki fark olduğu anlatılıyordu. Yahudilerin bu tip ibadetlerde bulunması yasaktı ve bu tür ibadetlere bulaşanlar cezalandırılırdı. Hatta Kohenlerin ölünün bulunduğu odada dahi bulunması yasaktı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarında yaşayan cemaatlerden özellikle Rumlar ile Yahudiler arasında '**Kan İftirası**' diye adlandırılan olaylardan biri de İzmir'de meydana gelmişti.

Kampana çalanlar

İzmir'in, Konak ilçesinde Aya Fotini Kilisesi adında bir Ortodoks Kilisesi vardı. Evet, vardı ama o kilise yandı, kilisenin son piskoposu Hrisostomos Yunan işgali sırasında öldürüldü, kilise 1922 İzmir Yangını'nda harabeye döndü, yıkıldı ve yok oldu. Günümüzde İzmir'de aynı adı taşıyan modern Ortodoks Kilisesi'nin aynı adı taşıması dışında

Mesrobyan Okulu Fen Laboratuvarı.

bu yapıyla bir bağı yoktur. Kilisenin çan kulesi İsa'nın 33 yaşında ölmesine atıf yapılmak amacıyla, 33 metre yüksekliğinde inşa edilmişti. İnşa edildiği dönemde İzmir'in en yüksek yapısıydı. 1893 yılında bu kuleye monte edilen saatle, saat kulesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kulenin Yunanistan'ın, Nea Smirni kentinde bir kopyası var hala... 1793 yılında tamamlanan, şimdilerde var olmayan bu tarihî kilise, aynı zamanda İzmir'in metropolitlik merkezidi.

Bizim anlatacaklarımız, bir bölümü ile şu yanıp kül olan, **Aya Fotini Kilisesi** ile ilgilidir.

1901 yılında Aya Fotini Kilisesi Başpiskoposuna bir Rum kadın gelir. Kadın, Anastas Konstantin Kalikiopulo adlı, Sakız Adası'nda doğmuş, İzmir San Dimitri Mahallesi'nde oturan 17 yaşındaki bir çocuğun annesidir. Oğlu İzmir'de '**Xenopoulos et Cie**' adlı çok büyük bir tuhafiyecide çalışmaktadır. İşten eve dönmemiştir. Üç gündür kayıptır; annesi tuhafiyeciye gider. Oğlunun işyerine de gitmediğini öğrenmiştir. Başpiskopos'tan oğlunun bulunması için yardım ister. İddiaya göre, Başpiskopos kadına, "**Oğlun artık yok. O bir melek oldu**" der. Kadın gözyaşları ile döner oturduğu mahalleye. Komşularına durumu anlatır. Mahalleli ayaklanır. 22 Mart 1901 günüdür. Yahudilerin **Hamursuz Bayramı'nı** kutladıkları günlerdir o günler... Başpiskopos'un, anneye söylediği sözler, mahalle sakinleri tarafından, "**yaklaşan Hamursuz Bayramı nedeniyle ve dinsel inançlarından ötürü çocuğu Yahudilerin katlettiği şekilde**" yorumlanır... Mahalleli ayaklanmış söylentiler yayılmıştır. Rumlar Aya Fotini Kilisesi önünde toplanırlar. Rumlarla Yahudiler arasında kavgalar, çatışmalar başlar. Yahudiler dövülür, hakarete uğrar. 27 Mart Çarşamba günü çatışmalar büyüyünce, Yahudi cemaati önde gelenleri İzmir Valisi Kâmil Paşa'ya başvurarak olaylara engel olmasını isterler. Aya Fotini Kilisesi'nin içi, avlusu ve civarı şehrin dört bir yanından gelen, taşkınlık yapan Rumların toplanma yeri olmuştur. Kilise çanları sürekli çalınarak halkın toplanmasına çağrı yapılır. Çan seslerini duyanlar, Aya Fotini Kilisesi'ni doldurur, insanlar Kilise bahçesinden sokaklara taşar.

29 Mart günü toplananları sayısı binlerce kişiyi aşar. Rum kalabalığının kilise önünde toplanması üzerine, önlem olarak Yahudilere ait dükkanlar kapatılır. Manisa ve Aydın'dan takviye olarak iki alay asker getirilir. Vali Başpiskopos'a kiliseyi boşaltmasını ve içeridekileri evlerine göndermesini emrettiğinde Başpiskopos, "**Kilise herkesindir. Müminlerin dua etmesini engelleyemem**" yanıtını verdiği Vali asayiş güçlerine, kalabalığın

Bella Vue

Ermeni Mahallesi

dağıtılması emrini verir. Göstericileri kontrol etmek için güvenlik kuvvetleri, süngü takmak zorunda kalırlar. Çıkan arbedede 1 kişi ölür, 15 kişi ağır yaralanır. 42 kişi gözaltına alınır.

Bir yandan kayıp çocuğun aramasını sürdüren güvenlik güçleri İzmir'e giriş çıkış noktalarında denetim ve kontrollerini sürdürmekte, kahvehanelerde, insanların toplu bulunduğu yerleşimlerde kimlik kontrolü yapmaktadırlar. Kaybolan, kaybolduğu sanılan, Hamursuz

Bayramı nedeniyle, dinsel inançlarla katledildiği düşünülen ve Başpiskopos'un "**Oğlunuz bir melek oldu**" dediği iddia edilen Konstantin Kalikiopulo Anastas, Urla'dan dönüşte, soluklanmak üzere oturduğu Göztepe'deki bir kahvehanede yakalanır. Çocuk önce Vali'ye sonra Vali'nin emri üzerine Başpiskopos'a gönderilir. Anastas yaşadığının kanıtlanması amacıyla, tüm şehirde dolaştırılır. Yapılan incelemeler ve alınan ifadeler sonrası, Anastas'ın bir adamla niteliği meçhul bir ilişkisinin olduğu, adamın Anastas'ın patronuna mektuplar yazarak durumu anlattığı patronun da bu mektupları Anastas'ın ağabeyine gösterdiği anlaşılır. Mektupların içeriğine kızan Anastas'ı ağabeyinin azarladığı, bunu üzerine de Çeşme ve Urla'daki arkadaşlarını yanına kaçırdığı öğrenilir. Kilise yetkilileri toplumu sakinleştirmek amacıyla çalışmalar yaparlar. Başpiskopos, iki kilisede Yahudilerin Hamursuz Ekmeğine Hıristiyan kanı eklemek için, cinayet işlediklerine dair asılsız efsane üzerine bir bildiri hazırlar ve Allah'a inananların, daha insancıl ve Hıristiyanlığa daha uygun davranışlarda bulunmasını ister.

Rumların sanık olduğu 'Kampana Çalanlar Davası' 13 Temmuz 1901 günü İzmir Adliyesi'nde başlar.

Çoğunluğunu Rum ve Ermenilerin oluşturduğu on avukat, savcılık tarafından hazırlanan iddianamede olayın, **isyana teşvik, kasıtlı eylemler, düzeni bozmak** gibi isyancılık ve ayaklanma kapsamında ele alındığını, '**Kan İftirası**' ile ilgili konunun hiç ele alınmadığını gözlemler. Polis tutanakları, ifadeler, olayın asayiş ile ilgili yönünü ele almaktadır. Savcı iddianamede, cemaatler arası bir çatışmadan söz etmemektedir. Sanıklar, 9 Mart 1901 günü Aya Fotini Kilisesi avlusunda ve çevresinde toplanarak, halkı suça teşvik etmektedirler. Osmanlı Ceza Kanunu'nun konu ile ilgili maddelerinde, suç olarak belirlenen davranış ve eylemlerin hazırlanmasına katılan, kolaylaştıran ve gerçekleştirilmiş eylemlerden söz edilmektedir. Devlete karşı silahlı isyan, halk arasında çatışma yaratmak, gasp, yağma ve yörede, ülkede tahribatın düzenlenmesinin cezalandırılması hükümleri yasanın 58'inci maddesinde yer almaktadır. Savcının talebi bu yöndedir. Avukatlar devlete karşı hiçbir eylem olmadığını, silahlı bir isyandan söz edilemeyeceğini buna ait bir delil olmadığını savunurlar. İkinci Abdülhamit Dönemi siyasi bunalımların yaşandığı, komploculuk iddiaları ile insanların tutuklandığı, işkence gördüğü, sürgüne gönderildiği bir dönemdir. Savcının iddianamesini ayaklanma, kalkışma, devlete karşı düzeni bozma iddialarını ileri sürmesi, günün siyasal ortamının göstergesidir.

Hıristiyan avukatlar savunmalarında Padişah'a methiyeler düzerler. Azınlıkların barış ve uyum içinde yaşamalarına izin verdiğini öne çıkartmaya çalışan ifadeler kullanırlar. Osmanlı'da azınlıkların içinde bulunduğu barış ve huzur ortamına, Avrupalılar tarafından Kan İftirası'nı ortaya atarak önyargılı bir anlayışla toplumlar arasına fitne sokmak istedikleri ileri sürülür. Savunma avukatları, cahil halkın kandırılması amacıyla ortaya atılan bu tür batıl inançların giderilmesi ve çözüm için eğitimin geliştirilmesini önerirler.

Kampana yas işareti olarak çalınır

Avukatlar, olayın siyasi boyutunu geri plana itmek istemektedirler. Onlara göre, olayların başladığı ilk gün, halk ibadet etmek amacıyla kiliseye gelmiştir. Ertesi gün dedikodular ortaya çıkınca meraklı sayısı artmış, toplanan kalabalığı daha iyi görebilmek amacıyla bazı kişiler çan kulesine çıkmışlardır ve kampana bir yas işareti olarak çalınmıştır. Kalabalığın toplanmasının amacının asayiş bozmak ve isyan çıkartmak olmadığını, Başpiskoposu Vali'ye göndermek için toplandıklarını ileri sürerler. Avukatlara göre, '**Kampana Çalanlar**', Ceza Kanunu'nda yer alan kalkışma eylemini işlemediklerinden yasanın öngördüğü cezayı hak etmemektedirler. Yahudi avukatlar da olayın aslında bir tarih sorunu olmadığını, ruh bilim sorunu olduğunu, Kan İftirası sorununun bir nefret, cehaletten kaynaklanan aşağılayıcı bir görüş olduğunu ifade ederler.

Dava bir ay sürer

Bir aydan fazla süren dava ile ilgili olarak, 17 Ağustos 1901 günü mahkeme kararını açıklar. 29 sanık beraat eder. 13 sanık 7 ay 15 gün hapse mahkûm edilirler. İzmir'de yaşayan cemaatlerin birbirleriyle sorunları yoktu. Kavgasız gürültüsüz yaşıyorlardı. Din-

Aya Fotini eski kilise

Saint Stephen Ermeni Kilisesi. Bugünkü Basmene çevresindeki Ermeni Mahallesi'nin en büyük kiliselerinden biri.

lerini ve kültürlerini özgürce yaşayacakları ortama sahiptiler. Ancak ekonomide, ticarete durum böyle değildi. Yahudi işadamları, genellikle Ermeniler tarafından yapılan işportacılığı sevmeylerdi. Zaman zaman sokakta

komşular arasında değil ama çarşı pazarda iki cemaat arasında ekonomik çatışmalar ortaya çıkıyordu.

Ustalarına rakip oldular

Yahudilerin zanaat mektepleri vardı. Bu okullarda gençler eğitiliyor, toplumsal yapı ve ekonomik atılım yapacak insanlar yetiştiriliyordu. Bu okullardan mezun olanlar, Rum işverenlerin, Rum ustaların yanında çalışıyorlardı. Rum ustaların yanında marangozluk, demircilik, tekerlekçilik, matbaacılık, tornacılık mesleklerini öğrenenler bir süre sonra kendi adlarına işyerleri açıyor, ustalarına rakip oluyorlardı. Tarih, Rumların, **Kan İftirası** bahanesi ile Yahudi çırak çalıştırmalarının son bulduğunu da yazıyor. Gerçek olan, cemaatler arasındaki gerginliklerin nedeni dinsel ya da cemaatler arası kültürel çatışmalar değil, ekonomik çıkar çatışmasının insan yaşamında var olmasıdır.

Kaynakça:

Akurgal, Ekrem, *Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*, Ankara, 1983.

Alalu, Suzan, *Sara Yanarocak, Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 1996

Arslan, Hammet, "*Tarih Boyunca İzmir Yahudileri: Yedi Kiliseler, Sürgün, Cemaatleşme Süreci ve Modern Durum*", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Tarih Boyunca İzmir Yahudileri Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yay.*, Ankara, 2012.

Arslan, Hammet Doç. Dr., DEÜ, *İlahiyat Fak. hammet.arslan@deu.edu.tr Geçmişten Günümüze İzmir Yahudileri: Yerleşme, Kurumsallaşma Süreci ve Mevcut Durum*

Başgelen Nezh, *Eski Kartpostallarda Şehir Güzeli İzmir*, 2010.

Esther Benassa, *Tarih Toplum Dergisi Cilt 5 Sayfa 364/370* <https://mbasic.facebook.com>

Hür Ayşe, hurayse@hotmail.com, 1922'de 'Gâvur İzmir'i kim yaktı?'

kemeraltı.com/izmirdeki-kiliseler

Nahum Henri, *İzmir Yahudileri*, 2000.

Serce Erkan, www.academia.edu/izmir-mahalleleri-team-aow-discuforum.info

Tatlıbal Engin, www.egemeclisi.com/haber/izmirin-rum-mahalleleri.

Vardar Nilay, bianet.org/bianet/azinliklar/bir-zamanlar-izmir-de-Rumlar

Vikipedi, *özgür ansiklopedi*

www.Sharfililer.com/kartpostallarda-kalan-kozpolit-izmir

www.alasayvan.net, *Eğitim Arşivi, Tarih Arşivi, Osmanlı Tarihi, Osmanlının gayrimüslimlere karşı tutumu*

www.eskieserler.com, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlere Tanınan Din ve Vicdan Hürriyeti*

www.izmirkulturturizm.gov.tr/havralar-sinagoglar

www.izmirkulturturizm.gov.tr/izmir-in-buyuk-yanginda-kaybedilen-kiliseleri

www.levantineheritage.com

www.salom.com.tr/haber/basmene-semtinde-yahudi-izleri-2

www.salom.com.tr/haber/izmir-karatas-hastanesi-ve-yahudi-izleri

Zaman içinde İzmir'de Müslüman mezarlıkları

■ Yaşar ÜRÜK

"André Malraux; mezarlıklar, defin âdetleri ve mezar taşlarının bir medeniyet için en önemli kimlik göstergesi olduğunu belirtir. Bu anlamda Osmanlı mezar taşları ve cenaze törenleri Osmanlı insanının temel niteliğini gösterir; tevazu ve ölümün soğukkanlılıkla karşılanması, hatta ölümün hayata ısındırılması..." der değerli tarihçimiz İlber Ortaylı.¹

Mezarlıklar, uygarlık tarihinin başlangıcından bu yana hemen her toplum için özel önem kazanmış alanlardır. Özellikle Anadolu'da var olmuş uygarlıklarda bu önem daha da belirgindir. Ayrıca başta Müslüman toplum olmak üzere tekil olarak bazı mezarların da özel öneme sahip olduğu ayrı bir konudur. Yatırlar, dedeler, türbeler bunlara örnektir ve İzmir şehri de bu tür mezarlar açısından oldukça zengindir. Bu yazıda sadece mezarlık alanlardan söz etmeye çalışıp türbe, yatır ve dedeleri bir başka çalışmaya bırakacağız.

Yerleşim geçmişi 8500, kentsel geçmişi 5000 yıl önceye giden İzmir'de elimizde ayrıntılı bilginin bulunduğundan söz etmek olası değildir. Antik Dönem Smyrna'sının Nekropol olarak adlandırılan kent mezarlıkları ile ilgili net bulgular pek azdır. Bu dönemde mezarlıkların sur dışı alanlarda buldukları gerçeğinden yola çıkarsak, kent kapılarının dışına uzanan yollar boyunca mezarlıkların da yer aldığını düşünmek yanlış olmaz. Yakın zamanda Konak Belediyesi desteğinde sürdürülen Altınpark Arkeolojik Alanı'nda yapılan kazı çalışmalarında bulunan ve Roma Dönemi'nde de kullanıldığı anlaşılan Helenistik Dönem'e ait mezar stelinin yanı sıra şehrin yukarı mahallelerinden Zafertepe ile Kadifekale'nin Yeşildere yamacında bulunan lahitler, mezarlıkların bu bölgelerden çok da fazla uzaklarda bulunmadığının kanıtıdır.

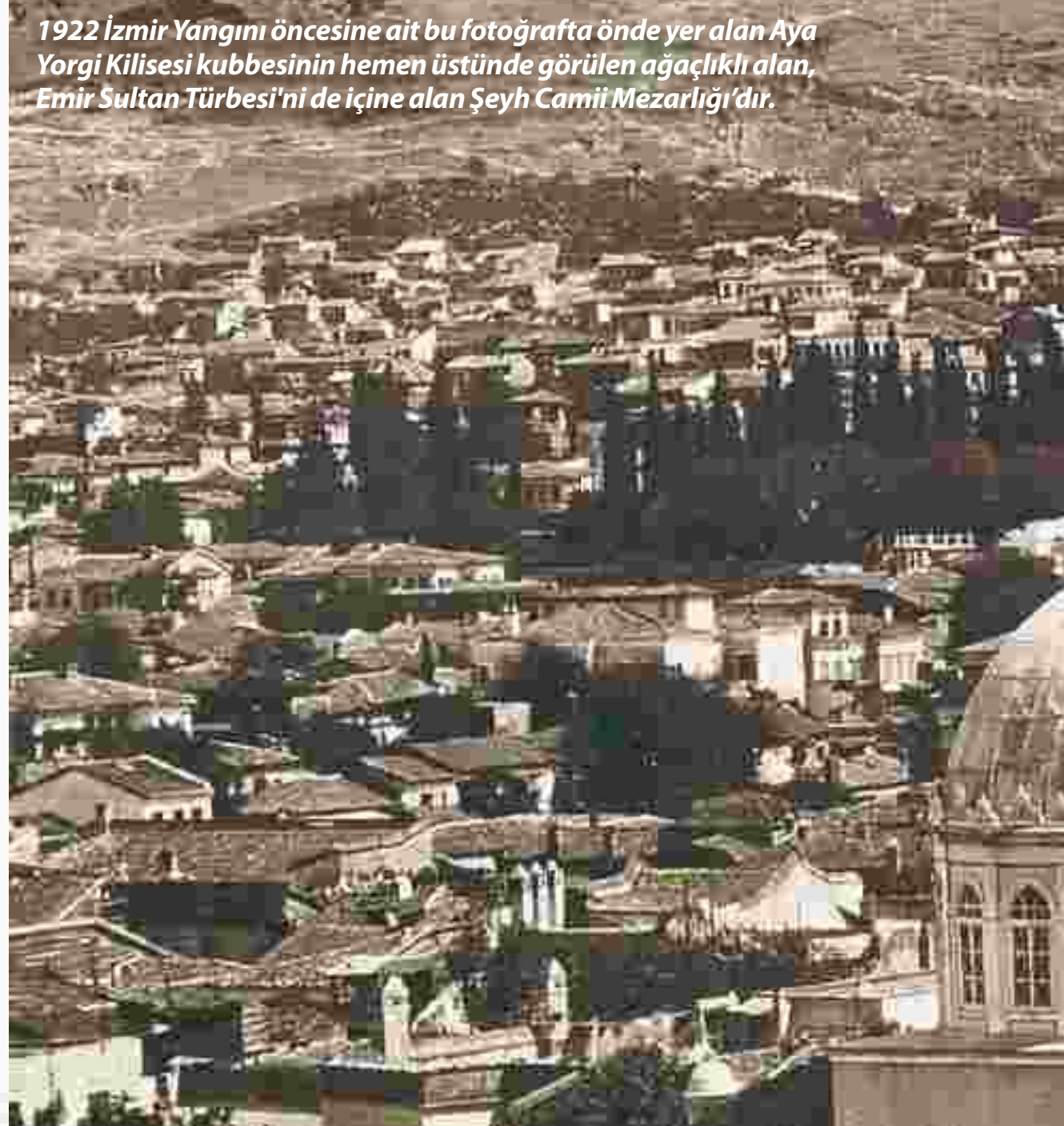
Bu varsayımlardan yola çıkarak son iki yüzyılda yerleşim alanlarını yoğun biçimde kuşatan mezarlıkların, Antik Dönem'de de kullanılan alanlar olduğunu söylemek asla yanlış olmayacaktır. Bu mezarlıklar geniş anlamda İzmir'de yaşayanların bağlı oldukları dinlere göre ayrılmışlarken bazıları da Alman Mezarlığı, İngiliz Mezarlığı

Şehrin son iki yüz yıllık geçmişine bakmaya Müslüman mezarlıklarından başlarsak; 19. yüzyıldaki en önemli ve büyük Müslüman mezarlığının, günümüzün Eşrefpaşa semtinde varlığını bildiğimiz Ulu Mezarlık olarak da anılan ve yedi ayrı mezarlığın birleşiminden oluşan alan olduğunu söyleyebiliriz.

ya da Hollanda Mezarlığı gibi milliyetlere göre ayrılmışlardır.

Bilindiği gibi bölgede Müslüman nüfusu 11. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Seyrek olan bu nüfus 14. yüzyıldan itibaren sayısı hızla artan ciddi bir yoğunluk gösterir.

İzmir çevresindeki birçok köy mezarlığında eski yüzyıllara uzanan mezar taşlarının bulunduğu mezarlıklar varlıklarını günümüze kadar korumuşlardır. Ancak bu yazı İzmir şehri merkezli olduğundan bu tür gömü alanlarından söz etmeyi de bir başka çalışmaya bırakıyoruz.

1922 İzmir Yangını öncesine ait bu fotoğrafta önde yer alan Aya Yorgi Kilisesi kubbesinin hemen üstünde görülen ağaçlıklı alan, Emir Sultan Türbesi'ni de içine alan Şeyh Camii Mezarlığı'dır.

Bu alanda şehrin son iki yüz yıllık geçmişine bakmaya Müslüman mezarlıklarından başlarsak; 19. yüzyıldaki en önemli ve büyük Müslüman mezarlığının, günümüzün Eşrefpaşa semtinde varlığını bildiğimiz Ulu Mezarlık olarak da anılan ve yedi ayrı mezarlığın birleşiminden oluşan alan olduğunu söyleyebiliriz. Bu alanı, kuzey-güney aksında mezarlığın ortasından geçen ve ikiçeşmelik yokuşunun devamı olarak sayabileceğimiz Ulu Yol, altlı üstlü olarak böler. Doğu-batı aksında ise Damlacık Deresi'nin iki yanında yer alan mezarlık alanların batı kıyısı Değirmendağ üzerinde muhteşem büyüklükteki Asklepios Tapınağı kalıntıları ile yakınlarında yer alan ve ondan çok daha küçük boyuttaki Vesta Tapınağı kalıntısına kadar dayanır. Değirmendağ'da Sağlık Tanrısı Asklepios adına yapılmış olan Roma Dönemi tapınağı çizimlerinin özellikle 20. yüzyıl öncesi çizilmiş birçok şehir planında var olduğu görülmekteyse de, bu yapı günümüze ulaşmamıştır. 1933 yılında Damlacık Mezarlığı altında, Kılıcı Mescit yanında bulunan 270 metre uzunluğunda ve iki metre genişliğindeki bodrum ve yöredeki

benzer dehlizler, tapınağın bulunması için kazı çalışmalarının hızlandırılmasına neden olmuşsa da sonuç alınamamıştır.

Coryphée Tepesi

Bu arada Değirmendağ adının Konak ve Karataş'a doğru inen sırtlarda yükselerek, Eşrefpaşa ve Katipoğlu sırtlarındaki düzlüklere ulaşan ve adını 19. yüzyıl ortalarına kadar üzerinde bulunan rüzgar değirmenlerinden alan tepe olduğunu da ayrıca belirtmekte yarar vardır. Bu tepenin azınlıklar arasındaki bir dönem kullanılan adı 'Coryphée Tepesi'dir. Değirmendağ yamaçlarına, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra İzmir'e gelen Müslüman göçmenler yerleştirilir ve yöre, özellikle Halil Rıfat Paşa'nın valiliği döneminde gelişir. 19. yüzyıl ortalarına kadar aralarındaki geçiş yolları ve Damlacık Deresi ile yedi parça görünümündeki olan bu mezarlığın, yirminci yüzyıl ilk çeyreğinde, çevredeki konutların da sıkıştırılmasıyla biraz daraldığı ve geniş görünümü sekiz bölümden dört bölümlü hale döndüğü görülür. Genel olarak Ulu Mezarlık adıyla andığımız bu geniş alanı oluşturan bölümlerin de kendi içlerinde adları bulunmaktadır. Bunlardan kesin olarak bildiklerimizden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

Damlacık Mezarlığı:

Damlacık semtinde, aynı adlı cami yanında var olduğu bilinen mezarlık alan. O dönemde sözü geçen küçük bir mahalle camii olan Damlacık Camii, günümüzün süslü püslü ve görkemli Fatih Camii halini almıştır. Sözü geçmişken Damlacık Deresi'nden iki satırla söz etmek isterim. Bu dere, 18. yüzyıl başlarına kadar, Hıristiyan ve Yahudi mezarlıkları ile birlikte şehrin batı sınırını oluşturan ve günümüze yer üstünde ulaşmayan akarsudur. Günümüzde Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi binası olarak kullanılan eski Gureba-i Müslimin ya da Memleket Hastanesi binası bu derenin ağzında inşa edilmiştir.

Sinan Dede Mezarlığı:

Uluyol Mezarlık mahallinin, Eşrefpaşa'dan ikiçeşmelik yönünde uzanan Uluyol'un üzerinde yer alan bir bölüm mezarlık alan. Burada sözü geçen Uluyol'u günümüzde İkiçeşmelik'ten Bayramyeri'ne giden Eşrefpaşa Caddesi'nin o bölümdeki ilkel hali olarak düşünebiliriz.

Eşrefpaşa Mezarlığı:

Adından da anlaşılacağı gibi Ulu Mezarlık mahallinin batı bölümünde yer alan me-

zarlıktır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir bölümü park haline getirilmiş, diğer bölümü de Bayramyeri adıyla, bayram günleri salıncak, dönme dolap ve benzeri oyuncakların kurulduğu bir eğlence alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu ad günümüze semtin adı olarak ulaşmıştır. Bu alana ayrıca 1950'lerde nikah dairesi inşa edilmiştir.

Kanlıdere Mezarlığı:

Yine Uluyol üzerinde ancak Damlacık Deresi yanında yer alan Müslüman mezarlığıdır. Mezarlığın adı bize Damlacık Deresi'nin bir dönem Kanlıdere olarak da adlandırıldığını düşündürmektedir.

Paşa Mezarlığı:

Uluyol'un geçtiği bölümün kuzey yönüne doğru olan alanda yer alan bu Müslüman mezarlığı, günümüzün öğretmenevinin bulunduğu alanda yer almaktaydı.

Sarımsak Dede Mezarlığı:

Bulduğu yer, sonraları Eşrefpaşa pazar yeri olarak kullanılan alandır. Zaman içinde Sarımsaklı Mezarlığı olarak da anılmıştır. Sözü ettiğim ve bütünü oluşturan mezarlıkların en önemlisi olarak kabul edebiliriz. Vali Rahmi Bey zamanında Karataş'taki mezarından alınan Bahri Baba'nın kemikleri de buradadır. Bu mezarlığa ayrıca defnedildiği bilinenler arasında, 19. yüzyıl başlarında İzmir serdarı olan Camgözoğlu Süleyman Ağa ve ailesi, Köprülüler Dönemi'nde Venedik Devleti ile yapılan Bozcaada Deniz Savaşı kahramanlarından, Donanma Kumandanı Maryoloğlu Mustafa Paşa ile Sultan III. Selim'in öldürülmesinden sonra sürgün edildiği İzmir'de öldürülen Morali Köse Musa Paşa da vardır.

Uluyol Eşrefpaşa Caddesi'ne dönüşür

Ulu Mezarlık, 20. yüzyıl başından itibaren önceleri çevredeki yerleşim bölgelerinin sıkıştırılması ile adım adım küçülmeye başlar. Ardından, sonraları Eşrefpaşa Caddesi'ne dönüşecek Uluyol'un düzenleme çalışmaları bu kez mezarlık alanı, merkezinden etkiler. Son olarak da yolun iki tarafında da kalan mezarlar Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde kaldırılarak Cici Park ve Cumhuriyet Koruluğu oluşturulur.

Fazla büyük olmasalar da bölgeye yakın konumda olan Ballıkuyu'daki Cumhuriyet öncesi dönemine ait iki Müslüman mezarlığından söz etmek isterim. Bunlardan biri Ballıkuyu semtindeki aynı adla anılan mezarlıktır. Sonradan yapılaşmaya açılmıştır. Diğeriyse, artık günümüzde olmayan Topaltı

Luigi Storari planında, Eşrefpaşa çevresi ve Değirmendağ üzerinde Ulu Mezarlık bölgesi. (1856)

İlköğretim Okulu'nun bulunduğu alanda yer alan Çalı Mezarlığı'dır. Bu mezarlık da 1885 yılında bölgeye yerleştirilen Rumeli göçmenlerinin kurduğu yüz evle gelişimi başlayan Halidiye Mahallesi tarafından kuşatılmıştır.

İzmir'de Cumhuriyet öncesi dönemine ait olan ikinci büyük Müslüman mezarlığı ise Kemer'de, Yeşildere kıyısında bulunan mezarlıktır. Mezarlığın yanında kurulduğu Yeşildere, Seydiköy yakınlarında doğar ve kaynağından itibaren sırasıyla Yobaz, İrmak, Aktepe, Günerçam, Emrez dereleri ile Uzun-dere; ardından Kozağaç, Çitlembik, Çamlık, Armutlu ve Dicle derelerinin sularını da alarak, İzmir şehrine ulaştığı yerde Şirinyer Deresi ya da Yeşildere adıyla Mersinli yakınlarında İzmir Körfezi'ne dökülür. Bazı kaynaklarda, hatta günümüzde yanlış olarak 'Meles Çayı' denilen ve halk arasında 'Sinekli Çayı' olarak da anılan bu akarsuyun geçtiği vadinin 19. yüzyıldaki adı 'St. Anne Vadisi'dir. O dönemlerde geniş bahçeliklerle kaplı vadide ayrıca birkaç su değirmeni ile Katolik, Protestan, Ermeni ve Yahudi mezarlıkları bulunmaktadır. Bu mezarlıklar günümüzde yerleşim yerleri içinde kalmışlardır.

Şehir geliştikçe mezarlıklar dış alanlara yönelir

Yeşildere kenarında, günümüzdeki Kemer Köprüsü'nün iki yanında yer alan mezarlık, İzmir'deki Müslüman mezarlıklarının en önemlilerinden biridir. İzmir-Aydın demiryolunun Kemer geçişindeki hat ile Yeşildere arasında yer alan ve Kemer-Tepecik yolunun

içinden geçtiği bu mezarlık dört bölümden oluşmaktadır. Güneybatı yönündeki kısmının bir bölümü Yeşildere'nin Basmane'ye yakın kıyısında yer almaktadır. Hiç kuşku yok ki bu mezarlık şehrin büyümesine uygun olarak, Ulu Mezarlık'tan sonra tercih edilen bir alan olmuştur. Mezarlık alanlarda şehir geliştikçe şehir dışı alanlara yönelme eylemi Yahudi, Katolik ve Ortodoks mezarlıklarda da görülür. Bu dinlere ait mezarlar da şehir merkezinde kalan alanlardan sonra 20. yüzyıl ikinci yarısında ikinci basamak bölge olarak bu yöreyi seçmişlerdir. Yerleşim alanları buraya ulaştıktan sonra yeni mezarlık alanları doğal olarak bir adım daha ileriye gitmişlerdir. Buna örnek olarak Altındağ'daki Müslüman ve hemen karşı-sındaki Ortodoks Rum mezarlıkları ile biraz daha ilerideki Yahudi mezarlığını gösterebiliriz. Kemer Müslüman mezarlığı, yerleşimin Basmane yönünden Yeşildere'ye doğru genişlemesi ve özellikle Tepecik'in aldığı göçlerle hızla büyümesi sonucu tarihe karışmıştır.

İzmir'in birçok bölgesi gibi Basmane semti ve çevresi de önemli mezarlık alanlarını barındırmıştır. Bunların en büyüğü Kocakapı ya da Karakapı adlarıyla bildiğimiz mezarlıktır. Servili Mescit yönünden gelen ve günümüzde 954 Sokak olarak bildiğimiz Karakapı Caddesi tarafından adeta ortadan ikiye bölünerek geçilen bu mezarlık alan, Cumhuriyet döneminde imar yoluyla kaldırılmıştır. Kazanılan alanda günümüzde Ballıkuyu Aile Sağlığı Merkezi, Mehmetçik İlkokulu, İbni Sina Ortaokulu, Vali Kazım Paşa İlkokulu ve Polis Şehitliği bulunmaktadır.

Az bilinen şehitlik

Her ne kadar bu yazıda sadece mezarlıkları anlatıyorsam da İzmirliğin az bildiği bu şehitlikten kısaca söz etmek gerekir. 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in işgali sırasında, işgal gücünün yaptıklarına karşı çıkıp direnişleri sırasında şehit olan polis memurları, Kocakapı Mezarlığı'na defnedilirler. Bu eski mezarlık kaldırıldıktan sonra şehit polislerin mezarlarının bulunduğu yere İzmir Belediyesi tarafından yaptırılan anıt 30 Ekim 1935 tarihinde açılır. Anıta, 1973 yılında, Cumhuriyetin 50. yılı anısına konulan kitabede şunlar yazılıdır: "Yüce Türk Ulusu. Tarih boyunca esaret zincirlerini kırarak hür yaşamaya alışmış asil milletimizin evlatları, 15.5.1919 tarihinde Yunan ordularının İzmir'i işgali sırasında da zulme karşı çıkarak hunharca şehit edilen ve adını ilk kurşun anıtına yazdıran polis memuru 387 apolet sayılı Hüseyin Avni Efendi ile arkadaşları burada yatmaktadırlar..." Anıtın gövdesinde ayrıca şehit polislerin adları yazılıdır: Hüseyin Avni Efendi, Apolet 387; Kemal Efendi; M. Fahrettin Efendi, Apolet 456; Y. Şerif Efendi, Apolet 315; M. Sabri Efendi, Apolet 68; Hamza Efendi, Apolet 7; İhsan Efendi, Apolet 69; M. Fahri Efendi, Apolet 47.

Mezarlıktı, park oldu

Basmane semtinin önemli mezarlık alanlarından biri olan Faik Paşa Mezarlığı, Faik Paşa Mahallesi'nde, 960. ve 968. sokaklar arasındaki alanda yer alan Müslüman mezarlığıdır. Kemer Köprü'den gelip Agora'ya uzanan antik yol üzerinde yer alan mezarlık, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Faik Ener Parkı'na dönüştürülse de Altınpark adı daha yaygın olarak kullanılır ve semtin adı olur. Park alanının içine sonraki yıllarda belediye hizmet binası ile Şehit Fethi Bey Ortaokulu inşa edilir. 2000'li yılların başlarında hizmet binası inşaatı için yapılan kazıda tarihi eserler çıktığından, alan koruma altına alınmış ve sürdürülen kazılarda Roma Dönemi'ne ait yerleşim ortaya çıkarılmıştır.

Hemen yakınındaki bir başka mezarlık alan ise aynı adı taşıyan cami ile özdeşleşmiş ancak günümüze ulaşmayan Çorakkapı Mezarlığı'dır. Semte adını veren Basmahane yanında yer alan, ancak Basmane Garı ve İzmir-Kasaba demiryolu inşası sırasında büyük bölümü istimlak edilen mezarlığın geri kalan kısmı da 1933 yılında Namazgah Mezarlığı ile birlikte kaldırılmıştır.

Bir başka cami yanı mezarlık alan da Şeyh Camii Mezarlığı'dır. Altınordu Mahallesi'nde, 961. Sokak'ta yer alan caminin yanındaki bu mezarlık alan içinde Emir Sultan Türbesi de bulunmaktaydı. 19. yüzyıl sonlarına

Servilerin olduğu alan, Ulu Mezarlık bölgesindeki Paşa Mezarlığı'dır.

kadar kullanıma açık olan mezarlık, şehir içinde kalan benzerleri ile birlikte kaldırılır. Uzun yıllar bakımsız kalan cami Cumhuriyet'in ilk yıllarında Devlet Demiryolları tarafından depo olarak kullanılır. 1940'lı yılların ikinci yarısında yapılan onarımdan sonra ibadete açılır. Bu arada mezarlık alanın bir bölümüne, günümüzde kullanılmayan Yıldırım Kemal Bey İlkokulu inşa edilirken, önceleri yazlık sinema bahçesi olarak kullanılan diğer bölüm daha sonraları

Fuat Mensi Dileksiz Parkı olarak düzenlenir. Park alanı günümüzde harap ve bakımsız durumdadır.

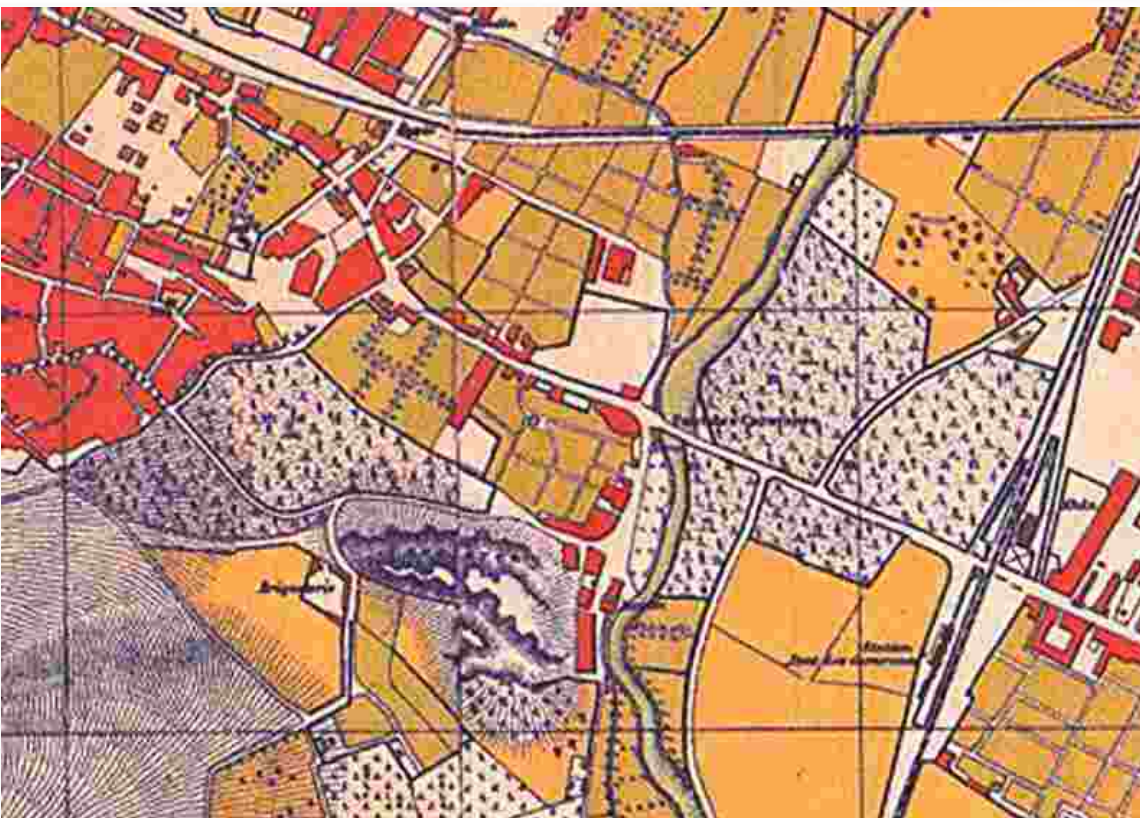
Bir diğer önemli mezarlık alan ise Mezarlıkbaşı semtine ad vermiş olan iki mezarlıktan biri olan Alaybeyi Mezarlığı'dır. Bu mezarlık alanının yeri günümüzde Anafartalar Caddesi'nin Tilkilik yönü giriş ağızıdır. Bu mezarlık Kocabahçe Mezarlığı adıyla da anılmıştır. Söz konusu mezarlık kaldırıldıktan

sonra kazanılan alan bir tür pazaryeri olarak kullanılmaya başlanır ve bu durum 1935 yılına kadar sürer. Daha sonra sıra sıra dükkanların yapıldığı bu alanda günümüzde katlı otopark bulunmaktadır.

Diğer ve daha büyük mezarlık alan ise günümüzdeki Agora kazı alanı sınırları içinde kalan mezarlıktır. Birçok kaynakta günümüzdeki Agora kazı alanının bütünü kapsadığı belirtilirse de aslen böyle değildir. Mezarlığın, günümüzdeki kazı alanının bir bölümünü kapsadığı, planlardan anlaşılmaktadır. Bu mezarlık kazılarla birlikte kaldırılmış ve taşınamayan bazı kemikler hemen yanda bulunan küçük parka konulan bir nişane sütunun altına gömülmüştür.

İzmir şehir merkezinde buraya kadar aktardıklarımın dışında da çok sayıda Müslüman mezarlığı vardır. Ancak bir yazı içinde hem bunların hem de diğer dinlere ait olanların tamamını aktarmak olanaksızdır. Bu nedenle bu çalışmayı Müslüman mezarlıklarının bazılarında daha söz edip tamamlamak doğru olacaktır.

İzmir'deki tarihi mezarlıklardan biri Konak'ta bulunan Sulu Mezarlık ya da Sulu Mezar'dır. 20. yüzyıl başlarına kadar varlığı süren bu mezarlık, 853. Sokak ile Mucibur Rahman Caddesi'nin kesiştiği köşedeki blokta yer almaktaydı. Mezarlık kaldırıldıktan sonra yerinde inşa edilen Olston tütün mağazası 1980'lerin sonunda yıkı-

Lamec Saad planında, Kemer Köprü ve Kocakapı mezarlıkları yerleşimi. (1876)

Ulu Mezarlık alanının Hisar Camii üzerinden görünümü.

arak, daha büyük bir işhanı inşa edilmişse de bu han da geçtiğimiz aylarda daha yeni bir yapı için yıkılmış fakat keşif kazısında temellerden tarihi eser çıktığı için inşaaata başlanamamıştır.

İzmir'de, şehir merkezinde kalan alanda sözü edilecek daha çok sayıda Müslüman mezarlığı ve bunların da bazılarının zaman içinde yaşanmış ilginç öyküleri var. Ancak yazıya da bir yerde nokta koymak gerek. Gene de bazılarının hiç olmazsa adlarından söz etmek istiyorum.

Büyük Park mezarlık idi

Karabağlar'da, adını hemen yakınında yer alan ve o noktada geçiş yıllar önce Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından sağlandığı için, adını bu adla anılan köprüden alan Paşaköprüsü mezarlığı bunlardan biri iken; Bornova'da, günümüzde Büyük Park olarak kullanılan alandaki mezarlık bir diğeridir. Bornova'da 20. yüzyılın başına kadar mezarlık olan bu alan Vali Rahmi Bey tarafından kaldırılmış ve 1940 yılında da park haline getirilmiştir. Bornova'da ayrıca İstanbul Caddesi kenarında yer alan bir başka büyük mezarlık alan da 1928 yılında gömüye kapatılıp yerine Bayraklı yolu üzerindeki yeni bir mezarlık kullanılmaya başlanmıştır. Za-

manla burası da dolduğundan bu kez günümüzdeki mezarlık 1967 yılında gömüye açılmıştır. Bölgedeki Hacılarkırı, Işıkkent, Eski Çamdibi, Gültepe Pınarbaşı mezarlıkları da ayrıca kayda değerdir.

Karşıyaka bölgesinde başta Soğukkuyu olmak üzere Dedebaşı, Örnekköy, Naldöken, Serinkuyu mezarlıkları; İkiçeşmelik semtinde, Çukurçeşme mevkiinde günümüze ulaşmayan aynı adlı mezarlık; Bozyaka'da aynı adla anılan bölgede İmarethaneler Mezarlığı ve Kibar Mahallesi'nde, Eski İzmir Caddesi kenarında gömüye kapalı İzmir Mezarlığı. Sonuçta mezarlıklar geçmişi gelecek yüzyıllara aktaracak tarihimizin parçasıdır ve özen göstermeliyiz.

KAYNAKÇA:

- 1- "Osmanlılar ve Ölüm" Türkçe baskı önsözü, s. 9, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016
- 2- Bu dere ve bölge hakkında daha geniş bilgi için: "Santa Veneranda'dan Su Cenneti Damlacık'a "Yaşar Ürük, KNK İlkbahar 2015/23, s. 42-47
- 3- Bahri Baba'nın kemikleri mezarlığın kaldırılması sırasında Asri Mezarlığı'na taşınmıştır.

4- Günümüzde il alay komutanı.

5- 14 Haziran 1698 tarihinde Bozcaada açıklarında meydana gelen savaşta Kaptan-ı Derya Mezmorto Hüseyin Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması, Amiral Molino komutasındaki Venedik donanmasını yenilgiye uğrattır ve Kuzey Ege adalarının Venedik tehdidi altına girmesine engel olur. Ancak bu zafer 1699'da biten savaşın seyrine büyük bir etkisi yapmaz.

6- Vefatından sonra İzmir'de gömülmesi ile ilgili olarak hakkında ayrıca çalışma yaptığımız Maryoloğlu Mustafa Paşa'nın adından Evliya Çelebi de Seyahatnamesi'nin Rume- li'deki Hâkâniye Kalesi bölümünde söz eder. ("Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi" Haz. Seyit Ali Kahraman, 5. Kitap, 2. Cilt, s. 417, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010)

7- Musa Paşa, İstanbul'un Yenişehir-Fener semtinde doğar. Dedesi eski sadrazamlardan Morali Osman Paşa'dır. Taşrada zor bir iş olan vergi tahsilâtı görevinde çalışır. Trab- lus-Şam Eyaletindeki vergi tahsilinde yaşanan sorunları gidererek gelirleri artıracığı vaa- dinde bulunduğundan, vezir rütbesiyle Trab- lus-Şam valiliği görevine atanır. Ancak bu görevindeki başarısızlığı ve yolsuzlukları se-

bebiyle unvanı ve görevi elinden alınarak, mal varlığına el konulup Kıbrıs'a sürgüne gönderilir. Bir müddet sonra iade-i itibarla, asi Pasbanoğlu üzerine gönderilirse de bu görevinde de istenilen başarıyı gösteremez. Ardından sırasıyla Selanik, Berkofça ve son olarak İnebahtı muhafızlığı görevlerine atanır. Altı ay kadar burada hizmet ettikten sonra Mısır valisi tayin edilir. İskenderiye'ye kadar gitmesine rağmen Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın korkusundan karaya ayak basamaz. Buradan tekrar Selanik'e gittiği sırada sadrazam vekili olarak yeni görevi için İstanbul'a çağırılarak rikâb-ı hümayun kaymakamlığı görevine getirilir. III. Selim'in ölümüyle sonuçlanan ve Kabakçı Mustafa İsyanı olarak bilinen olaylardaki rolü nedeniyle görevinden ikinci kez azledildikten sonra bazı kaynaklara göre sürüldüğü İstanköy'de bazı kaynaklara göre de İstanbul'da 14 Ağustos 1808 tarihinde idam edilir. Ancak mezarının bazı kaynaklarda İstanbul Eyüp Mezarlığı bazı kaynaklara göre de İstanköy'de

bulunduğu bilgilerine karşılık kayıtlarda bulunacak biçimde İzmir'de olması çok ilginçtir. Bu konu da araştırmalarımız arasındadır.

8- Bu alana hemen komşu bulunan Kumrulu Mescid'in, İzmir tarihinde adı kaybolmuş ve bölgede olduğu kayıtlı Bitpazarı Mescidi olduğu da düşüncelerimiz arasındadır.

9- 1927 yılında hizmete giren okula adı verilen Yıldırım Kemal Bey, İzmir Nüfus Müdürlerinden Hasan Askeri Bey'in oğludur. Veteriner okulunu bitirdikten sonra orduya girer ancak ciğerlerinden hasta olduğu için menzil hastanesine yatırılır. İzmir'e girecek olan birliklerin arasında olmak istediği için arka arkaya yazdığı etkili dilekçelerle başarılı olur ve Fahrettin Altay'ın komutasındaki kolorduya bağlı İkinci Süvari Alayı'na alınır. Kaçış halinde olan Yunan ordusunun merkezle irtibatını kesme görevini alan bu alayın birlikleri 27 Ağustos 1922 günü Küçükköy İstasyonu'nu basar ve Yıldırım Kemal bir telgraf direğine tırmanırken düşman kurşunu

ile şehit olur. Aile efradı sonraları Yıldırım-kemal soyadını alırken, Küçükköy İstasyonuna da gazeteci Nevzat Ekrem Yazman'ın önerisiyle Yıldırım Kemal adı verilir.

10- Parka adı verilen ressam Fuad Mensi Dileksiz 1880 yılında İzmir'de doğar. Orta öğreniminden sonra Fransa'ya giderek resim öğrenimi görür. Trablusgarp Savaşı'ndan sonra bir dönem İngilizlere esir düşen sanatçı 1914 yılında İzmir'e yerleşir. Çanakkale zaferi nedeniyle yaptığı ve Poligon'a dikilen bir heykeli işgal sırasında Yunan birlikleri tarafından tahrip edilir. Cumhuriyet'ten sonra 1932 yılında açılışı yapılan İzmir Atatürk Heykeli yapımında Canonica'nın yanında çalışan Dileksiz, sanatçı ile birlikte Avrupa'nın birçok ülkesinde anıt heykeller yapar. Son yıllarında Ege Bölgesi'ni gezerek Aydın, Bergama, Dikili ve Ayvalık'ta bu bölgelerin resimlerini yapan sanatçı yaşamının son dönemlerini geçirdiği Tire'de 28 Mayıs 1965 tarihinde hayata veda eder.

Fotoğrafın ortasında görülen Katipzade Konağı arkasındaki ağaçlık alan Sulu Mezarlık'tır.

İzmir'in veba ve kolera salgınları Yahudi cemaati üzerinde nasıl bir etki yarattı?

İzmir'e ilişkin yazılmış gezi ve araştırma yazılarında, yöreye özgü hastalıklardan biri olan sıtmadan pek sık söz edilmez. Ya da bu yazılarda, yine yöreye özgü hastalıklar olan çiçek, kızamık, verem, frengi ve humma hakkında ayrıntılı bilgiye rastlanmaz. Kentin sağlık durumunu ele alan kaynakların tümünde, ısrarla iki hastalık ele alınır: Kitlemel ölümlere yol açacak derecede ölümcül olan veba ve kolera salgınları. Tarihi çağlar öncesine dek uzanan salgın hastalıkların etki alanı, ortaya çıktıkları yüzyılın ya da coğrafi bölgenin sahip olduğu koşullar ekseninde değişiklikler gösterir. Öte yandan onun etkisi altına giren topluluklar, geleneklerinin, inançlarının ve yaşadıkları mekanların fiziksel özellikleri doğrultusunda farklı davranış biçimleri gösterirler.

Dr. Siren BORA

Deniz ulaşımının, göçlerin ve ticari aktivitelerin etkisi altında toplumlararası ilişkilerin yoğunluk kazanmaya başladığı 18. yüzyıl, salgın hastalıkların geniş coğrafi alanlara yayıldığı zaman dilimi olarak tarihe geçti. Yukarıda saydığım faktörler, kentleri geliştirdi ve kalkındırdı. Fakat yol açtığı nüfus artışı, çevre kirliliğini ve salgın hastalıkları da beraberinde getirdi. 18. yüzyıldan itibaren bazı Osmanlı kentlerinin diğer kentlere nazaran daha sık salgın hastalıklarla yüz yüze geldiğini görüyoruz. Bu yüzyılda önemli bir liman kent

olan İzmir, salgın hastalıklar konusunda ilk üçe girebilecek bir performansla sahipti. Hastalıkların kaynağı ya da taşıyıcısı olma potansiyeline sahip ticaret kervanları, ticaret gemileri, ulakları, göçmenleri, sosyal etkinlikleri, kışlası ve askerleri vardı. İç bölgelerden kervanlarla gelen tarım ürünleri ya da ticaret gemilerinin getirdiği emtia, İzmir'in ambarlarında depolanıyordu. Bu ambarlar, veba salgınları sırasında hastalığı yayabilecek kapasiteye sahip olan fare kolonileri için uygun yaşam alanlarıydı. Coğrafi yapısı ve iklim koşulları da salgınlar için elverişli bir ortam hazırlıyordu. Ayrıca kent sık sık deprem ve yangın felaketleri ile karşı karşıya kalıyor; çoğunlukla bu fela-

ketleri veba salgınları izliyordu.

İzmir halkının özellikleri geniş bir yelpaze oluşturuyordu: Yelpazenin bir ucunda kendi inanç sistemi, kapalı aile yaşantısı ve daha çok tarıma dayalı ekonomisi ile kent nüfusunun büyük bir kısmını oluşturan *Müslüman Türkler* yer alıyordu. Diğer ucunda ise kökenleri gereği aslında Batılı inanç, gelenek, görenek ve yargı değerlerine bağlı iken doğululaşma sürecine girmiş, Batılı ırkdaşları tarafından da *Levanten* yani *Doğulu* olarak tanımlanan bir grup ile *Rumlar*, *Ermeniler* ve *Yahudiler* konumlanıyordu. Her grup ayrı bir mahalleye sahipti. Mahalleler, planlı ve düzenli bir yapılaşmadan yoksundu. Sokaklarından ise pislik akıyordu.

Kentin en güzel sokağı olarak ünlenen Frenk Sokağı, 1764-1765 yıllarında *"içinde çirkefli bir derenin aktığı, sokağa benzer bir tarafı olmayan"* bir dar geçitten ibaretti. 1826 yılında kentin *"Sokaklarında başıboş, sahihsiz, ancak Türklerin hiçbir şekilde dokunmadıkları, hatta çoğu kez yiyecek vererek besledikleri köpekler dolaşıyordu. Zaman zaman yünleri pislenmiş iri kuyruklu koyunlarla ineklerin de buralarda dolaştıkları görülüyordu. Sokaktan gelip geçen insanlara da sürtünen ve bu hayvanlar, ayrıca bazen de ısırın köpekler, kentin genel pisliğini biraz daha arttırıyordu..."* 1830 ve 1831 yıllarında, *"Birçok sokak hiçbir zaman kaplanmamıştı; kaplanmış olanlar da o kadar kötü bakılmışlardır ki, oralarda yürümek zordu. Yol üzerinde sık sık rastlanan ve kimsenin kapatmadığı çukurlardan iğrenç kokular çıkıyordu. Birçok sokakta, çamurlu bir dere, daha doğrusu, iki yanında kaldırım bulunan, açık bir lağım görülüyordu."*

1700 ile 1850 yılları arasında, 150 yıllık zaman diliminin en az 80 yılında İzmir veba ile birlikte yaşadı. 1784 yılına kadar veba daha çok Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarında hüküm sürdü. İzmir'de görülse dahi, salgın kısa süreliydi. Bu tarihe kadar ortaya çıkan veba salgınlarının diğer bir özelliği bölgesel olmalarıydı. Yani veba sadece İstanbul, Makedonya, Bulgaristan ya da Sırbistan gibi tek bir kentte veya bölgede çıkıyor ve orada kalıyordu. 1784 yılı salgın için bir dönüm noktası oldu. Veba Osmanlı topraklarında hızla yayıldı. İzmir'de; Basmane-Agora-Kestelli arasındaki topografik alandaki mahallelerinde yaşayan Yahudi

Cemaati acaba salgın hastalıklar sırasında ne yaptı, nasıl bir tepki gösterdi, ne tür önlemler aldı? Salgın hastalıklar cemaat içerisinde ne ölçüde etkili oldu?

Açıkçası 18. yüzyılın salgın hastalıkları sırasında İzmirli Yahudilerin neler yaptığına ilişkin ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Elimizdeki bilgiler ne yazık ki son derece kısıtlı. Bu yüzden kısa bir özet vermekle yetineceğim. İkiçeşmelik Caddesi üzerindeki Bikur Holim Sinagogu, veba salgınlarında hastane olarak kullanıldı. Öte yandan, salgınlar sırasında kenti terk etmek geleneksel bir uygulamaydı. İzmir Yahudileri de bu geleneksel yöntemi benimsediler. Salgın dönemi boyunca çevre yerleşim birimlerine ve adalara sığındılar.

İzmir, 1831 yılında veba ile birlikte gelen kolera hastalığı ile ilk kez tanıştı. 1831-1832 kolera salgını önce Yahudi mahallelerinde başladı. Oradan kentin diğer semtlerine yayıldı. Salgın sırasında 17.000 kişi hastalandı. Yaklaşık 7000 kadarı hayatını kaybetti. Salgının en şiddetli aşamasında, günde yaklaşık 300 kişi ölüyordu. 1831-1837 yılları arasında bir kolera (1834) ve bir veba (1835) salgını oldu. 1837 veba salgını en çok Müslüman Türkleri ve Yahudileri etkiledi. 1837 veba salgını sırasında İzmir Yahudi nüfusu 8000'di. 457 kişi hastalığa yakalandı. 160 kişi iyileşti, 297 kişi öldü. Demek ki İzmirli Yahudiler arasında hastalığa yakalanma ve ölüm oranı oldukça yüksekti. Her 1000 kişiden 60'ı vebaya yakalanmış ve hastalığa yakalananların %67'si ölmüştü. Bu salgın adeta bir dönüm noktası

oldu. 1827 yılında Hahambaşı Mahallesi'nde kurulan Yahudi Hastanesi 1837 veba salgını sırasında genişletildi. Aynı yıl Lazaretto (Karantina Binası) ve Midraş Kadoş Hospital (Kutsal Hastane Enstitüsü) kuruldu. Ardından da salgın hastalıklardan ölenlerin defnine tahsis edilecek olan mezarlık arazisi satın alındı. Bu arazi, Gürçeşme Mezarlığı'nın arazisiydi. Görüldüğü gibi dört aşamalı, modern ve sistemli bir çalışma yürütülmüştü.

Acaba Gürçeşme Mezarlığı nasıl satın alındı?

Yaklaşık olarak 19. yüzyılın ortalarında, İzmir Yahudi Cemaati'nden Direm Yakoni ve Lion isimli şahısların aileleri arazi ya da araziler satın aldılar ve yıllık bir bedel karşılığında defin için cemaatin kullanımına tahsis ettiler. Öte yandan İzmir Yahudi Cemaati Başkanı N. Tarika tarafından Alliance Israelite Universelle başkanına yazılan 5 Ocak 1921 tarihli bir mektupta, İzmir Yahudi Cemaati tarafından satın alınan bir mezarlık arazisinden söz ediliyordu: *"...Önceki yıllarda, Osmanlı yönetiminden bir mezarlık arazisi satın alındı ve salgın hastalıklardan ölen cemaat mensuplarımız bu araziye defnedildi. Arazi kent dışında ve oldukça uzaktadır..."* İzmir Yahudi Cemaat Başkanı N. Tarika'nın mektubunda söz ettiği mezarlık, muhtemelen Direm Yakoni ile Lion adlı şahısların aileleri tarafından İzmir Yahudi Cemaati'nin kullanımına tahsis edilen arazilerdi. Yine muhtemelen üç belgede sözü edilen arazi, bugün Gürçeşme Yahudi Me-

zarlığı olarak bilinen alandı. Gürçeşme Mezarlığı'nda yaptığım incelemeler sırasında 1850 yılına ait toplu definler saptadım: Mezarlığa 1 Ocak 1850 tarihinde 59 kişi defnedilmişti. Mezar taşları üzerinde defnedilenlerin adları mevcut değildi. Söz konusu mezarların bazısında 2, bazısında 3, bazısında 4 hatta 5 kişi bir arada toprağa verilmişlerdi. İzmir'de 1849 yılında bir veba salgını yaşandı. Gürçeşme Mezarlığı'ndaki 1 Ocak 1850 tarihli mezarlar, muhtemelen veba salgını sırasında ölen Yahudilere ait olmalıydı. Salgın sırasında hayatını kaybedenler bir arada defnedilmişlerdi.

Yahudiliğe göre bulaşıcı hastalıklar ilahi cezalardı. Tora Vayikra'da; "Tsaraat Kanunları" başlığı altında bulaşıcı hastalıklar, teşhisi ve onlardan korunma yolları ayrıntılı olarak anlatılıyordu. İbrance olan Tsaraat'ın anlamının uzun bir süre, cüzam (lipra) olduğu sanılmıştı. Ancak bu ayette Tsaraat ile vurgulanan; insanın bedeni dışındaki değil, bedeni içindeki kusurlardı. Sözelimi bunlardan biri olan "Laşon Ara" (dedikodu, iftira), Tora'da sık sık dile getiriliyordu. Kötü konuşmanın zerresi bile yasaklanmıştı. Laşon Ara'nın büyük bir suç olarak nitelendirildiği, bu suçu işleyen kişilere verilen cezalardan da anlaşılıyordu. Başkası hakkında kötü konuşanın ölümle cezalandırılabileceği dahi ima ediliyordu: "Ölüm ve yaşam dilin gücü dahilindedir." Öte yandan Tora Vayikra'da ve Tora Devarim'de sıkça vurgulanan hastalık iki farklı kavram olarak

olarak ele alınıyordu: *Holi-hastalık* ve *madve-illet*. Ancak aralarında eşgüdümsel bir bağ mevcuttu. Başka bir deyişle, maddi temizlik ile manevi temizlik arasındaki doğrudan ve sıkı ilişki, holi ve madve ile ifade ediliyordu. İnsanların bildiği doğal hastalıklar holi olarak; Mısır'dan çıkış öncesi orada görülmüş olan doğaüstü ve alışılmadık rahatsızlıklar (çıbanlar gibi) madve olarak tanımlanıyordu. Tora'da sıkça sözü edilen maddi bereket, fiziksel sağlığın olmadığı bir ortamda hiçbir anlam ifade etmiyordu. Hastalıkların uzak olacağı garantisinde halkın mitsvalara (şer'i kurallar) uygun yaşaması şartı ile geçerliydi. Ama halk emirlere itaat etmezse tam tersi olacaktı. Burada vebanın ve koleranın, İzmirli Yahudiler tarafından madve olarak nitelendirildiği düşünülebilir. Eğer hasta tedavi edilemez ve ölürse, illet yani madve teşhisi konuluyordu. Böylece hastanın tedavi aşamasında ümitsizliğe kapılması engelleniyordu. Ancak ölüm gerçekleştiği zaman salgın hastalık, ceza ya da lanete dönüşüyordu. O halde salgınlarda ölenler cezalandırılanlardı. Bu bağlamda mezarlık içerisinde ayrı bir yere ya da ayrı bir mezarlığa gömülmeleri zorunluymuştu. Öte yandan salgın hastalıklardan korunmanın temel koşulu tecritti. Hastalığa yakalananlar ve hastalıktan ölenler, taşıyıcı oldukları için tecrit edilmeliydiler. Dolayısıyla kentin uzağındaki mezarlığa defin, son derece çağdaş bir hastalıktan korunma yöntemi idi.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1869 tarihli mezarlık krokisi üzerinde Gürçeşme Yahudi Mezarlığı'nın adına rastlamadım. Mezarlık ya *jardin* yani *bahçe* olarak adlandırılan araziydi ya da Katolik ve Protestan mezarlıklarının tam karşısında bulunan Kançeşme Mahalli yazılı olan alandı. Kent merkezinden oldukça uzakta olan bu bölge, 19. yüzyılın ortalarından itibaren mezarlık bölgesi olarak adlandırılmıştı. Burada yer alan Kervan Köprüsü'nün bir tarafında Müslüman Türk mezarlıkları, diğer tarafında Alman, Hollanda ve İngiliz mezarlıkları mevcuttu. Müslüman Türk Mezarlığı ile Alman, İngiliz ve Hollanda mezarlıkları arasında kalan alanda ise Gürçeşme Yahudi Mezarlığı yer alıyordu. Mezarlık, 1933 yılına değin defin işlemleri için kullanıldı. Bu tarihte Altındağ Mezarlığı'nın açılması sonucu defin işlemlerine kapatıldı. Gürçeşme Yahudi Mezarlığı, yaklaşık olarak 19.000 metrekarelik bir alana sahipti. İçinde 9478 adet mezar mevcuttu. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılında, İzmir Konak Tünel Varyant girişinde yaptığı inşaat kazısı sırasında bulunduğu mezar taşlarının ilk bölümü Smyrna Agorası'na götürüldü ve envantere kaydedildi. Öte yandan, söz konusu kazının devamı sürecinde pek çok mezar taşı ve kemikler ortaya çıkarıldı. Hepsisi 2013-2015 yılları arasında Gürçeşme Yahudi Mezarlığı'na taşındılar. Böylece Gürçeşme Yahudi Mezarlığı'ndaki mezar taşlarının sayısı da arttı.

Kaynakça:

I- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (İstanbul):

BOA, *Bab-ı Ali Evrak Odası Sadaret Defteri/271*,

BOA, *Hariciye Tercüme Odası Belgeleri 431/35*. 03.01.1859 tarihli belge.

BOA, *İrade Hariciye Belgeleri 45/2119*.

BOA, *İrade Meclis-i Vükela Belgeleri 123/3149*.

BOA, *Meclis-i Vükela Belgeleri 878/20*.

BOA, A.) *Mektubi Mühimme Belgeleri 338/39*.

BOA, A.) *Mektubi Umumi Belgeleri 262/99*. 11. R. 1273 tarihli belge.

BOA, *Sadaret A. 9. Mektubi Belgeleri 121-1*.

II-Archives Historique de l'Alliance Israelite Universelle (Paris):

AAIU, Henri Nahum, "The Jews in Smyrna of confinement at the opening to the world", *Journal of Muslim Worlds and the Mediterranean*, (online) 107-110, posted May 4, 2005, accessed June 18, 2014. URL: <http://remmm.revues.org/2799>.

AAIU, *Turquie II C 8-14 Smyrne, TARICA*, 5 Ocak 1921 tarihli mektup.

III-Kutsal Kitaplar

Kitabı Mukaddes – Eski ve Yeni Ahit, İstanbul 1988.

Tora Bereşit, 1. Kitap İstanbul Eylül 2002.

Tora Şemot, 2. Kitap İstanbul Kasım 2007 (2. Baskı).

Tora Vayikra, 3. Kitap İstanbul Nisan 2006.

Tora Bamidbar, 4. Kitap İstanbul Mayıs 2010.

Tora Devarim, 5. Kitap İstanbul Temmuz 2009.

IV-Kitaplar

Barnay, Yaakov, *On the History of the Jews in the Ottoman Empire-Aspects of Material*

Mezarlık bölgesi (Bugünkü Yenişehir pazaryeri civarı)

Culture, New York 1990.

Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul (cilt 1) Mayıs 2001.

Besalel, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, İstanbul (cilt 2) Ekim 2001.

Beyru, Rauf, *19. Yüzyıl'da İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam*, İzmir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay.) Mart 2005.

Bora, Siren, *İzmir Yahudileri Tarihi 1908-1923*, İstanbul 1985.

Bora, Siren, *Karataş Hastanesi ve Çevresinde Yahudi İzleri*, İzmir 2015.

De Scherzer, Charles, *Smyrne-Considerée au point de vue géographique, économique et intellectuel*, Leipzig 1880 (second edition).

Ekştayn, Şimon Ari Leyev, *Sefer Toledot Ha-Habif-Toledot Hayav vepaulav şel Rabeynu Hayim Palaçi*, Yeruşalayim 1999.

Franco, Mois, *Essai sur l'Histoire des Israelites de L'Empire Ottoman-depuis les origines jusqu'à nos jours*, Paris 1897.

Galante, Avram, *Histoire des Juifs d'Anatolie Les Juifs d'Izmir (Smyrne)*, İstanbul 1937.

Galante, Avram, *Histoire des Juifs de Turquie – Les Juifs D'Izmir(Smyrne)*, İstanbul (Issis), tome 3, t.y.

Gürkan, Salime Leyla, *Yahudilik*, İstanbul (gözden geçirilmiş 4. Baskı) Haziran 2012.

Karayaman, Mehmet, *20. yüzyılın ilk yarısında İzmir'de Sağlık*, İzmir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay.) Nisan 2008.

Nikiforuk, Andrew, *Mahşerin Dört Atlısı – Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*, İstanbul (çeviren Selahattin Erkanlı) 2001.

Panzac, Daniel, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, İstanbul (Tarih Vakfı Yurt Yay.) Ekim 1997 (çeviren Serap Yılmaz).

Pınar, İlhan, *Osmanlı Dönemi'nde İzmir'de Bir Cemaat İzmir'de Alman İzleri 1752-1922*,

İzmir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay.) Ağustos 2013.

Serçe, Erkan, *Tanzimattan Cumhuriyete İzmir'de Belediye 1865-1945*, İzmir (Dokuz Eylül Yay.) 1998.

Yaranga, Olaf, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir*, (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay.) Mart 2002.

Zorlusoy, Hasan, *(XVII.Yüzyıldan Günümüze) Fransız Gezginlerin Gözüyle İzmir*, İzmir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Yay.), Şubat 2013.

V-Makaleler

Barnay, Yaakov, "Raşit HaKehila HaYahudit beİzmir betkufa HaOtomanit" *Peamim*, n. 12 (1982).

Başan, Eliezer, "Sirefot ve Reidot Adama beİzmir bemeot heyyudzayn yudtet ve-teuda al haşemat Yadim behetzta", *Miggedem Umiyyam*, 2 (1986).

Beyru, Rauf, "XIX. Yüzyıl İzmir'inde Salgın Dönemleri ve Yaşam", *İzmir'in Sağlık Tarihi Kongresi 1-3 Aralık 2005 Bildiriler*, İzmir Eylül 2009.

Dumont, Paul, "Jewish Community in Turkey during the last decades of the nineteenth century in the light of the Alliance Israelite Universelle", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, vol. 1 New York 1982.

Pınar, İlhan, "Bir Önyargının Yükselişi ve Düşüşü ya da Avrupalı Seyyahların Bakış Açısından Osmanlı Dönemi İzmir'inde Türklerin Veba ile Mücadeleleri", *İzmir'in Sağlık Tarihi Kongresi 1-3 Aralık 2005 Bildiriler*, İzmir Eylül 2009, s.s. 302-320.

Ülker, Necmi, "Batılı Gözlemcilere Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir Şehri ve Ticari Sorunları", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, F.21 İzmir, s.s. 335-347.

Smyrna'dan geçen Galilee'nin ayak izleri

Foto 1.

Tufan ATAKIŞI

Smyrna/İzmir tarih boyunca dünyanın ilgisini çekmiş, önce 'La Perle de L'ionie Smyrna'lyonya'nın Yıldızı Smyrna, daha sonra da Petit Paris-Küçük Paris olarak anılmış önemli bir kenttir. Tarihi, ören yerleri, yeraltı ve yerüstü endüstriyel, maddesel ve tarımsal hammadde zenginliği nedeniyle önemli bir merkez olmuştur. Batı Anadolu'nun dünyaya açılan kapısı olmasının yanı sıra seyyah, arkeolog, din adamı ve maceraperestlerin uğradığı, Levant'ın başkenti haline gelmiştir.

Smyrna ve İzmir üzerine onlarca kitap yazılmış ve yayımlanmıştır. Sizlerle bu yazımda 122 yıl önce basılmış belgesel bir kitabın Smyrna ile ilgili sayfalarını paylaşmak istiyorum. Tam adı 'Earthly Footsteps of the Man of Galilee and the Journeys of his Apostles' olan ve günümüzde 'Galilee Adamının Ayak İzleri ve Havarilerinin Yolculukları' olarak tercüme edilen bu albüm kitap 1895 yılında Thompson Publishing Company'nin İncil Sanat Serisi'nden çıkmıştır.

Amerika Metodisti, piskopos ve teolog John H. Vincent (1832-1920) önderliğinde, İlahiyat Doktoru, Birinci Metodoloji Kilisesi'nin Metodisti Rev. James W. Lee (1849-

İki din adamı ve bir fotoğrafçıdan oluşan ve 1894 yılının başlarında Roma'dan yola çıkan ekip, Brindisi'ye ulaştıktan sonra deniz yoluyla önce Atina ve Selanik'i, daha sonra da Smyrna ve Efes'i dolaşip fotoğraflamışlardır.

Foto 2.

1919) ve fotoğrafçı Robert E. M. Bain (1858-1932), yayınevi için İsa'nın (bu gün Ürdün, Lübnan, İsrail, Filistin sınırları içinde kalan bölge) yaşamının geçtiği önemli yerleri ve tarihi yapıları fotoğraflamıştır. Böylece o kutsal topraklara seyahat edemeyen Amerikalıların duygusal ve manevi bir bağ kurması amaçlanmıştır. Her sayfada bulunan fotoğrafın altına konu ile ilgili bilgi verildikten sonra İncil ile ilgili ayetler ilave edilmiştir. Bu kapsamlı çalışma önce 29 Ekim 1894-15 Nisan 1895 tarihleri arasında 25 fasikül olarak yayımlanmış, ardından kitap olarak hazırlanmış ve basılmıştır.

Kitapta yer alan tanıtımda şunlar yazılmış: *"Roma'dan Kudüs'e kadar süren bu yolculukta; Galilee Adamının Ayak İzleri'ni, Rab'bin ve Havarilerinin dünyevi yaşamının geçtiği yerlerin 384 orijinal fotoğraf görüntüsü, dini bilgiler, tanımlar ve tutulan notlar..."*

Mesih'in doğduğu, büyüdüğü, vaftiz edildiği, mucizelerin gerçekleştiği ve vaazların yapıldığı kutsal kılınmış mekanlar ve çarşıya gerilişi... Baş Piskopos John H. Vincent, DD., LL. D. ve Piskopos Rev. James W. Lee, DD.'nin dini yorumları ve Robert Edward Mather Bain'in çektiği fotoğraflarla beraber..."

İki din adamı ve bir fotoğrafçıdan oluşan ve 1894 yılının başlarında Roma'dan yola çıkan ekip, Brindisi'ye ulaştıktan sonra deniz yoluyla önce Atina ve Selanik'i, daha sonra da Smyrna ve Efes'i dolaşip fotoğraflamışlardır. Ardından tekrar deniz yoluyla

Foto 4.

Kıbrıs'a uğradıktan sonra Beyrut'a varan ekip, ilkbahar ve yaz ayları boyunca yukarıda bahsettiğimiz kutsal toprakları dolaştıktan sonra Hıristiyanların mukaddes kenti Kudüs'e gelmişler, daha sonra da Mısır'a geçmişlerdir. Yaklaşık 6 ay süren bu yolculuk süresince; sekiz erkek yardımcı, dört at ve yedi katır ile kişisel eşya ve kamp malzemelerinin dışında, her biri 70 pound (32 Kg) ağırlığa sahip olan 9 sandık 17.4x25.6 cm ebadında cam fotoğraf plakası taşınmıştır. Yolculuk boyunca fotoğrafların yarısından fazlası Filistin ve Kudüs'te çekilmiş, notlar alınmış, haritalar hazırlanmış, sosyal ve dini bilgilerle dolu o dönem için ilginç

sayılabilecek çok önemli bir belgesel hazırlanmıştır.

Smyrna ve Efes

Gezinin Türkiye ayağında ise Smyrna'da St. John'un öğrencisi Smyrna Piskoposu St. Polycarp'ın mezarı ve Efes'te de St. John Kilisesi kalıntıları albüm-kitapta yerini almıştır. 1894 yılında çekilen, ikisi Efes'e ait olmak üzere on fotoğraf ve açıklamalarla Smyrna'nın XIX. yüzyıl sonlarındaki durumuna ait bilgi ve fikir sahibi oluyoruz.

Kitabın Smyrna ilgili bölümü, Aziz I. John'un bir söylemi ve kentin tanıtımı ile başlıyor:

Foto 3.

Foto 5.

"Başından beri olan, gördüğümüz, gözlerimizle gördüğümüz, baktığımız ve ellerimizle dokunduğumuz, 'Yaşamın Sözü' olarak ilan ediyoruz", "Smyrna, Asya'nın en zengin ve en güçlü devletlerinden olan İonların ünlü bir liman kentidir. Burada yaşayanlar lükse ve özgürlüklerine çok düşkündür. Homeros'un bu topraklarda doğduğu söyleniyor. Smyrna'daki kilise, Aziz John'un bahsettiği Asya'daki yedi kiliseden biridir. Bugün Smyrna'da yaklaşık 200 bin sakin vardır ve Levant'ın en önemli ticaret merkezidir. Şehrin ticaretini kontrol eden ve burada yaşayan

çok sayıda müreffeh Yahudi vardır. Bizden önce yapılmış birkaç minare görüyoruz, bu da Muhammed'in küçük etkisini göstermektedir. Smyrna, güzel ve iyi inşa edilmiş bir şehirdir."(Foto 1)

Hemen sonraki sayfada yazarlar şöyle: "Smyrna, Aeolian tarafından kuruldu; İyon ve Dor dönemi kolonilerinden... Smyrna'da yıllar sonra Küçük Asya'nın yedi kilisesinden biri yer alacaktı. Bu aynı zamanda Polycarp'ın evi oldu ve bu resim şehidin mezarının yanından alındı. Smyrna halkının Tanrı ile

olan ilişkisi, M.Ö. 1000'de başladı. Kırık bir kemer arasından görülen Akdeniz şehri Smyrna." (Foto 2)

Bu sayfa da vahiy ile başlıyor: "Efsane'deki rıhtımın resmini veriyoruz, çünkü bu, İsa'nın bildirgesini açıklamaktadır. Belki de dünyada kendi topraklarının dışında Yahudilerin böyle kalabalık olduğu bir şehir yok. Ticari yolların kesiştiği Smyrna'da daha büyük bir konuma gelmişler. Burada, dünyanın en iyi Türk halıları ve diğer ince halı kumaşlarının pazarı vardır. Smyrna, 200 binden fazla nüfusa sahip bir şehirdir. Rıhtım bir mil veya daha fazla uzanan caddedir ve kentteki en önemli yerlerden biridir." Demiryolu hatları ve yol, limana kadar gidiyor; gemiler limana bağlanıyorlar. Binalar yolun kara tarafını çiziyor; arka planda dağlar görülüyor." (Foto 3)

4. sayfadaki fotoğraf altı açıklamada, Baş Piskopos John H. Vincent, DD, LL. D. ve Piskopos Rev. James W. Lee, DD'nin St. Polycarp ile ilgili yazdıkları çok ilginç: "Bu fotoğraf, Smyrna körfezine bakan dağdan, Smyrna Piskoposu St. Polycarp'ın şehit edildiği ve gömüldüğü bir noktadan alındı. St. Polycarp, St. John'un öğrencisiydi ve kilisenin düşmanı olan Marcus Aurelius ve Lucius Verus Roma İmparatorları döneminde yapılan zulüm altında şehit düşürüldü. Polycarp'dan inançlarından vazgeçmesi istendi. Polycarp, "Seksan altı yıl boyunca ona hizmet ettim ve o asla yanlış yapmadı. Ve şimdi

Foto 6.

beni kurtaran tanrıma nasıl küfredebilirim? Polycarp canlı canlı yakıldı. Bu uzun boylu sedir ağacı, küllerinin gömüldüğü yere işaret ediyor. Smyrna ve çevresini buradan daha güzel gözleme olanağı yoktur. Buradan şehri, denizi ve dağları görüyoruz." Smyrna'da tepe mezarlığı ve mezarlık; Mezarlık yakınında veya mezarlığında iki uzun sedir ağacı vardır." (Foto 4)

Bu fotoğraf 1890 yılında inşa edilen Pier'in önündeki rıhtım. Her zaman olduğu gibi gemiler bağlanmış: "Smyrna, Küçük Asya sahilinde harika bir şehirdir. Bugün İslam dünyası içinde de en güzellerinden biri olan Smyrna Limanı, iki ulus arasında dağılmış durumda. Rıhtım yaklaşık yedi ya da sekiz mil uzunluğunda, kentin batısına doğru uzanmaktadır. Çok sayıda gemi büyük ticaret nedeniyle kente gidip gelmektedir. Bu yüzden dünyanın en önemli kozmopolit yapı, düşünce ve görgü kuralları geçerlidir." (Foto 5)

6. sayfaya Pier'in mendirek tarafının fotoğrafı konmuş. Gümrük kulübesi hemen önde gözüküyor: "Smyrna'daki Gümrük İskelesi'nin resimlerini burada veriyoruz çünkü burası Küçük Asya'daki en büyük şehirlerinden biridir. Bu şehirde önde gelen ticaret kuruluşlarının birçoğu yabancılara ait. Burada yaşıyorlar ve miraslarını, çevrelediği Türkler'in karşısında tutuyorlar. Günümüzde bu şehirde kendileri tarafından yönetilen birçok büyük ticaret evi var. Pier'in mendirek tarafı; iskele çuval, sandık, fıçı ve çeşitli eşyalarla doludur; mendirek tarafında birkaç gemi görülüyor." (Foto 6)

Foto 8.

Kentin genel görüntüsü süslüyor bu sayfayı: "Smyrna yaklaşık 200 bin nüfuslu güzel bir şehirdir. Saint John'un öğrencisi olan Polycarp burada yaşadı ve şehit düştü. Mezarı şehrin manzaralı bir tepenin üzerindedir. O yıllarda da kentteki yerleşim yoğunluğu göze çarpıyor. Tepeden şehir ve körfez manzarası." (Foto 7)

Kitabın Smyrna'ya ayrılan bölümünün sonunda iç limanda kıçtan kara yapmış tekneler görülüyor: "Şiirin yüce bir örneği olan Homerus Smyrna'da doğmuştu. Homeros'un kendi şehirlerinde doğduğunu iddia edenler olsa bile bu kabul görmemiştir. Limanda büyük buharlı ve yelkenli gemiler, birkaç küçük sandal görülüyor." (Foto 8)

Smyrna'ya ayrılan sayfalar bu kadar. Ekip daha sonra Efes'e gidip orada da fotoğraf çekiyor. Kitabın 1895 yılında yayımlanmasından sonra Robert EM Bain Bain, Ulusal Fotoğrafçılar Konferansı'ndaki bu yolculukta çektiği fotoğraflarıyla ödül kazandı.

Kaynakça:

Thompson Publishing Company (New York - ABD)

Pensilvanya Üniversitesi Kütüphanesi (Pensilvanya - ABD)

Kongre Kütüphanesi (Washington DC - ABD)

Fotoğraflar:

Robert Edward Mather BAIN

(Copyright 1894 By. R. E. M. Bain)

Foto 7.

Gürkan Baba ve Kemeraltı

İzmirli gazeteci-yazar Gürkan Ertaç, basın camiasında bilinen adıyla Baba Gürkan, 'Bir Sevdadır Kemeraltı' adlı kitabında; ticari, sosyal, kültürel, tarihi bir çarşığı anlatmanın ötesinde bir kentin geçmişine mercek tutuyor.

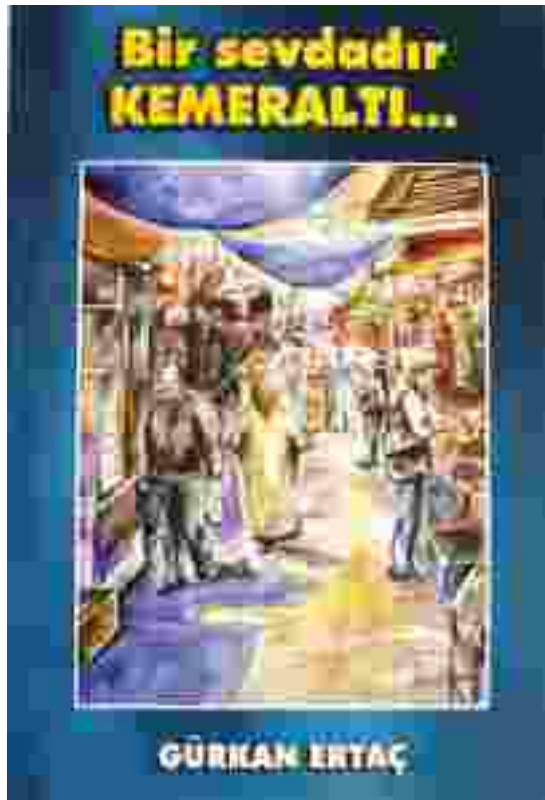
89 gazetecinin arasında ilk 10'a girdi

Gürkan Ertaç 1940 yılında İzmir'de doğdu. Namık Kemal Lisesi'ni bitiren Ertaç, öğrencilik yıllarında voleybol, basketbol ve atletizmde başarılar elde etti, uzun yıllar üst düzey hakemlik yaptı. Gazeteciliğe 1958'de Sabah Postası'nda spor muhabiri olarak başlayan Gürkan Ertaç, Ege Ekspres, Hürriyet, Günaydın ve Yeni Asır gazetelerinde tam 55 yıldır, muhabir, spor müdürlüğü, koordinatörlük ve yazar olarak hizmetini sürdürüyor. Görsel medyanın İzmir'de temel atıp yerleşmesine SKY TV ve Ege TV'de haber ve spor müdürlüğüyle katkıda bulunan Ertaç, uzun yıllar Türkiye Spor Yazarları Derneği İzmir Şube Başkanlığı ve genel merkez yöneticiliği yaptı.

İzmir Gazeteciler Cemiyeti (İGC) Şeref Divanı üyesi olan Ertaç yine İGC tarafından 'Yaşayan Sembol Gazeteciler Ödülü'ne layık görüldü. Atina'nın Olympia kentinde düzenlenen olimpiyat kursunda Türkiye'yi temsil eden Ertaç'a, dünyaca ünlü 89 gazeteci arasında yapılan sınavda ilk 10'a girmesi nedeniyle onur sertifikası armağan edildi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, medyaya Türkiye çapında yaptığı hizmetler nedeniyle Ertaç'a özel ödül verdi. İzmir semtlerinin tarihsel gelişimini inceleyen seri yazılar yazar, ilginç çalışmalar yapan Ertaç, o kadar çok ödül aldı ki, hepsine yer vermeye kalksak tüm sayfayı kaplayabilir. Ertaç çok sayıda onur ödülü de aldı. İzmir İl Fakirlerine Yardım Derneği'nde danışman olarak görev yapan Gürkan Ertaç, çeşitli sosyal ve yardım kuruluşlarında etkin faaliyetleriyle de tanınıyor. Karşıyaka Belediyesi, Örnekköy'de bir parka ismini verdi.

Neslihan PERŞEMBE

Türk basınına özellikle İzmir basınına değerli hizmetlerde bulunan ve pek çok öğrenci yetiştiren Gürkan Ertaç, basın camiasında Baba Gürkan olarak anılır. Öz be öz İzmirli olan gazeteci-yazar Gürkan Ertaç 59 yıldır medyadaki çalışmalarını ve atılımlarını sürdürüyor. Ertaç 76 yaşında, yazıları ve eserleriyle gençlere yol gösteriyor, üretkenliğini sürdürüyor. Gürkan Ertaç, medyadaki trajikomik anılarını 'Basında Hoş Sada' isimli kitabında toplamıştı. Şimdi de İzmir'in kalbi, tarihi çarşısı Kemeraltı'nın 70 yıl önceki halini enine boyuna inceledi. Tarihe ışık tutacak yönleriyle okurları bilgilendiren 'Bir Sevdadır Kemeraltı' isimli kitabını yazdı. Her İzmirlinin kütüphanesinde Gürkan Ertaç'ın 'Bir Sevdadır Kemeraltı' adlı kitabı yer almalı. Kitabın gelirinin İzmir İl Fakirleri Derneği'ne bağışlanması ayrı bir anlam taşıyor. Kitap, bu dernekten temin edilebilir. Gazeteci-yazar Gürkan Ertaç, 'Benim İzmirim'e konuk oldu. Ancak öncesinde basın camiasındaki adıyla Baba Gürkan'ı bilmeyen okurlarımıza tanıtalım.

Kitabınızın 31'inci sayfasında "Kemeraltı'nda kendinizi evinizde hissedersiniz" demişsiniz. Bu his günümüzde kaldı mı?

Günümüzde kalmadı. Özellikle hipermarket olayları, Kemeraltı'na günübürlük girmeyi adet haline getiren İzmirliğin ayağını kesti. Kemeraltı'nda da yemekler fast food ve kebaba döndü. Eskiden İzmirliğin günün muhasebesini yaparken, "Bugün de Kemeraltı'na gittik, şuraları dolaştık, buraları gezdik. Şu vitrinlere baktık. Yeni mallar gelmiş" derlerdi. Eskiden satın alma gücü de vardı. Göç de Kemeraltı'nı olumsuz etkiledi. Kemeraltı insanların bir yaşam biçimi olmaktan çıktı.

Kitabınızda Atatürk ve Celal Bayar gibi yer verdiğiniz ölümsüz isimlerden bazılarını okurlarımızla paylaşır mısınız?

Ulu Önder Atatürk'ün; ayakkabılarını Kemeraltı'nın girişindeki Halim Alanyalı pasajında dükkanı bulunan kunduracı Kazım Usta'ya ismarladığını, onun dışında kimseden almadığını biliyor musunuz? Gemlik'te doğan ama 1913'te İzmir'e gelip siyasi hayatını İzmir'e adayan, Altay Gençlik ve Spor Kulübü'nün kurucularından Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı, Atatürk'ün son Başbakanı Celal Bayar'ın; henüz hiçbir resmi görevi olmadığı devirlerde buruşuk pantolonlarını kapıcı Cemal'e ütülettiğini ve Kemeraltı'ndaki Demokrat İzmir gazetesinde ütüleme işinin bitmesi için uzun külotla nasıl beklediğini bilir misiniz? Atatürk'ün İzmir'e geldiğinde dinlenmekten zevk aldığı Meserret Oteli'ni nasıl unuturuz ya da Paris'te dünyanın hala hayran kaldığı Eysel Kulesi'nin mimarı Gaston Eiffel'in inşa ettiği tarihi güzel İzmir Hanı nasıl hayranlıkla izlenirdi. Tüm bunlar, 'Bir Sevdadır Kemeraltı'nın önemli anekdotları.

İzmir için önemli olan 9 Eylül eskiden nasıl kutlanırdı?

9 Eylül, İzmir için bir tarihi bayramdı. Coşkuyla, en görkemli şekilde kutlanırdı. 9 Eylül sabahı Belkahve'den süvariler yola çıkar, iki koldan şehre giriş yapardı. Birinci kol Alsancak Kordon Boyu'nu takiben Konak'a gelir, ikinci kol da Altındağ-Tepecik-Basmane yoluyla, Dönertaş'tan Anafartalar Caddesine girerek Konak'a ulaşırlardı. İki birlik Vilayet Konağı önünde birleşir, birlikler, komutanın emriyle selam durarak, konağın balkonunda göndere Türk Bayrağı çekilirdi. Atlı süvariler, atların parke taşlar üzerinde nallardan çıkan kıvılcımlar saçarak, halkın coşkusuyla Kemeraltı'nı boydan boya katederdi. Kemeraltı dolup taşardı. Çarşı'nın

her iki yanı mahşer gibi olurdu. Dede, nine, anne, baba, çoluk çocuk herkes askerlerin resmi geçidini izlemek için hazır beklerdi. Askerler geçerken Türk Bayrakları sallanır, gözyaşları salıverilirdi. Hoparlörlerden de marşlar çalınırdı.

Kitabınızda okurları Kemeraltı'nda nasıl bir geziye çıkarıyorsunuz?

Okurlar, Tarihi Sarı Kışla'dan başlayarak Kemeraltı'nın 70 yıl öncesini turluyor ve Hisar Camisi'ne kadar gidiyor. Kemeraltı'nın en müstesna ismi Eczacıbaşı Holding ve Altınordu'nun kurucusu Süleyman Ferit Eczacıbaşı Bey'den tutun da, İzmirliğin büyük bir dayanışma göstererek yarattıkları modern devlet hastanesinden nasıl bir sağlık yuvası haline dönüştüğünü, o devrin en ünlü hekimlerinden Dr. Mustafa Enver

Bey'in, Vali Kamil Paşa'ya başvurarak, eski cephaneliğin bulunduğu yerin, Padişah'tan alınan izin üzerine hastaneye nasıl dönüştüğünü öğreniyoruz. Pasaj içinde, İzmir eşrafının müdavimi olduğu Şükran Lokantası ve sahibi Edip Bayat; üzerinde o devirde Kemeraltı'nda işi olanların kaldığı Şükran Oteli; TBMM'deki İzmir milletvekillerinden Necip Kalkan'ın, Havra Sokağı'nda minimini elleriyle limon ve sabun sattığı; dünyaca ünlü modist Zuhâl Yorgancıoğlu; seramikteki gururumuz Ümran Baradan, gazeteci-sinemacı Hüseyin Baradan'ın Kemeraltı'nın gülleri olduğunu; Sefer Usta'nın (Özsüt) Kestelli Caddesi'ndeki 6 metrelik dükkanından Türkiye çapındaki tatlı imparatorluğuna nasıl dönüştüğünü, Halikarnas Balıkcısı'nın uğrak yeri Kemeraltı'ndaki meyhaneleri hep kitabımda anlattım.

Benzinci Kör Hafız

Özellikle nişan, düğün, sünnet, mezuniyet gibi mutlu günlerde Kemeraltı'na gelinirdi değil mi?

Evet. Mesela Şadırvanaltı Camisi'nin altı tamamen sünnet ve gelinlik üzerine yöneltilmiş bir meslek grubunun bulunduğu yerdir. Bu gelenek sürdürülmektedir. Kemeraltı'na gıda ve diğer mamüller için alışveriş yapmaya gidenler, artık hipermarketlere gidiyor. Yeni Karamürsel İzmir'de açıldıktan sonra Sakız Pazarı, babamın sahibi olduğu Memurlar Bakkaliyesi, Pertev Susup Bakkaliyesi gibi 3 önemli ismin yanı sıra gıda sektöründe çalışan gruplar vardı. Hipermarketlerdeki imkanların bireysel potansiyellerin önüne geçmesiyle bu gruplar da mücadele edememeye başladı. Ali Galip, şeker ve mamülleri özelliğini sürdürüyor. Özsüt, Türkiye çapında gelişti. Zamanında Kestelli Caddesi'nde Sefer Usta, 6 metrelik dükkanda kazandibi ve diğer mamülleri yapardı. Oradan çarşı içine geçtiler. Evlatları sayesinde büyütülerek bir tatlı imparatorluğuna dönüştürüldü.

Bir devre imza atan gazeteler

Kemeraltı, içinde barındırdığı gazeteleri ve kitapçılarıyla da anılırdı. Bir devre imza atan Demokrat İzmir, Sabah Postası ve Ege Ekspres gibi gazetelerin İzmir'in gazetecilik yaşantısına katkıları yaptı. Nihat Dağdelen'in 'Hareket' diye tek sayfalık bir gazetesi yayımlanırdı. Medyanın ağırlığı Kemeraltı'ndaydı. Kemeraltı'ndan doğup büyüyen ve Türkiye'de kitabevleri çığırını ilk açan ve mazisi 100 yılı geçen Yavuz Kitabevi hâlâ yaşatılıyor. 1913 yılında Hüsnü ve Fahrettin Bey'ler tarafından Ragıpzade Biraderler adıyla kurulan ve Atatürk'e ilk kitabı armağan eden Yavuz Kitabevi sahiplerine soyadlarını bizzat Büyük Atatürk Kitapçı olarak vermiş. Kuruluşunun 100. yılını kutlayan ve sürekli atılımlar yapan Yavuz Kitabevini şimdi Fahrettin Bey'in çocukları Birgül Hanım ve Ali Ragıp Bey devam ettiriyor. Türkiye 1. İktisat Kongresi'nde yer alan ilk önemli müesseselerden biridir Yavuz Kitabevi.

Kitabınızda Kemeraltı'nı ticari, sosyal, kültürel ve tarihi dokusuyla tanıtırken, hafızalarda yer alan insanların da anlatıyorsunuz. Bu kişilerden Benzinci Kör Hafız'a değinirken, "Ona vefalı davranmadık" diyorsunuz. Bu vefasızlık günümüzde İzmir'de arttı mı?

Benzinci Kör Hafız, Kemeraltı'nın bir sembolüydü. Yaşlandıktan sonra bir kenara atılmamalıydı. Üstelik Milli Mücadele'nin gazi-

Gürkan Ertaç

siydi. İzmir'in sosyal faaliyetleri yürüten dernekleri çok az. İzmir ismi taşıyan kaç dernek var? İzmir olarak bu konuda gelişemedik. Konyalılar Derneği, İzmir'de daha etken.

Spor, hem yaşamınıza hem de gazeteciliğinize damga vurdu. İzmir'de futbol takımları sizce nasıl güçlenebilir?

İzmir takımları taşıma suyla değirmen döndürmeye çalışıyor. Büyük paralarla yıldız futbolcuları transfer ederek başarıya ulaşılacağını zannediliyorlar ama yanılıyorlar. Karşıyaka ile Göztepe'nin durumları ortada. Bunun tek çıkış yolu; kulüplerin altyapıya eğilmeleridir. Altınordu'dan Seyit Mehmet Özkan'ın yarattığı gençlerle yücelttiği, elde ettiği başarılar ortada. Altay da yine gençlerle ligde ayakta durmayı başarıyor. Bunun kesin çözümü; geçmişte olduğu gibi Mustafa Denizlilerin, Ayhan Ermanların, Nevzat Güzelirmakların, Halil Kirazların yetiştiği yuvalardır. Ayrıca kulüplere belediyelerin destek olması şarttır. Diğer kentlerde bunu yaşıyoruz. İzmir'deyse maalesef bu birlik-tehliği göremiyoruz. Bu gidişle İzmir takımlarının hiçbirisi süper lige çıkamaz.

Türkiye'nin birçok ilini dolaştınız. Kemeraltı gibi bir çarşıya rastladınız mı?

Rastlamadım. İstanbul'daki Kapalı Çarşı'dan söz edilir ama Kemeraltı'nın yerini tutmaz. Burası geniş bir yelpazeye hitap eden açık bir fuar gibidir.

Genç gazetecilere önerileriniz nelerdir?

Gazeteci önce kendisini sonra da kuruluşunu temsil ettiğini bilerek, kılığına, kıyafetine, davranışlarına dikkat etmeli. Temiz kıyafetin, saygıda kusur etmemenin parayla pulla ilgisi yoktur. İşinizi seveceksiniz. Çok meşakkatli bir meslektir. Gazeteci evlenirken, eşine belli bir mesaisi olmadığı, aile ilişkilerinde bu nedenle pürüzler olabileceğini önceden uzun uzun anlatmalı, kabul ettirmelidir. Aksi halde ömür boyu tartışmalara, ayrımlara kadar giden sorunlar söz konusu olur. Kesinlikle işinize ve randevunuza 10 dakika önce gidin. Özellikle trafik bahanesi sizi hiç kurtarmaz. Türkiye'de bu tip bahane ve gecikmeler kabul ediliyor ama Avrupa'ya, Amerika'ya gidin, sizi kimse beklemes ve bir daha da ciddiye

almaz. Ülkemizde rötarlar normal sayılsa da, yabancı ülkelerde uluslararası trenler, peronlara dakik varırlar. Hatır ve çıkar karşılığı haber yapmayın. Bir maddi kaynağı o zaman size sağlayanlar, sonra bedelini kötü ödetirler. Medyada çalışırken dostunuz çok olur, ayrıldığınızda size selam veren bile çıkmaz. Önemli olan; işinizde karakter ve kişiliğimizle kendimizi iz bırakmaktır. Geçmişimizden aldığımız en önemli öğüt; "Kalemimi kır, sakın satma"dır. Yalan (asparagas) haber yapmayınız. Doğru haber, en güzel haberdur. "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar" denilir. Belki birkaç kez okuru aldatabilirsiniz ancak adınız yalancıya çıkarsa, sizi artık kimse okumaz. Spor branşlarının kurallarını, mahcup olmamak için az çok bilmelisiniz. Aksi halde basketbol

maçında, "Gol!" diye bağırırsınız. Tenis maçında da, "Adam 40-0 öne geçmiş, artık yenilmez" dersiniz. Oysa 40 sayısının teniste anlamı farklıdır ve fazla önem taşımaz. Büyüklere saygılı, arkadaşlarınıza sevgiyle yaklaşın çünkü ailenizden çok onlarla hayatınız geçiyor. Acıyı tatlıyı paylaşıyorsunuz. Kentinize mülkü amirleri ve sivil toplum örgütleriyle sahip çıkın. İzmir Türkiye'nin incisidir ama bizim şehrimize borcumuzu tam anlamıyla ödediğimiz söylenemez. İzmirli dediğimle saygıyla yad ediyorum.

Hayalinizde nasıl bir İzmir var?

İzmir'e dair beni üzen, kahreden olayların başında Osman Kibar ve Rauf Onursal zamanında 1. Kordon'un imara açılıp 9 kat verilmesi, güzelim Rum evlerinin de yıkılması, imbatın kesilmesidir. İstanbul'un 25 milyon nüfusu var ve hâlâ sahil şeridinde denizi koruyorlar. İzmir'de deniz doldurularak yer kazanılmaya çalışıldı. Mithatpaşa Caddesi keşke eski halinde kalsaydı. Deniz ileri alınmasaydı. Eski İzmirli ikiçeşmelik ve Eşrefpaşa'da otururlardı. İmbat estiğinde oralardan hissedilirdi. Hayalimdeki İzmir'de, imbatın hissedildiği o eski günlerin mimari yapısı var. İzmirli olarak İzmir'de iş bulamıyorsunuz. Bu önemli sorunun çözülmesi gerekiyor.

İzmir'de Venedikliler Venedik'te Osmanlılar

■ Uz. Dr. Metin ÖZER

■ Fotoğraflar: Ali BOZOĞLU (ARŞİV)

Avrupa ülkelerinde çalışan Türk işçileri Venedik Brindisi'den araçlarıyla bindikleri feribotlarla memleketlerine rahatça ulaşma olanağına kavuşmuşlardı. 584 yolcu ve 100 otomobil kapasiteli Avrupa'nın en yeni ve ucuz feribotunda kişi başı ücret 252 ile 1600 lira arasında değişirken, köpeklerden 36, kedilerden ise 27 lira alınıyordu. Arabalarını garaja teslim eden yolcular, isterlerse; tek veya çift yataklı, duşlu, tuvaletli 294 kamaradan birini seçiyor, isterlerse; ucuz fiyatlı 'tayıre koltuk' denilen pulman koltukların sıralandığı 122 kişilik salonda yolculuk ediyorlardı. Feribotta kamarotundan çarkçısına, aşçısından kaptanına Türk kökenli personelle karşılaşınca vatan topraklarına adım atmış gibi mutlu oluyorlardı.

O yıllarda İtalyan ve Yunan gemileri yerine Akdeniz'in incisi Türk yolcu gemileri tercih edilmekteydi. İzmir-Venedik arasında karşılıklı bir turizm hareketi başlamıştı. Venedik'e gidenler mayo, manto, pardösü, ayakkabı, çanta, İtalyan seramikleri ve Murano camları satın alıyorlardı. Yolcular aldıkları kıyafetleri içlerine giyerek, cam ürünleri ceplerine doldurarak sıkıntısız bir şekilde gümrükten geçiyorlardı.

İzmir ile Venedik kentlerinin ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. 1573-1645 yılları arasında Osmanlı-Venedik ticari ilişkileri doruk noktasına ulaşmıştı. Venedik gemileri Osmanlı karasularında seyir halindeydi. Dersaadet ve Serenissima tüccarları karlı günler yaşıyorlardı. Osmanlı devletinin başkenti; günümüz Türkçesiyle 'mutluluk ve saadet kapısı' olarak, Venedik de; 'en mutlu belde' olarak anılırdı. Mutluluğu hedefleyen iki devlet Girit'in şarap ve köle ticareti yanında, tüm Akdeniz'e sahip olma arzusuyla karşı karşıya gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik Cumhuriyeti arasında 1645'de başlayan savaş 25 yıl sürmüş,

1669 yılında son bulmuştu. Girit Savaşı ile mutlu ilişkiler kesintiye uğramış, iki devlet de çok ciddi şekilde yıpranmış, gelişmekte olan diğer devletlerin önü açılmıştı.

Venedik'in ticari başarısının altında askeri güce ve diplomasiye verdiği önem yatmaktaydı. Savaşı kaybeden Venedik'in ilk yaptığı şey, Osmanlı ile ticari anlaşmalar gerçekleştirip, Girit'teki parasal çıkarlarını kollamak olmuştu. Bu arada İzmir'e de Francesco Lupazzoli balyos 'Bailo' (elçi) olarak atanmıştı. Kumaş ticareti yapan Francesco Lupazzoli, Ege Bölgesi'ndeki ilişkilerini kullanarak Girit Savaşı sırasında Venedik için bilgi toplamış, Ege adalarını inceleyen bir çalışma yapmıştı. 1587'de Casale Monferrato'da dünyaya gelen Lupazzoli 1702'de İzmir'de hayata gözlerini yumana dek Ege bölgesinde aktif bir istihbarat ve diplomasi görevi yapmıştı.

1453 yılında İstanbul'un fethinin ardından Venedikliler, Bizans dönemindeki ticaret kolonilerinin varlığını sürdürebilmek için Osmanlılarla anlaşma olanağı aramışlardı. Venedik elçisi Bartolomeo Marcello'nun çabalarıyla 18 Nisan 1454 tarihinde bir ticaret anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmayla satılan mallarda %2 vergi ödenmesi koşuluyla Venedik ve Osmanlı tüccarlarına karşılıklı serbestlik sağlanmıştı. Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki sürekli ilk balyosu Bartolomeo Marcello olmuştu. Venedik'in İzmir'de 1594 yılından itibaren konsolosu vardı. Ayrıca; Ankara, Aynaroz, Milos (Değirmenlik), Gelibolu, Halep, Suriye, Şam, Kahire, Kıbrıs, Kili (Ukrayna), Nikola (Girit), Kudüs, İskenderiye, Dimyat (Mısır), Mora, Naksos, Sakız ve Silivri'de de Venedik'e ait konsolosluklar bulunmaktaydı.

Venedik Dükası yerine Osmanlı Sultanisi

Ticarette başarılı olan Bizans, Akdeniz limanlarında hatta Hint kıyılarında bile geçerli olan bir paraya sahipti. İmparatorluğun batısındaki Venedik ise

1966 yılının Nisan ayında gazeteler Ağustos'ta Venedik'e feribot seferinin başlayacağını müjdelemişler, özellikle Avrupa'da çalışan Türk işçileri arasında bu haber büyük sevinç yaratmıştı. 'Truva' isimli feribot 16 Ağustos 1966'daki ilk seferini İstanbul'dan İzmir'e yapmış, aldığı yolcuları Venedik'e ulaştırmıştı. Seferlerine İzmir-Venedik-İzmir ve İzmir-Brindisi-Venedik arasında devam etmişti.

Bizans'a bağlı bir eyalet konumundaydı. Venedik güçlü bir donanmaya sahip olmaya başlayınca önemli bir askeri güç haline gelmiş, 803 yılında bağımsızlığını kazanmıştı. 1100 yıllarından sonra, Bizans'ın içine düştüğü darlık, parasının değerinin düşmesine neden olmuştu. 1200'lü yıllarda Doğu Akdeniz Bölgesi'nden elde edilip İzmir'den Bizans ülkesine giren Venedik'in altın sikkesi 'Düka' geçer para olmuştu. 'Sultani' denilen ilk Osmanlı altın sikkesi Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1477'de basılmıştı. Buna karşın, 'Venedik Dükası' Osmanlı ülkesinde 16. yüzyıla kadar geçerli akçe olarak kalmıştı.

Bizans'ın yazlık başkenti İzmir-Kemalpaşa

1185'te çıkan bir ayaklanmaya kadar Bizans'ın başkentinde gittikçe kalabalıklaşan bir Venedik-Ceneviz (Latin) kolonisi oluşmuştu. 300-400 bin nüfuslu İstanbul'da yaşayan 60-70 bin kolonici toplumun şiddetli tepkisi sonucu katliama uğramıştı. Bu durum Venedik'in 1204 Haçlı seferlerini Mısır'a değil de, İstanbul'a yöneltmesi için bir

gerekçe olmuştu. 13 Nisan 1204'de Venedik'in kudretli yöneticisi Enrico Dandolo "Kafirin beteri Kudüs'te değil İstanbul'dadır" söylemiyle 4. Haçlı Seferi'ne çıkan orduları İstanbul'a yöneltmişti. 97 yaşındaki Dandolo, gençliğinde Bizans İmparatoru tarafından gözleri neredeyse tamamen kör edildiğinden, kin ve nefret doluydu. İstanbul ve Ayasofya Katoliklerin eline geçmişti. İstanbul'da katliam ve soygun 3 gün sürmüştü, İstanbul'un tüm zenginlikleri talan edilmişti. Hipodromun (Sultan Ahmet Meydanı) güzelliğine güzellik katan ve M.Ö. 4. yüzyılda yaşayan Yunan heykeltıraş Lisippos'un eseri olduklarına inanılan, mermer sütunlar üzerinde yükselen dört bronz at heykeli de Venedik'e kaçırılmıştı. Günümüzde bu at heykellerinin asılları binanın içinde korunurken, kopyaları San Marco Bazilikası'nın dış cephesinde görülmektedir.

57 yıl sürecek Katolik Latin Krallığı kurulmasından sonra Ortodoks Bizans'ın asil ve güçlü aileleri Batı Anadolu'ya sürgüne gitmişlerdi. Theodore 1. Komnenos Laskaris (1205–1221) Batı Anadolu'daki egemenliğini pekiştirip başkent İznik olmak üzere yeni bir Bizans devleti kurmuştu. Yeni Bizans Devleti'nin başkenti İznik olmasına karşın, yönetimin ağırlığı Magnesia (Manisa), Smyrna (İzmir) ve Nymphaion (Nif-Kemalpaşa) olmuştu. Özellikle Kemalpaşa devletin yazlık başkenti olmuş, İzmir ve civarındaki topraklar imar edilmiş; tersaneler yenilenmiş, bölgede yeni manastırlar yapılmış, Manisa ve Kemalpaşa'da kütüphaneler ve kültür merkezleri kurulmuştu.

İzmir'de Venedikliler

1261 yılında İstanbul'u tekrar ele geçiren Mikhael 8. Paleologos Nymphaion Antlaşması (Nif-Kemalpaşa) ile İzmir limanını kendisine destek olan Cenevizlilere teslim etmiş, Nif Antlaşması'yla İzmir'de yerleşim hakkını elde eden Cenevizliler kentte ticari açıdan etkin bir konuma yükselmişlerdi. Venedik de 1082 ve 1219 yıllarında yaptığı anlaşmalarla İmparatorluğun bütün limanlarında Gümrük vergisi ödemedi serbest ticaret yapma hakkına sahip olmuştu. İzmir'de Ceneviz ve Venedikli tüccarların rahatça ticaret yapabilmeleri için kıyı boyunca yerleşmişler (gü-

nümüzde Hisar Camii'nin bulunduğu iç limanın ağzından kuzeye doğru), burada evler ve ibadethaneler inşa etmişlerdi.

14. yüzyıldan beri İzmir'de Katolik Misyonerlerin varlığı bilinmektedir. 1689 yılında ibadete açılmış olan St. Maria Kilisesi'nin kayıtlarında halen vatanlarımız olarak yaşayan İtalya kökenli kişiler görülebilmektedir. İzmir, 1317 yılında bir Türkmen Bey'i olan Aydınolu Umur Bey'in denetimi altına girse de liman bölgesi Latinlerde kalmaya devam etmişti. 1680'e gelindiğinde İzmir'de Ceneviz ve Venedik ticaret hakimiyeti Fransızlara geçmiş, konsolosluklarla ticarethaneler Frenk Caddesine ve Punta'ya yerleşmişti. İhracat ve ithalat limanı olan İzmir İstanbul'u hem ekonomik, hem de sosyokültürel alanda geride bırakmıştı. Genelde ithalat yapılan İstanbul'da malları depolamaya gerek kalmıyor, dağıtım limandan yapılıyordu. Venedik Balyosları da liman yerine saraya yakın olmaya özen gösteriyor, önceleri Sultanahmet'e, daha sonraları Beyoğlu'ndaki Venedik Sarayı'na yerleşiyorlardı.

İzmir'de tüccarların binalarının arkası denize açılmakta, rıhtım olmadığı için açıkta demirleyen gemilerdeki mallar, sandallarla indirilmekteydi. Deniz kıyısındaki her bina hem ev, hem de bir ticarethane işlevi görmekteydi. Ayrıca tüccarlar kıyıdaki bu binalarda kendilerini güvende hissetmekte, mallarını burada depolayıp, olumsuz bir durumda açıkta bekleyen gemilere hızlıca ulaşım, kaçabilmekteydiler. 1778'de yaşanan deprem ve ardından Frenk Mahallesi'nde çıkan yangında Fransa, İngiltere, Venedik, Napoli, Ragusa (Dubrovnik) konsolosluklarıyla, Fransız ve Rum tacirlerin mağazaları ve birçok han yok olmuştu. 1922'de Frenk Caddesi tamamen yandıktan, bu yapılar günümüze ulaşamamıştır.

Eski Foça'yı Venedikliler, Yeni Foça'yı Cenevizliler kurmuş

1082'de yapılan anlaşmaya göre Venedik, Bizans'ın tüm limanlarında vergi vermeden ticaret yapma hakkını kazanmıştı. Bu durum Venedik'in Bizans'tan üstün bir hale gelmesini sağlamıştı. Bizans hem özgürlüğünü kaybetmiş, hem de Batı'ya bağlı bir devlet olmuştu. Aynı yıl Phokaia'da (Foça) bir Venedik ticaret kolonisi kurulmuştu. Piri Reis, 16. yüzyıl başlarında Ceneviz tüccarlarından bir grubun Yeni Foça'da bulunduğu tanıklık etmiştir. 1512'de hazırladığı Kitab-ı Bahriye adlı yapıtında şu bilgileri vermiştir: "Foça hakkında şöyle bir rivayet vardır: Eski Foça'yı evvela Venedik tüccarları kurmuşlardır. Yeni Foça'yı Ceneviz tüccarları kurmuşlardır. Ceneviz tüccarları kendi kumaşlarını ve diğer eşyalarını getirmek için bir depo yapmak üzere yer talep ederler. Böylece de Yeni Foça kurulmuş olur. Ben Ceneviz tüccarlarının Yeni Foça'da

oturduklarını gördüm. Fakat şimdi dağılıp gitmişlerdir..."

Türklerde denizcilik

1092'de iyice güçlenen İzmir Emir'i Çaka Bey de Venediklere imtiyazlar vererek ticaretin gelişmesini sağlamıştı. Çaka Bey tutsak olarak bulunduğu dönemde en büyük merakı İstanbul'daki tersaneleri gezmekti. Denizciliğin önemini çok iyi kavramıştı. 1. Komnenos zamanında İstanbul'dan kaçarak İzmir'e yönelmiş, Karataş semti civarında bulunan tersaneyi ve çalışanlarını örgütleyerek yeni gemiler yaptırmış, bir donanma kurmuştu. Bu nedenle 1081 yılı Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir. Genç Türkiye Cumhuriyeti de Çaka Bey'in izinden yürümüş, 20 Nisan 1926'da kabul edilmiş olan Kabotaj Kanunu, 1 Temmuz 1926'da yürürlüğe girmişti.

İzmirli bilinen ilk Türk Amiralisi Çaka Bey'in büstünün 80'li yıllarda Gümrük Meydanı'nda olduğu günleri hatırlamaktadır. Ülkemizdeki ilk Türk tersane alanı olan Karataş semtindeki sahilde Çaka Bey'in anıtlaştırılması, Türk bayraklı gemilerin onu selamlamaları, gelecek nesillere bırakılacak kutlu bir mirastır.

Çaka Bey'in denize olan tutkusunu Türk kökeninde aramak uygun olur. Türkler yüzlerini denize döndüklerinde büyük başarılar imza atmışlardır. Hazar Denizi (Gölü) ve Baykal Gölü'nün kıyıları Türkler tarafından çok eskilerden beri yurt olmuştur. Türkçede 'Hazar' kelimesi, 'Barış' veya 'Sabit meskeni olanların oturdukları ülke' anlamında iken, 'Baykal' kelimesi, 'Zengin Göl' veya 'Baykhal= Büyük Deniz' anlamındadır. Bu göldeki Olhon Adası'nda yapılan kazılarda Türkçe yazılı anıtlar ve kaya yazıları bulunmuştur. Baykal Dağları'ndan çıkan Lena Nehri'nin kıyısında M.Ö. 14-12 bin arasına tarihlenen kaya resimlerinde tekneyle yolculuk yapanlar görülmektedir. Günümüzde Orta Asya coğrafyasına göz attığımızda büyük iç denizlerin ve ırmakların olduğu, çölleşmiş bölgelerin bir zamanlar denizlerle kaplı olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca arkeolojik olarak yaklaşık 12 bin yıl önce dünyanın büyük bölümünün buzlarla kaplı ve Karadeniz'in de tatlı suyla dolu olduğu saptanmıştır. Dünya'nın M.Ö. 5600 yılları civarında ısınmaya başlamasıyla birlikte buzların eriyerek dünya genelinde büyük sel baskınlarına yol açtığı ve okyanus sularıyla karışan sel sularının 600 yıl boyunca boğazları aşım Karadeniz'i tuzlu suyla doldurduğu tespit edilmiştir. Karadeniz çevresinde yaşayan yüksek uygarlık seviyesine ulaşmış topluluklar göç etmek zorunda kalmış, tarım yanında denizcilik yeteneklerini de Avrupa'ya ve Anadolu'ya ulaştırmışlardı. İklim değişiklikleri ve Truva Savaşı gibi kitlesel çatışmalar sonucu da topluluklar yerlerinden koparak Batı'ya yönelmişlerdi.

Bellini'nin Fatih Sultan Mehmet portresi.

Pargalı İbrahim

Venedik ve Cenevizlilerin kökeni Anadolu

Marsilyalılar'ın Foça'dan giden Lidyalılar'ın torunları olduğu anlatılmaktadır. 8 Ağustos 2001 tarihli gazetelerde "Demir atlı süvariler" başlığıyla yer alan haberlerde; "Ataları Enetler'in 3200 yıl önce geldikleri Bartın'a varmak için yola çıkan Venetolu bisikletçiler" anlatılmaktadır. Padova Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Ugo Silvello, Veneto halkının köklerinin Anadolu'da Bartın'a dayandığı ortaya çıkarmıştır. Homeros, İlyada Destanı'nda; "Troyalılar'ın yanında savaşa katılan ve ülkelerine dönemeyen Enetler'in yerleşebilecekleri yeni bir yer bulmalarına galip Akha'ların izin verdiğini" anlatır. Ayrıca, "Paflagonia (Batı Karadeniz) topraklarından gelen Enetler'in (Demir Atlar Ülkesi'nin halkı) günümüzdeki İtalya'nın Veneto halkının ataları olduğunu" söyler.

Venedik, kuzeydoğu İtalya'da birbirine köprülerle bağlanan 118 adanın üzerine yerleşmiş, denizci ve tüccar bir devlettir. Venedikliler, belki de Doğu'dan gelmiş olmanın da etkisiyle yüzlerini doğuya çevirmişler, ülkelerini; 'Porta dell'Oriente' yani 'Doğu'nun Kapısı' olarak adlandırmışlardır. Venedik, Doğu'da sadece Osmanlılarla değil, Anadolu Selçuklularıyla, Memlükler, Safeviler ve İranlılarla da ticari ilişkiler kurmuşlardır.

Venedik'te Türkler ve karnavallar

Venedik karnavallarında Osmanlı giysileri içerisindeki kişiler geçmişin anılarını canlandırmaktadır. Şubat ayındaki 'Venedik Karnavalı' geleneksel 'Türk'ün Uçuşu' gösterisiyle açılmaktadır. Törenin kökeni, genç bir Türk akrobatın rıhtıma bağlı bir gemiden gerilmiş bir halat üzerinde Aziz Mark Bazilikası'nın çan kulesine kadar tırmanmasına dayanmaktadır. Regata Storica veya Tarihi Gondol Festivali her yıl Eylül ayının ilk pazar günü Venedik'in en büyük kanalı olan Grand Kanal'da yapılmaktadır. Kökleri 13. yüzyılın ikinci yarısına dayanan festivalde muhteşem şekilde süslenmiş kayıklarla yapılan yarışlar düzenlenmekte, törenin sonunda tarihi giysileriyle halk geçiş yapmaktadır.

Venedik'te şehrin bazı bölgelerinde Türk izlerine rastlanmaktadır. Selçuklular döneminde Venedik'te Türk tüccarlarının dükkanlarının bulunduğu ve burada modası geçmiş Çin ipeklerinin satıldığı

Truva Feribotu

Ankara Feribotu

ileri sürülmektedir. 8 Mart 1220 tarihli Barış ve Dostluk Antlaşmasıyla Venediklilere Selçuklu ülkesinde ticaret yapma serbestliği tanınmıştı. Venedikli tüccarlar İzmir civarından buğday, tuz, sakız, ipek, balmumu, yün ve yer yağı (ham petrol), Germiyan Beyliği'nin başkenti Kütahya'dan kumaş boyamada kullanılan şap yanında buğday, bal mumu, pirinç ve egrilmemiş kenevir gibi hammaddeler alırken, kumaşlar, gümüşten eşyalar, şarap ve sabun getirmişlerdi.

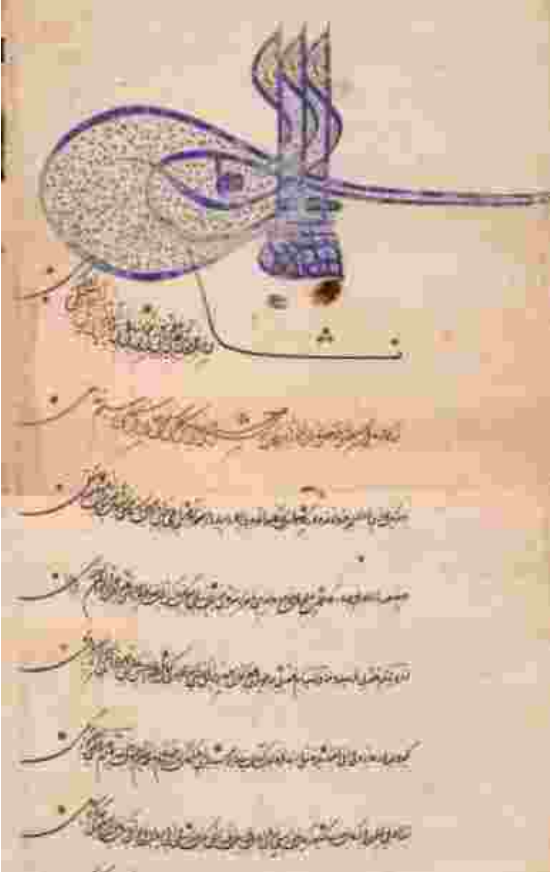
Türklerin ticaretle ilgilenmediklerine dair yanlış bir kanaat vardır. Türklerin tarih boyunca yurt edindikleri yerlere bakılırsa ticaret yolları üzerinde oldukları ve kervanlarla uzak ülkelere gittikleri görülecektir. Osmanlı tüccarlarının Londra'ya kadar giderek ticaret yaptıkları bilinmektedir. Osmanlı tüccarlarının Venedik'te yaşadığı sıkıntıların benzerini Venedikliler de Osmanlı topraklarında yaşamış, özellikle dil, din, gelenek-görenek farklılıklarından doğan anlaşmazlıklar oluşmuştu. Osmanlı tüccarları kendi dilleriyle ticaret yapmaya ve haklarını aramaya çalışırken; Venedik, genç bürokratlarına Türkçe öğretmek amacıyla okul açmıştı.

Osmanlı kökenli Venedikliler - Venedik kökenli Osmanlılar

1573 yılında Venedik'teki Rialto pazarının yakınında açılan ilk Türk hanında Osmanlı tebaası 75 Müslüman ve 97 Yahudi tüccar bulunmaktaydı. Daha sonra 1621 yılında içinde Bosnalı, Arnavut ve Anadolu'dan gelen tüccarları barındıracak olan yeni bir bina hizmete girmişti. Şehirde çeşitli binalarda kalan Türk tüccarlar, en sonunda Fondaco Dei Turchi veya 'Türk Hanı-Kervansarayı' adlı binaya yerleştirilmişlerdi. Burası Türk tüccarlarının ikamet ettikleri bir otel, mallarını muhafaza

Kılıç Ali

Osmanlı Venedik Antlaşması

ettikleri bir depo, aynı zamanda ticaret yaptıkları bir merkezdi. Binada aynı anda 120 tüccarın barınması sağlanmıştı. Osmanlı tüccarları handa 1838'e kadar ikamet etmişlerdi. Sadullah İdrisi adlı son Osmanlı tüccarının binayı terk etmeye zorlanmasıyla Fondaco Dei Turchi boş kalmıştı. Günümüzde bu bina Venedik Doğa Tarihi Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Osmanlılarla Venedikliler arasındaki savaşlar ve karşılıklı korsan saldırıları sırasında ele geçirilen esirler için yakınlarından fidye alınamazsa, esir pazarlarında satılırlardı. Esirlerin din değiştirmeye zorlanmaları yaygın bir uygulamaydı. Venedik'te tutsak 'Calle Delle Turchette' veya 'Küçük Türk Kadınlarının Caddesi' ismini tutsak edilen genç bakirelerden almıştı. Katolik inancına döndürülmek istenen bu kızlar 'Casa dei catechumeni- Acemi evi' denilen binalara yerleştirilmişlerdi. 30 Mayıs 1688'de burada 'Emine' isimli kız 'Anna' ismiyle vaftiz edilmiş, 14 Mart 1767'de vefat etmişti.

Osmanlı sarayına köle olarak gelen ve devlette en üst mevkilere ulaşan Venedik ve Ceneviz kökenliler vardı. 12. Padişah 3. Murat'ın annesi ve Haseki (Roxelana) Hürrem Sultan'ın gelini Nurbanu Sultan (Olivia) ve 13. padişah 3. Mehmet'in annesi Safiye Sultan (Bafo) Venedikliydi. 28'inci Padişah 3. Selim'in annesi 2. Mihrişah Sultan (Agnes) Ceneviz kökenliydi. 1602'de vefat eden Haremağası Gazanfer, Kaptan Uluç Hasan Paşa (999-1590), Dalmaçya'da Venedik'e ait olan Parga Adası'ndan devşirilmiş Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa (Theo) (1493-1536), Osmanlı korsanyken Kaptan-ı Derya olan Uluç Ali Reis (Giovanni Dionigi Galeni) (1500-1587) bunlar arasında en çok bilinenlerdir.

Fatih'in tablosu, Kanuni'nin altın miğferi, Nurbanu Sultan'ın sandığı

Venedik'ten Osmanlı limanlarına iskemle ve masalar, sarıklar için cam sorguçlar, mücevher kristallerle süslü kutular, çeşitli türde saatler, aynalar, parmesan peynirleri, şahinler ve toplumun üst

Türk Kadınlar Sokak.

Türk Han

Truva Gemisi havuzu.

Venedik'te Osmanlı heykeli.

katmanlarındaki hanımlar tarafından sevilen minik köpekler gönderilirdi. Osmanlı Devleti'nin bütün kağıt ihtiyacını Venedik karşıladı. Kuran'ın Arapça ilk baskısı 1537-1538'de Venedik'te yapılmıştı.

26.06.2014 tarihli gazetelerde, "1583 yılında Topkapı Sarayı için sipariş edilen eşyaları taşıırken batan gemiden çıkarılan eserler Türkiye'ye getiriliyor" başlıklı bir haber vardı. 3. Murat'ın annesi (Olivia) Nurbanu Sultan'ın sipariş verdiği eşyalar kaza sonucu Adriyatik'te denize gömülmüştü. 432 yıl sonra batıdaki çelik bir sandıktan 54 metre boyunda dokunmuş kırmızı ipek kumaş, Murano Adası'nda yapılan cam eşyalar, aynalar, pencere camları, şamdanlar, 300 gözlük, vazo ve heykeller çıkmıştı.

Venedikli kuyumcular ve ressamlar Osmanlı Devleti'nde oldukça ünlüydü. Fatih Sultan Mehmet bir ressam istemiş, onlar da Gentile Bellini'yi yolamışlardı. Bellini bir madalyon, saray hamamı için freskler ve sultanın meşhur bir portresini yapmıştı. 1532'de Kanuni Sultan Süleyman için 115 bin duka değerindeki taşlarla süslenmiş altın miğfer ısmarlanmıştı.

Anılarda kalan gemi yolculukları

İzmir'den Venedik'e ilk seferi yapan feribotun isminin 'Truva' olarak seçilmiş olması her iki kentin Anadolu kökenine tarihsel bir vurgudur. Her ikisi de köklü tarihleri ve kültürleriyle öne çıkmaktadır. Konumları itibariyle önemli limanlar olan İzmir ve Venedik, pek çok liman kenti gibi yükselişlerini ticarete borçludur.

Günümüzde dünya ticaretinin yaklaşık %90'ı deniz yolu ile gerçekleşmektedir. Dünyada yıllık 20 milyon kruvaziyer yolcusu vardır. Bu büyük pazar rekabeti arttırmakta; yüksek hizmet ölçülerine sahip, konaklama, yemek, eğlence seçenekleri sunan yolcu gemilerine ve yük kapasitesi fazla olan taşımacılık gemilerine gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Gemilerin boyutunun sürekli artması limanların geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Venedik Limanı'nda yenileme çalışmaları tamamlanırken, İzmir Limanı halen zamana ayak uydurmaya çalışmaktadır.

2004 yılında son olarak Ankara, Samsun ve Karadeniz feribotları da Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından satılmış olduğundan, deniz yolculuğunu tercih edenler yabancı gemilere yönelmiştir. Venedik'e gitmek isteyenler gazetelerde ve internette sadece yabancı kruvaziyer gemilerin ilanlarıyla karşılaşmaktadır. Ülkemiz üzerinde oynanan kanlı oyunlar sonucu, yabancı gemiler güvenlik gerekçesiyle limanlarımıza yanaşmakta veya sefer sayılarını çok aza indirmektedirler. Türk yolcuların kruvaziyer gemilere ulaşmak için uçakla Atina veya Venedik'e gitmeleri gerekmektedir.

Yolcuların Alsancak Limanı'ndan çıkan Türk gemilerinden yakınlarına el salladığı günler daha dün gibidir. 1983'de 'Yerli Aşk Gemisi' olarak da anılan Ankara Feribotu'nda Ajda Pekkan'ın assolist olarak yer aldığı yılbaşı programı unutulmamıştır. Dünya çapında ünlü Macar asıllı kemancı Darvaş ve Fehmi Ege Tango Orkestrası'nın konserleri eşliğinde yapılan rüya seyahatler anılarda kalmıştır.

İzmir'in 103 yıllık kulübü Altay'ın simge futbolcusu

Zagor Zafer

Futbolseverlerin atletik yapısı nedeniyle çizgi roman kahramanı 'Zagor' lakabını verdikleri Zafer Bilgetay, tam 11 yıl siyah-beyazlı formayı kuşandı. Milli futbolcunun oynamadığı maç sayısı sadece üçtü. Zafer Bilgetay, futbola sadece kramponlarıyla değil yüreğiyle adını yazdıranlardandır.

Atilla KÖPRÜLÜOĞLU

Futbol her şeyiydi Zafer Bilgetay'ın. Futbolla yatar futbolla kalkardı. Daha 16 yaşındaydı lisans çıkarttığına.

Ankara'da Petrolofis'te genç takımdaydı.

Hayalimdi TV'lerde her gün maçlarını seyrettiği dönemin topçuları Beckenbauer, Müller, Cruyff, Breitner, Krol, Cabrini, Mazzola gibi klas futbolcu olmak.

Onu ilk keşfeden, A Takımı formasını teslim eden; İsmet Arıkan oldu.

Genç Milli Takım'a çağırıldı.

'Rüzgarın Oğlu' Zeynel Soyuer ay-yıldızlı formayı kuşanmasını istediğinde 17 yaşındaydı.

Ayakları titriyordu, kalbi duracak gibiydi heyecandan Romanya maçına çıkarken.

Sonra 1974 Avrupa Üçüncüsü Milli Takım'da oynadı.

Kimler yoktu ki kadroda ?

Raşit Çetiner, Kaleci Göztepeli Ercan Ertemçöz, Best Bülent, Yarkın, Galatasaraylı Cüneyt Tanman, Adanasporlu Şevket, Antep'li Ceyhun takım arkadaşlarıydı.

Avrupa dönüşü bütün takımlar sıraya girdi Zafer Bilgetay'ı transfer etmek için.

Beşiktaş atik davrandı. Havaalanından Ceyhun ve Bülent ile beraber kaçırıldı.

O günlerde futbolcu kaçırması çok modaydı ya(!)

Kara Kartal'da forma şansı bulamadı.

Nedeni; statüye göre o yıllarda bir amatör futbolcuya yer verebiliyordu profesyonel takımlar.

Dönemin Başkanı Mehmet Üstünkaya ile Altay Başkanı merhum Esin Özgener iyi dosttu. Üstünkaya, Zafer'i Altay'a verdi.

Formayı bir geçirdi üzerine 1975'te; bir

daha 1986'da çıkardı!

Canını dişine takarak oynardı sahada.

Çok maçı -sakat sakat da olsa- tamamlardı.

Taraftar savaşıllığını çok sevdi.

Atletik bir vücuda da sahipti.

Sanki mitolojiden fırlamış bir kral figürüydü.

Lakabı; o günlerin ünlü çizgi roman kahramanı 'Zagor' oldu.

Zagor aşağı, Zagor yukarı.

Neredeyse ismini unutacaktı...

Eşi Nalan bile evde Zagor diye hitap ediyordu(!)

Tam 11 yıl oynadı Altay'da.

Çıkmadığı maç sayısı sadece üçtü.

Öylesi istikrar abidesiydi.

Siyah-beyazlı takımın Türkiye Kupası Şampiyonu olduğu kadronun yıldızlarındandı.

Fatih Terim, Büyük Mustafa ve Zafer.

Bir Altay-Göztepe maçıydı şimdi tarih olan Alsancak'ta.

Sarı-kırmızılı ekibin kaptanı 'Cengaver' lakaplı İsmail Sütçü ile bir hava topunda çarpıştı Zağor.

İsmail yerden kalkamadı. Kanlar içindeydi yüzü gözü...

Zafer Bigetay'ın maç bitiminde kramponlarıyla forması üzerinde hastaneye nasıl koştuğunu, burnu kırılan İsmail'in başından saatlerce ayrılmadığını fotoğraflı haberleştirmiştim o günlerin Günaydın gazetesinde.

Böylesine de içten, yufka yüreklidir!

Candan Tarhan çok saygı duyduğu bir teknik direktördü.

Altay'dan Bakırköyspor'a giderken Zafer'i de götürmek istedi.

Bunca yıl hizmeti dokunmuş topçusuna kolaylık gösterdi Altay Kulübü.

iki yıl Yeşil-siyahlı takımda oynadıktan sonra bir jübile ile profesyonel futbolculuğa nokta koydu.

Kopması mümkün değildi futboldan.

Teknik direktörlük kursuna gitti.

O kurstan Fatih Terim ile mezun oldu.

Sırasıyla; Bigaspor, Manisaspor, Altınordu, Petkimspor, Altay, Dardanelspor, Mersin İdmanyurdu, Karşıyaka, Pazarspor, Denizli Belediyespor, Bucaspor'da çalıştı.

Günümüzün 'Proje Takımı' Altınordu'nun

altyapı koordinatörlüğünü üstlendi.

Bugün liglerde oynayan pek çok futbolcuyu keşfedendir Zağor!

Hala yeni yetenekleri futbolumuza kazandırdırmanın çabasıdadır!

Bir güzel yüreklidir Zafer Bilgetay.

Gülümsemesi eksik olmaz yüzünden.

Dost kere dost canlısıdır.

Brezilyalı Bilge Coelho'nun şu dizelerini her fırsatta dillendirir:

"Bizde birine isteyerek sarıldığımızda ömrünün bir gün uzadığına inanılır!"

Bugün nereye gitse futbolun sevdalıları Zağor Zafer'i gördüklerinde hemen sevgi çemberine alırlar.

O da onların her birini, isteyerek sevgi ve umutla sarılır.

Zafer Bilgetay, futbola sadece kramponlarıyla değil yüreğiyle adını yazdıranlardandır.

Aklım İzmir'de kaldı

Konak'taki misafirliğim sırasında kaldığım Tarık Dursun K. Yazar Evi'nin bulunduğu Mithatpaşa Caddesi'nde dolaşmaktan da büyük keyif aldığımı söylemeliyim. İzmir'e ayak bastığımin ertesi günü, Yazar Evi'nin sokağındaki merdivenlerden iner inmez, sağdaki dükkânların önlerinde sokak köpekleri için yastık, hatta yataklar konmuş olduğunu görünce, tamam dedim, doğru yerdeyim. Birkaç adım ötede sesi İzmir'le özdeşleşmiş Dario Moreno'yla da karşılaşınca İzmir'de olduğuma iyice kani oldum.

■ Gürol KOCA
Çevirmen

Bir çift, takside, gecenin geç bir saatinde, Tokyo caddelerinde dolaşiyor. Taksi şoförü bir saatlik bu özel geziyi tasarlamış, her hafta belli günlerde, belli bir ücret karşılığında, müşterilerini Tokyo'nun önemli yerlerine taşıyor, onlara oraları kısaca tanıtıyor. Taksi, bina ormanları arasından geçiyor ve duruyor. Şoför ve müşterisi olan çift taksiden iniyor. Şoför, "Şu karşıdaki bina Mitsubishi'nin genel

müdürlük binası" diyor gururla. Çiftin evlilik yıldönümleri olduğunu öğreniyoruz, şoför taksiden küçük bir şişe şampanya ile iki plastik kadeh çıkararak onlara jest yapıyordu. (jest de ücrete dahil elbette)

Yukarıdaki sahne NHK World'de izlediğim bir programdan. Kapitalist dünyanın şehirlerinde, Japonlar gibi geleneklerine bağlı olmak da kâr etmiyor anlaşılır. Veya insan her yere kolayca uyum sağlayabiliyor, ondan. Yine de imkânları olsa insanlar, şehirde üst üste, tıkiş tıkiş yaşamak yerine, bahçeli evlerde yaşamayı tercih ederler herhalde. Go-

ogle Earth'te dolaşırken, Bursa'da çocukluğumun geçtiği mahalleye bir uğrayayım dedim. Bir gökdelenler kümesiyle karşılaştım, içim burkuldu. O iki boyutlu görüntüde, gökdelenlerin gölgesi çevrelerine yayılmış, adeta bombardımana uğramış bir mahalle kalıntısı bırakmıştı geride. Keza, yıllarca yaşadığım İstanbul'da da aşına olduğum mekânların birer ikişer kapandığına, yıkıldığına şahit oldum. Uzaktan, mesela Kınalıada'dan bakınca İstanbul'un nasıl korkunç bir istila altında olduğu apaçık görülüyor. Her tarafı devler ele geçirmiş, insanları yiyip yutmuş, gözlerini istila edilecek başka yerlere çevirmiş bekliyorlar gibi.

Konak'tan bakınca Karşıyaka da öyle göründü gözüme. Bina devleri gözlerini dikmiş

öylece bekliyorlardı sanki, bir açığını bulup kalan yerlere saldırabilir miyiz diye. Neyse ki deniz var ve İzmir hâlâ güzel, Konak kendi içinde ayrı bir güzel. Konak'ta bulunduğum süre içinde ayaklarım beni hep Kemeraltı Çarşısı'na götürdü. Oradaki dükânları, alışveriş yapan veya aylak aylak dolaşan insanları seyrettim, esnaf lokantalarına uğradım. İnsanların en çok da telaşsız hallerine bayıldım. Konak'ta hemen her yerin yürüme mesafesinde oluşu da beni cezbeden özelliklerinden biriydi, Opera Binası, hemen yanında kütüphanesi, tiyatrosu, sinemaları... Şehrin içinde yürünebilecek yerlerin oluşu bile bir nimet artık. Kıbrıs Şehitleri Caddesi de; bütün o canlılığıyla, ara sokaklarındaki meyhaneleri, kafeleri ve kitapçılarıyla ister istemez İstiklâl Caddesi'ni

hatırlattı bana. Artık eski canlılığı kalmayan, her yeri tarumar edilmiş İstiklâl Caddesi'nin eski güzelliğini buldum orada. Konak'taki misafirliğim sırasında kaldığım Tarık Dursun K. Yazar Evi'nin bulunduğu Mithatpaşa Caddesi'nde dolaşmaktan da büyük keyif aldığımı söylemeliyim. İzmir'e ayak bastığımın ertesi günü, Yazar Evi'nin sokağındaki merdivenlerden iner inmez, sağdaki dükânların önüne sokak köpekleri için yastıkların, hatta yatakların konulmuş olduğunu görünce, tamam dedim, doğru yerdeyim. Birkaç adım ötede sesi İzmir'le özdeşleşmiş DarioMoreno'yla da karşılaşınca İzmir'de olduğuma iyice kani oldum. Mithatpaşa Caddesi'nde ara ara korumaya alınmış eski Rum evleri dışında İzmir'in tarihi çehresini hatırlatacak pek bir şey kalmamış ama maalesef. Dik merdivenli sokaklardaki evler, her ne kadar yerlerine inşa edildikleri eski evler kadar albenili olmasalar da, o evlerin anılarını hâlâ yaşıyorlar. Ama caddenin karşı tarafı pek öyle değil gibi, deniz kısmı hariç tabii. Sonradan öğrendiğime göre de zaten caddenin bulunduğu yer denizmiş, yürüyüş güzergâhım da sahil boyu. Demek ki daha önce bir veya birkaç kez beton istilasına uğramış buraları. Bu istilalar devam edecek muhtemelen, ama karşısındaki direnç giderek artacak ve umarım bir gün kaybedilenlerin yerini yeni güzellikler alacak. İzmir'de iki hafta kadar kaldım ama elimdeki işle de ilgilenmem gerektiği için başka yerlerini dolaşamadım. Bu kısa sürenin içine İzmir'i sığdırmak mümkün değil elbette. Eve döndüm, tekrar görüşmek için bahane olsun diye aklımı İzmir'de bırakarak.

Acil Telefonlar

AKS 110
ACİL SERVİS 112
POLİS İMDAT 155
JANDARMA 156
SU ARIZA 185
CENAZE HİZMETLERİ 188

Ulaşım

Otogar (İzotaş)
 0 232 472 10 10
Üçkuyular Terminali
 0 232 259 88 62
Adnan Menderes Havalimanı
 0 232 274 26 26
THY 0 232 484 12 20
TCDD Basmane Garı
 0 232 484 53 53
TCDD Alsancak Garı
 0 232 464 77 95
Denizcilik İşl. (Liman)
 0 232 425 87 00
Konak Belediyesi
Evlendirme Memurlukları
Fuar Evlendirme Memurluğu
 0 232 425 24 60
Eşrefpaşa Evlendirme
Memurluğu
 0 232 250 25 05
Gültepe Evlendirme
Memurluğu
 0 232 457 49 90
Güzelyalı Ümit Besen
Evlendirme Memurluğu
 0 232 285 05 00

KONAK BELEDİYESİ MÜDÜRLÜKLERİ

0 232 484 53 00

Basın Yayın ve Halkla
İlişkiler Müdürlüğü(1202)
Bilgi İşlem Müdürlüğü(1904)
Çevre Koruma ve
Kontrol Müdürlüğü(1681)
Destek Hizmetleri
Müdürlüğü(3606)
Dış İlişkiler Müdürlüğü(2129)
Emlak İstimlak
Müdürlüğü(1531)
Etüd Proje Müdürlüğü(1703)
Fen İşleri Müdürlüğü(1602)
Hukuk İşleri Müdürlüğü(1651)
İmar ve Şehircilik
Müdürlüğü(1302)
İnsan Kaynakları ve
Eğitim Müdürü(1451)
Kadın ve Aile Hizmetleri
Müdürlüğü(2959)
Kentsel Tasarım
Müdürlüğü(3522)
Kültür ve Sosyal İşler
Müdürlüğü(2114)
Kütüphane Müdürlüğü(1555)
Mali Hizmetler
Müdürlüğü(2134)
Muhtarlık İşleri
Müdürlüğü(1218)
Özel Kalem Müdürlüğü(1103)
Park ve Bahçeler
Müdürlüğü(3502)
Plan ve Proje Müdürlüğü(1402)
Ruhsat ve Denetim
Müdürlüğü(1351)
Sağlık İşleri Müdürlüğü(1587)
Sosyal Yardım
İşleri Müdürlüğü(1250)

Spor İşleri Müdürlüğü(2127)
Strateji Geliştirme
Müdürlüğü(3404)
Teftiş Kurulu
Müdürlüğü(2400)
Temizlik İşleri
Müdürlüğü(7000)
Ulaşım Hizmetleri
Müdürlüğü(2500)
Veteriner İşleri
Müdürlüğü(2210)
Yapı Kontrol
Müdürlüğü(1504)
Yazı İşleri Müdürlüğü(1571)
Zabıta Müdürlüğü(1151)
Merbel Genel Müdürlüğü
 0 232 464 41 52

Resmi Daireler

Valilik
 0 232 455 82 82
Büyükşehir Belediye Başkanı
 0 232 293 12 00
İZFAŞ 0 232 497 10 00
Ege Serbest Bölge Md.
 0 232 251 35 94
TRT Bölge Md.
 0 232 463 02 03
Basın Yayın ve Enformasyon
İl Müdürlüğü
 0 232 489 42 91
Emniyet Müdürlüğü
 0 232 489 05 00
Güney Deniz
Saha Komutanlığı
 0 232 463 01 00
Hava Eğitim Komutanlığı
 0 232 285 96 50
İl Gençlik ve
Spor Müdürlüğü.
 0 232 464 82 08
İl Müftülüğü
 0 232 441 82 01
Meteoroloji Bölge Müdürlüğü
 0 232 285 39 65
Defterdarlık
 0 232 483 09 25
Milli Eğitim Müdürlüğü
 0 232 477 21 00
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü
 0 232 495 20 00
Ege Bölgesi Sanayi Odası
 0 232 441 09 09
İl Sağlık Müdürlüğü
 0 232 441 81 11
Çevre İl Müdürlüğü
 0 232 341 68 00
Dokuz Eylül Üniversitesi
 0 232 464 80 47
Ege Üniversitesi
 0232 388 01 10
Yüksek Teknoloji Enstitüsü
 0232 750 60 00

Hastaneler

Hastane Poliklinik
AĞIZ BİRLİĞİ AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
 Ali Çetinkaya Bulvarı No: 34/1
 Alsancak Tel: 0232 463 86 88
ATA DİŞ POLİKLİNİĞİ
 Vasıf Çınar Bulvarı Çelebi Apt.
 No: 25 K:2 D:4 Alsancak
 Tel: 0 232 464 86 26
ATAKALP HASTANESİ
 1418 Sok. No: 16 Kahramanlar
 Tel: 0 232 483 14 14

DENTAKİD ÖZEL
SAĞLIK HİZMETLERİ
 Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 53/4
 Alsancak Tel: 0 232 465 11 05
DENTORİON AĞIZ DİŞ
ESTETİK MERKEZİ
 Mustafa Bey Cad. No:1/1 D:18
 Alsancak Tel: 0 232 464 88 11
DIET INN BESLENME VE
DIYET DANIŞMA MERKEZİ
 Kıbrıs Şehitleri Cad. Mayıs Apt.
 No: 4/7 Alsancak
 Tel: 0 232 463 53 67 - 463 53 29
DİZDARER ÖZEL SAĞLIK
 1394 Sok. No: 11 D:9 Alsancak
 Tel: 0 232 464 04 06
DOĞU-ŞAN ÖZEL AĞIZ VE
DİŞ SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
 Cumhuriyet Bul. No: 181 D:3
 Alsancak Tel: 0 232 421 59 65
DR. CEVDET TUĞRUL MEME
MER. ANKA ÖZEL SAĞLIK
 Ali Çetinkaya Bul. No: 58/1
 Alsancak Tel: 0 232 446 84 75
DUYMER İŞİTME
CİHAZLARI MERKEZİ
 1720 Sok. No: 2 Karşıyaka
 Tel: 0 232 364 22 59
 Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 4
 Alsancak Tel: 0 232 463 74 55
EL MİKROCERRAHIORTOPEDİ
TRAVMATOLOJİ HASTANESİ
 1418 Sok. No: 14 Kahramanlar
 Tel: 0 232 441 01 21
GELİŞİM EGE SPECT
TEŞHİS MERKEZİ
 Mimar Sinan Cad. No: 13/1
 Kahramanlar Tel: 0 232 464 22 32
İDEAL AĞIZ VE DİŞ
SAĞLIĞI POLİKLİNİĞİ
 Talatpaşa Bul. No:16 D:1
 Alsancak Tel: 0 232 463 09 39
 www.idealclinic.com
İLGİM KADIN HASTALIKLARI
VE DOĞUM MERKEZİ
 Talatpaşa Bul. 1434 Sok. No: 1/6
 Alsancak Tel: 0 232 463 89 29
 www.ilgim.com.tr
İRENBE TIP VE TÜP
BEBEK MERKEZİ
 Talatpaşa Bul. 1436 Sok.
 No:6 Alsancak
 Tel: 0 232 464 58 88 (pbx)
KENT HASTANESİ
 8229 Sok. No:30 Çiğli
 Tel:0 232 386 70 70
KÜLTÜR TIP LABORATUVARI
 1394 Sok. No: 11 Alsancak
 Tel: 0 232 464 42 32
LAMED ÖZEL SAĞLIK HİZM.
 1359 Sok. No:1 K:2 D: 5-6
 Umut Sitesi Alsancak
 Tel:0 232 464 22 33
ÖZEL ÇINARLI HASTANESİ
 Anadolu Cad. No: 14 Çınarlı
 Tel: 0 232 462 27 27
ÖZEL KENT TIP MERKEZİ
 Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 140
 Alsancak Tel: 0 232 488 28 28
RETİNA GÖZ MERKEZİ
 Talatpaşa Bul. 1488 Sok. No:3
 Alsancak Tel: 0 232 464 49 49
STAR KADIN SAĞLIĞI
 Ali Çetinkaya Bul. No: 66/4
 Alsancak Tel: 0 232 464 71 51
TALATPAŞA TIP LAB.
 Talatpaşa Bul. No: 61/2
 Alsancak Tel: 0 232 463 08 97

TÜRK KANSER ARAŞTIRMA
VE SAVAŞ KURUMU İZMİR
 Mahmut Bozkurt Cad. No: 47 /2
 Alsancak Tel: 0 232 464 85 84
YAŞAM LABORATUVARI
 Kıbrıs Şehitleri Cad.
 1447 Sok. No: 6/1
 Alsancak Tel: 0 232 464 55 64
ZÜBEYDE HANIM TIP MERKEZİ
 Zübeyde Hanım Cad. No: 39/B
 Alaybey Karşıyaka
 Tel: 0 232 366 22 77

KONAK BELEDİYESİ SEMT MERKEZLERİ

SEMT MERKEZLERİ
Nazime-Sacide Akarcalı
Semt Merkezi
 2814 Sok. No: 7
 Tel: 0 232 445 29 06
 Mersinli/İzmir
Basmane Semt Merkezi
 1299 Sok. No: 7 Basmane
 (Oteller Sokağı)
 Tel: 0 232 445 93 79
Agora Semt Merkezi
 806 Sok. No: 7 Patlıcan
 Yokuşu/Agora
 Tel: 0 232 483 05 98
Saadet Mirci Semt Merkezi
 843 Sok. No: 50 İkiçeşmelik
 Tel: 0 232 425 35 10
İsmetpaşa Anı Evi
 360/1 Sok. No: 5 İsmetpaşa
Ballıkuyu Semt Merkezi
 Kocatepe Mah. Hacı Efendi Cad.
 No: 232 Ballıkuyu
 Tel: 0 232 446 00 40
Eşrefpaşa Semt Merkezi
 İkiçeşmelik Cad. No: 5
 Cicipark İçi Tel: 0 232 250 71 00
Gültepe Semt Merkezi
 Plevne Cad. No: 18 Gültepe
 Tel: 0 232 433 25 77
Kadın Danışma Merkezi
 442 Sokak No:73 Konak
 Tel: 0 232 425 35 01
Mehmet Ali Akman
Semt Merkezi
 4/1 Sokak No: 6 Diyarbakır
 Apartmanı Güzelyalı
İleri Yaş Sağlıklı
Yaşam Merkezi
 Halil Rifat Cad. No:380 Konak
 Tel: 484 53 00/2984
 Tarık Dursun K.Yazar Evi
 269 Sokak No:12 Karataş
 Tel:0 232 422 52 36

Oteller

AKSAN OTELİ
 Gaziler Cad. No: 214-216
 Basmane Tel: 0 232 441 70 61
ANEMON İZMİR
 Mürsel Paşa Bul. No: 40
 Kahramanlar Tel: 0 232 446 36 56
ANEMON FUAR OTEL
 1362 Sok. No: 57
 Montrö Alsancak
 Tel: 0 232 446 06 46
BABADAN OTELİ
 Gaziosmanpaşa Bul. No: 50
 Çankaya Tel: 0 232 483 96 40
BALCA OTEL
 1484 Sok. No:11
 Alsancak Tel: 0 232 422 30 74
BEYOND HOTEL
 Kızılay Cad. 1376 Sok. No: 5
 Alsancak Tel: 0 232 463 05 85

BLUE BOUTIQUE HOTEL
Mürselpaşa Bul. 1265 Sok. No: 13
Basmane Tel: 0 232 484 25 25

COMFORT OTEL
Mürselpaşa Bul. No: 159
Tel: 0 232 425 26 00

CROWNE PLAZA
Crowne Plaza İzmir
10 Sok. No: 67 İnciraltı
Tel: 0 232 292 13 00

OTEL DOKUZ EYLÜL
Mustafa Kemal Sahil Bul. No: 273
Küçükyalı Tel: 0 232 445 94 80

EGE PALAS OTELİ
Cumhuriyet Bul. No:210
Alsancak Tel: 0 232 463 90 90

EGE SAĞLIK OTELİ
Ege Üniversitesi Arkası
Bornova Tel: 0 232 373 48 62

İSMİRA OTEL
Gazi Osman Paşa Bul. No: 26
Alsancak Tel: 0 232 445 60 60

İZMİR HİLTON
Gazi Osman Paşa Bul. No: 7
Alsancak Tel: 0 232 497 60 60

İZMİR PALACE
Vasıf Çınar Bul. No: 2
Alsancak Tel: 0 232 421 55 83

KARACA OTELİ
1379 Sok. No: 55
Alsancak Tel: 0 232 489 19 40

KAYA PRESTİGE
Tel: 0 232 483 03 23

KİLİM OTEL
Atatürk Bulvarı Alsancak
Tel: 0 232 484 53 40

KORDON OTEL
Akdeniz Cad. No: 2
Pasaport Tel: 0 232 425 04 45

MOVENPICK HOTEL İZMİR
Cumhuriyet Bul. No: 138
Pasaport Tel: 0232 488 14 14

OLİMPİYAT OTEL
945 Sokak No:2 Basmane/İzmir
Tel:0 232 425 1269

OTEL MARLA
Kazım Dirik Cad. No: 7
Pasaport İZMİR
Tel: 0 232 441 40 00
Faks: 0 232 441 11 50

OTEL BAYLAN
1299 Sok. No: 8
Basmane Tel: 0 232 483 01 52

OTEL KAYA
Gazi Osman Paşa Bul. No: 45
Alsancak Tel: 0 232 483 97 71

PALM CITY OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 149
Basmane Tel: 0 232 445 80 80

RESİDENCE BUTİK OTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 28
Basmane Tel: 0 232 441 90 90

SC INN BOUTIQUE HOTEL
Mürsel Paşa Bul. No: 2
Basmane Tel: 0 232 446 54 00

SUSUZLU ATLANTİS OTEL
Gazi Bul. No: 128
Çankaya Tel: 0 232 483 55 48

SWISSOTEL GRAND EFES
Gazi Osman Paşa Bul. Heykel
Tel: 0 232 414 00 00

OGLAKCIOGLU PARK BOUTIQUE HOTEL
1367 Sokak No:9 Basmane
Tel: 0232 425 33 33

YUMUKOĞLU OTEL
Şair Eşref Bul. 1371 Sok. No: 8
Çankaya Tel: 0 232 483 65 65

Tiyatrolar - Sahneler

ATATÜRK İL HALK KÜTÜPHANESİ
Tel: 0 232 425 08 97

İZMİR DEVLET TİYATROSU
Tel: 0 232 445 89 41

İDT KONAK SAHNESİ
Tel: 0 232 483 50 35

İSMET İNÖNÜ SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR TİYATRO BAB-I SANAT SAHNESİ
Şehit Fethi Bey Caddesi Pasaport
Tel: 0 232 446 77 95

DEÜ SABANCI KÜLTÜR SARAYI
Tel: 0 232 441 90 09

HAMLE TİYATROSU
Tel: 0 232 446 88 57

İZMİR DEVLET OPERA VE BALESİ
Tel: 0 232 441 01 73

İZMİR DEVLET SENFONİ ORKESTRASI
Tel: 0 232 489 09 26

İZMİR SANAT
Tel: 0 232 483 63 34

KARŞIYAKA AÇIK HAVA TİYATROSU
Tel: 0 232 362 61 61

Kültür Merkezi

KONAK BELEDİYESİ TÜRKAN SAYLAN ALSANCAK KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 12 Alsancak
Tel: 0 232 422 52 36

KONAK BELEDİYESİ SELAHATTİN AKÇİÇEK EŞREFPAŞA KÜLTÜR MERKEZİ
İnönü Cad. No: 2/1 Bayramyeri
Tel: 0 232 262 45 90 - 262 99 84

KONAK BELEDİYESİ GÜZELYALI NAZIM HİKMET KÜLTÜR MERKEZİ
32 Sok. No: 4 Fuat Göztepe Parkı
Güzelyalı Tel: 0 232 224 24 30

KARATAŞ DARIO MORENO SANAT MERKEZİ
Turgut Reis Mahallesi
Dario Moreno Sokak
0 232 422 52 36

AHMED ADNAN SAYGUN SANAT MERKEZİ (AASSM)
Mithatpaşa Cad. 1087 Sok. Güzelyalı Tel: 0 232 293 38 00

ALMAN KÜLTÜR MERKEZİ
Tel: 0 232 489 56 87

EÜ ATATÜRK KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 483 85 20

FRANSIZ KÜLTÜR MERKEZİ
Cumhuriyet Bul. No: 152
Alsancak Tel: 0 232 466 00 13

KEDİ KÜLTÜR SANAT MER.
Atatürk Cad. No: 86/A
Alsancak Tel: 0 232 464 99 35
www.kedikultursanat.org

NARLIDERE BELEDİYESİ KÜLTÜR SANAT MERKEZİ
Tel: 0 232 238 80 55

TÜRK-AMERİKAN DERNEĞİ
Tel: 0 232 464 20 95

TÜRK-İTALYAN KÜLTÜR DER.
Kıbrıs Şehitleri Cad. No: 58
Alsancak Tel: 0 232 421 52 42

ZİYA GÖKALP KÜLTÜR MER.
Tel: 0 232 366 44 59

Sinemalar

AFM PASTEL
Tel: 0 232 489 22 00

AGORA
Tel: 0 232 277 25 25

BATI
Tel: 0 232 347 58 25

CİNEBONUS KONAK PİER
Tel: 0 232 446 90 40

DESEM SINEMALARI
Tel: 0 232 422 53 10

KARACA
Tel: 0232 445 87 13- 445 87 76

Müzeler

KONAK BELEDİYESİ NEŞE VE KARİKATÜR MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 05

KONAK BELEDİYESİ İZMİR MASK MÜZESİ
Tel: 0 232 465 31 07

KONAK BELEDİYESİ ÜMRAN BARADAN OYUN VE OYUNCAK MÜZESİ
Tel: 0 232 425 75 13

KONAK BELEDİYESİ RADYO VE DEMOKRASİ MÜZESİ
Tel: 0 232 484 14 83

KONAK BELEDİYESİ KADIN MÜZESİ
Tel: 0 232 484 04 81-489 45 22

AGORA AÇIKHAVA MÜZESİ
Tel: 0 232 483 46 96

ARKEOLOJİ MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

ATATÜRK MÜZESİ
Tel: 0 232 464 80 85

BERGAMA MÜZESİ
Tel: 0 232 631 28 83

ÇEŞME MÜZESİ
Tel: 0 232 712 66 09

EFES MÜZESİ
Tel: 0 232 892 60 10

ETNOGRAFYA MÜZESİ
Tel: 0 232 489 07 96

İNÖNÜ ANI EVİ
Tel: 0 232 422 52 36

İZMİR RESİM VE HEYKEL MÜZESİ
Tel: 0 232 482 03 93

ÖDEMİŞ MÜZESİ
Tel: 0 232 545 11 84

TABİAT TARİHİ MÜZESİ

Tel: 0 232 388 26 01

TCDD MÜZE VE SANAT GALERİSİ
Tel: 0 232 464 31 31

EGE ÜNİVERSİTESİ KAĞIT VE KİTAP SANATLARI MÜZESİ
Tel: 0 232 374 59 31

Dernekler

ÇAĞDAŞ YAŞAMI DES. DERNEĞİ
1451 Sok. No: 17/3
Alsancak Tel: 0 232 464 33 59

EGE ORMAN VAKFI
1452 Sok. No: 10/A K:3
Tel: 0 232 464 51 60

İZMİR DAĞCILIK VE DOĞA SPORLARI İHTİSAS KULÜBÜ
1456 Sok. No: 96/3 Alsancak
Tel: 0 232 421 30 10
0 541 421 30 90

İZMİR FOTOĞRAF SANATI DER.
1457 Sok. No: 12/3
Alsancak Tel: 0 232 464 32 12

İZMİR KÜLTÜR SANAT EĞİTİM VAKFI
Mithatpaşa Cad. No: 38
Karataş Tel: 0 232 482 00 90

YENİ YÜKSEKTEPE KÜLTÜR DER.
1482 Muzaffer İzgü Sokağı No: 5
Alsancak Tel: 0 232 464 57 39
1710 Sok. No: 11 Karşıyaka
Tel: 0 232 381 67 76

Turizm Danışma

ADNAN MENDERES HAVALİMANI
Tel: 0 232 274 26 26

İL TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: 0 232 483 51 17

BERGAMA Tel: 0 232 631 28 51

ÇEŞME Tel: 0 232 712 66 53

FOÇA Tel: 0 232 812 12 22

SELÇUK Tel: 0 232 892 63 28

Konsolosluklar

ABD Tel: 0 232 464 87 55

İNGİLTERE Tel: 0 232 463 51 51

İTALYA Tel: 0 232 463 66 76-96

YUNANİSTAN Tel: 0 232 464 31 60

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	T	İ	M	S	A	L		A	B	A	N	A
2	A	D	İ		K	R	O	K	O	D	İ	L
3	L	E	N	T	O		R	A	Y		T	E
4	E		S	E	R	D	A	R		L	E	Y
5	B	E	K	A		E	N	E	Z	E		H
6	E	T		L	A	M		T	A	B	U	
7		F	İ	İ	L	E	N		N	A	M	E
8	K	A	N		P		U	K		L	A	R
9	A	L	A	N		D	R	O	S	E	R	A
10	R		K	E	Z	A		Ş	A	P		T
11	A	G		N	İ	M	B	U	S		K	
12	D	Ü	Z	E	Y		A	C	İ	G	Ö	L
13	U	C	A		A	R	Z	U		A	S	A
14	L	E	T	O	N	C	A		Ö	Z	E	K

BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA... BULMACA...

SOLDAN SAĞA

1. Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, simge - Kastamonu iline bağlı ilçelerden biri 2. Değersiz, sıradan, hiçbir özelliği olmayan - İşlenmiş timsah derisi 3. Boyunduruk - Trenin üzerinde hareket ettiği demirden yol - Sıhhi tesisatta su borusunu üç yönlü kullanabilme durumuna getiren parça 4. Başkomutan - Rumen para birimi 5. Kalıcılık, ölmezlik - Cılız, zayıf 6. Meyvede çekirdekle deri arasındaki bölüm - Mikroskopta kullanılan dar, uzun cam parçası - Yasaklanarak korunan 7. Gerçekten yaparak, çalışarak - Mektup 8. Damarda dolaşan kırmızı sıvı - Birleşik Krallık'ın İnternet kodu - Bir çoğul eki 9. Bir çalışma çevresi - Böcek yiyen bir bitki 10. Aynı biçimde - İnce kum ve çimentoyla yapılan döşeme sıvası 11. Gümüş'ün simgesi - Kara bulut 12. Bir kursun basamaklarından her biri - Nevşehir iline bağlı ilçelerden biri 13. Yüce, yüksek - İstek, dilek - Fotoğrafta duyarlılık değeri 14. Letçe dili - Merkez

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
14												

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1. Öğrenci - Çok zehirli bir örümcek türü 2. Düşünce - Eski dilde 'çocuklar' - Giresun iline bağlı ilçelerden biri 3. Belarus' un başkenti Dogma - Kişi 4. Yükselme, yücelme - Halk dilinde büyükanne 5. Üç veya daha çok sesin bir arada tınlaması - Yiğit, kahraman - Zarar

6. Lorentiyum elementinin simgesi - Söyleme, söz söyleme - Üzeri toprak kaplı ev - Tayvan'ın plaka kodu 7. İki büyüklük arasındaki bağıntı Aydınlik, ışık - Mobilyanın uzunluğunca konulan dar ayak 8. Kira geliri getiren mülk - Koşuya katılan yarışçı 9. Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık - Sanma, sanı - Küf ve çürük gibi kokan 10. Sayma,

- sayılma - Ağzına kadar dolu, silme - İçinde bulunduğu kabın her yanına yayılma özelliğinde olan akışkan madde 11. Nasıl, niçin - Çare Bıyığı, sakalı çıkmayan 12. Bir şeyin veya bir kimsenin karşısında olma, leh karşıtı - Er, onbaşı ve çavuşlara verilen genel ad - Amerikan elmasından çıkan zıncık

ŞEHİRİMİZ İÇİN VAR GÜCÜMÜZLE ÇALIŞIYORUZ

Konak'ta yeni bir dönem başlıyor. Ardı ardına düzenleyeceğimiz temel atma törenleriyle tüm projelerimizi bir bir görünür kılacağız. Toros Pazaryeri ve Gültepe Spor Kompleksi'mizin inşaatlarına önümüzdeki günlerde başlıyoruz.

Yolumuz uzun... Daha atacağımız çok adım, hayata geçirmek istediğimiz pek çok proje var.

KONAK BELEDİYESİ

KILIÇREİS İHSAN ALYANAK PARKİMİZİ YENİLEDİK

Kent yönetimindeki üç yıllık dönemimizde 42 parkımızı yeniledik, 6 yeni park açtık. Kılıçreis İhsan Alyanak Parkı'mızı da bölgede yaşayan çocuklarımızla birlikte yeniden tasarlayarak, halkımızın hizmetine sunduk. İnsanın insana iyi geldiğine inanıyor ve hemşehrilerimizin buluşma noktalarını da bu inançla çoğaltıyoruz.

KONAK BELEDİYESİ